

Projekt:

"Det Vandrende Herberge".

- om mulig etablering af en anderledes institution.

ved

Leif M. Christensen.

"Forskning, der ikke producerer
andet end bøger,
er ikke tilstrækkelig".

Kurt Lewin. i
"Resolving Social Conflicts", .p. 203. 1948.

FORORD.

Med følgende bemærkninger skal jeg introducere projekt "**Det Vandrende Herberge**", der er en begyndende skitse til en handlemulighed for boligløse i København, og hvis konkrete udfoldelse som handling er afhængig af de samme boligløses egen-interesse heri.

Idéen til projektet stammer oprindeligt fra mødet med en boligløs mand, der havde overnattet på en 5. sal i en trappeopgang på Nørrebro. Det møde var jeg dengang, i min daværende jobfunktion som trappevasker, overrasket over. Et par år efter traf jeg på Nørrebrogade en ung kvinde, der havde tigget sig noget mad ved en pølsevogn. Det viste sig, at denne kvinde, der var 17 år og som sådan ikke berettiget til noget hjælp fra det offentlige, også var boligløs. Siden har jeg på mine byvandring, herunder natlige, stødt på flere og flere boligløse, og jeg har erkendt, at ikke alle borgere færdes lige vel i det samfund, vore politikere jævnlige har kaldt vel-færdssamfundet. En beslutning om at gøre noget ved dette for vort samfund uværdige problem formede sig, og tanken om at etablere et alternativt tilbud til boligløse i respekt for den enkelte boligløse udsprang heraf. Et herberge i sig selv er ikke alternativt, men et herberge, der vandrer ligesom boligløse vandrer og byen middelbart anskuet også vandrer, er alternativt. men hvordan realisere et sådant umuligt og tilsyneladende paradoksalt projekt?

Langsomt i processen, der med Foucault's ord kan beskrives som "prekær og uvis" (Foucault, 1972, p.23), nåede jeg til en erkendelse af, at såfremt det vandrende menneske i den vandrende by skal begribes i en struktur, da må denne struktur selv vandre. Problemet blev da, hvilken model i psykologien udgør en bevægelse, der ikke ultimativt søger at fastholde bevægelsen, for herigennem at bringe den til ophør? Svaret herpå var Lewin's aktionsforskningsmodel, der er bevægelsesinitierende uden et forudfastlagt slutpunkt.

Spørgsmålet blev da, om et projekt skal have en afslutning? Dette bør et projekt have i de fleste tilfælde, men det modsatte, det uafsluttede er også muligt! Sociologen Mathiesen påpegede dette i artiklen "Det Ufærdige" (1973), der er anvisningen på en modmagtstrategi, hvori fastholdelsen af en "konkurrerende modsigelse" til det etablerede udgør alternativet. Det er med dette filosofiske princip som bagvedliggende tankegang, dette projekt "**Det Vandrende Herberge**" er udformet. Projektet er således, pba. et ønske om at være alternativt, ufærdigt, det indeholder ingen egentlig konklusion udover en skitse til en handlemulighed.

I mine overvejelser, om jeg skulle gennemgå princippet om "Det Ufærdige" i metodeafsnit eller i bilag, valgte jeg at placere det i bilag, da det netop er bagvedliggende og ikke specifikt metodeanvisende. Men selvfølgelig måtte den konkrete metodetilgang indenfor aktionsforskningsmodellen være i overensstemmelse med "Det Ufærdige"s princip. Da Eliasson (1979) eksplicit markerede, at den af hende formulerede metode til at finde det nye, krydsildsperspektivet, var baseret i "Det Ufærdige"s princip samt også var baseret på aktionsforskningstankegangen, da måtte denne metode naturligvis anvendes. Men at metoden har givet resultat skyldes også en god portion held.

Dette kan aflæses af de 6 interviews, der udgør projektets empiriske del. Disse er på nær et foretagne med personer, jeg er kommet i kontakt med gennem uformelle kanaler. At jeg undervejs i projektet skulle møde én af danmarks vel i alt 300 Landevejsriddere kunne ikke forudses. Men det skete, hvorved jeg fik viden om herberger fra en brugersynsvinkel. En anden kontakt, en beboer fra Christianshavn, gav mig en ganske uventet viden om "besættelsen" af Bådsmandsstrædes kaserne, det område i saneringskvarteret Christianshavn, der i dag

går under navnet "Fristaden Christiania". Kontrol af denne oplysning gennem aviserne fra dengang i 1971 viste, at det var Christianshavneren og ikke Christianiaveteranen, der var sandfærdig. Netop sådan uventet og ukendt viden har gjort arbejdet med projektet langt mere spændende end forventet. Imidlertid har der også været tragik undervejs. En respondent, Tidligere Boligløs, og jeg lavede en aftale ved interview'et. At vedkommende ved en lejlighed skulle vise mig rundt på "Væresteder". Imidlertid har jeg gennem nogle måneder søgt at finde frem til denne respondent, bl.a. gennem noget af vedkommendes familie. Alt hvad der kunne oplyses var, at vedkommende vistnok var død. Dvs. den aftale blev der ikke noget udaf.

Derudover skete der også det forunderlige, at dagen efter at dette projekt var klart som arbejdsseksemplar, da påbegyndte dagbladet Politiken en artikelserie om "90'ernes slum". Disse artikler er samlet i bilag. Læsning af artiklerne viser, at mine tanker om saneringskvarterer, befolkningen i saneringskvarterer samt myndighedernes praksis i saneringsprocessen egentlig er ganske plausible. I en i samme tidsrum offentliggjort artikel om boligløse i London, Politiken d. 3/3-93, påpeges, at boligløse sagtens kan være aktive og forandrende på egen boligløshedssituation. Dette er således belæg for, at det eget-engagement, jeg har som forudsætning for tanken om en samarbejdsrelation med boligløse, kan skabes, dvs. min grundantagelse er ikke utopi.

Disse artiklers fremkomst efter færdiggørelse af projektet som arbejdsseksemplar medfører, at oplysninger herfra ikke er indarbejdet som kildemateriale. Kildematerialet som helhed bærer præg af ikke blot at være hentet i den specifikke faglitteratur, men også i aviser og i skønlitteraturen. Dette er ikke ukendt, da Foucault i sit forfatterskab gør noget sådant, men også Lewin anviser direkte, at "De mest komplette og konkrete beskrivelser af situationer er de, som forfattere som Dostojevski har givet os." (Lewin, 1936, p. 13). Derfor har jeg fundet det acceptabelt at gøre det.

Det er på. ovenstående, at projekt **"Det Vandrende Herberge"** er blevet realiseret i en noget episk sproglig stil, der vil kunne anklages for "ikke at gå ind til benet", men samtidig forsvares med, at afgørelsen om, hvad der er "ben" og hvad der er "overflødigt kød", ikke kan foretages af projektmageren på forhånd, når projektets idé er at initiere en samarbejdsrelation med boligløse. I en samarbejdsrelation må de samarbejdende parter i fællesskab afgøre, hvad der er vigtigt aktuelt og hvad, der må skæres bort.

Projektets 1. del, teoridelen, kan principielt læses uafhængigt af projektets 2. del, bilag. Sidstnævnte indeholder dels teorielementer, dels renskrift af interviews og dels avisartikler til såvel illustration som dokumentation.

Go' Læselyst.

1/6 - 93
Lj. M. E. T.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

1.0.	INDLEDNING	1
2.0.	MÅL, GENSTAND, INTERESSE -SAMT TVIVL	3
3.0.	METODE	6
3.1.	Aktionsforskning som model	6
3.2.	De forskellige funktioner samt et ekstra aspekt at medreflektere	7
3.3.	Dette arbejde i relation til aktionsforskningsmodellen	7
3.4.	Konkret metode mhp. at finde det ny i den foreliggende virkelighed	8
3.5.	Metodekonsekvens. valg af undersøgelsesområder	8
3.6.	Hvad der praktisk må gøres	9
3.7.	Afsluttende om metode	10
4.0.	HVAD ER EN INSTITUTION?	10
4.1.	En psykologisk definition fra 1950'erne	11
4.2.	En socialpsykologisk definition	11
4.3.	En sociologisk definition	11
4.4.	Karakteristika ved en institution, jvf. Christie 1990	12
4.5.	Konklusion om institutionsbegrebet	12
5.0.	HVAD ER SÅ EN ANTIINSTITUTION?	12
5.1.	Den psykologiske 1952 definition negeret	13
5.2.	Den socialpsykologiske og den sociologiske definition negeret.	13
5.3.	Christie's 1990 karakteristika - i min forståelse - negeret	13
5.4.	Konkluderende om den negerede institution	14

6.0.	INSTITUTIONERNES OPKOMST, DERES NEDBRYDEN OG SPREDNING I SAMFUNDET	15
6.1.	Institutionerne før reformationen	15
6.2.	Institutionerne efter reformationen	16
6.3.	Forandringer i og med, samt som følge af den franske revolution	17
6.4.	Institutionernes nedbryden indenfor murene, eksemplificeret ved det psykiatriske hospital	19
6.5.	Institutionernes spredning, eksemplificeret ved distriktpsykiatrien	20
6.5.1.	Distriktpsykiatri i U.S.A.	20
6.5.2.	Italiensk distriktpsykiatri	21
6.5.3.	Dansk distriktpsykiatri	22
6.6.	Konklusion	24
7.0.	INSTITUTIONERNES OMKLAMRING AF MENNESKET OG DEN SPECIELLE INSTITUTIONS INDTRÆNGEN I MENNESKET	25
7.1.	I grænselandet - på vej ind i institutionen	27
7.2.	Undervejs - gennem institutionen	29
7.3.	Ud af institutionen - tilbage til samfundet	31
7.4.	Personalet	32
7.5.	Panoptikon - den specielle institution	35
7.6.	Afsluttende bemærkninger	36
8.0.	SUNDHOLM OG DANNER, VAR DE NEGATIONER?	38
8.1.	Finansiering	39
8.2.	Institutionsdefinition	39
8.3.	Historie	39
8.4.	Lovgrundlag	40
8.5.	Struktur	41
8.6.	Personale	41
8.7.	Klientel	43
8.8.	Mål	44
8.9.	Filosofi	45
8.10.	Afslutning	46

9.0.	MÅL OG MÅLGRUPPE FOR "DET VANDRENDE HERBERGE" SKITSERET	47
9.1.	Mål i form af minimumstilbud for boligløse	47
9.2.	Hvorfor er det sociale så vigtigt?	49
9.3.	Målgruppen for "Det Vandrende Herberge"	51
9.4.	Boligløshedsprocessens mulige stabilisering som udgangspunkt for en evt. tilbagevenden til bofasthed	54
9.5.	Afslutning	55
10.0.	RAMMEN, "DET VANDRENDE HERBERGE" I EN SANERINGSEJENDOM SKITSERET	57
10.1.	En saneringsejendom skitseret	57
10.2.	En enkelt opgang med boligløse, hvor mange og hvordan	58
10.3.	De ikke-boligløse, "medarbejderne"	59
10.4.	Regulering gennem regelsæt/retningslinier	60
10.5.	Afslutning	63
11.0.	ET SANERINGSKVARTER SKITSERET	63
11.1.	Lovgrundlag, nogle eksempler	64
11.2.	Reaktioner på det nye i to saneringskvarterer	65
11.3.	Mennesket i saneringskvarteret	69
11.4.	Afslutning	70
12.0.	EN GENEREL PLAN SOM KONKLUSION	71
12.1.	Hvor træffes boligløse?	72
12.2.	Hvordan etableres en samarbejdsrelation?	72
12.3.	Hvilke kategorier af personer kunne tænkes at være interesserede i at danne en støtteforening? Og hvordan gøres det?	73
12.4.	Før iværksættelsen af "Det Vandrende Herberge"	74
12.5.	"Det Vandrende Herberge" etableret første gang	76
12.6.	Opbrud fra, samt vandring til og reetablering af "Det Vandrende Herberge"	79
12.7.	Hvilken viden kan "Det Vandrende Herberge" bidrage med?	80
12.8.	Afsluttende perspektivering	82

1.0. INDLEDNING.

Hvordan urmenneskets bolig var, vides ikke. Sporene heraf er forsvundne. Muligvis - som forfatteren Albert Dam (1966,1967) skildrer det - fordi de oprindelige boliger var konstrueret af materialer såsom flettet græs o.l. Materiale, der ikke har kunnet modstå tidens tand. Imidlertid har vi alle kendt problemet med at finde en bolig gennem minimum et par tusind år. Fra juleevangeliet: "Det skete i de dage....". Her skildres, hvorledes Josef og Maria ved ankomsten til Bethlehem ikke kunne finde et overnatningssted, hvorefter Jesu fødtes i en stald. En begivenhed, der indenfor kristendommen fejres hvert år med krybbespil.

Senere i historien har der været tilsvarende boligproblemer. Hvilket var problematisk for øvrigheden. Reaktionen herpå i Frankrig i 1656 var en internering af: "...den uklart afgrænsede masse: den del af befolkningen, som var uden midler, uden sociale bånd, en klasse som den nye økonomiske udvikling havde ladet i stikken eller gjort til vagabonder for en tid." (Foucault, 1973, p. 55.¹). Imidlertid var det ved denne lejlighed ikke udelukkende en herbergsfunktion, der blev varetaget, hvor jeg med herbergsfunktion mener den idag almindelige betydning, dvs. natlogi for hjemløse. (Se bilag for uddybning af begrebet herberge). Det var noget mere, noget ikke nærmere tidfastlagt, en periodes indespærring.

Dette er, ifølge tankegangen hos Foucault, begyndelsen til en udvikling i den europæiske kulturkreds i 1800-tallet, hvor der overalt, parallelt med industrialiseringens udvikling, bygges monumentale bygningskomplekser såsom hospitaler, fængsler etc., hvormed der søges skabt orden i en mængde mennesker i form af en "normal"-befolkning og en "afviger"-befolkning.

Samtidig i og med industrialiseringen sker en stigende grad af urbanisering, men ikke alle personer i byen finder en bolig. Asplund (1978, p. 19) nævner, at der: "I 1869 drev 100.000 uforsørgede og kriminelle børn rundt på Londons gader." Hvor mange, der på tilsvarende måde, drev rundt i andre metropolers gader er uvist, men tallet var sandsynligvis stort. Specielt hvis det ikke blot er børn, der er tale om.

Boligløshedsproblemet er således ikke nyt, i sin historiske dimension minimum et par tusinde år gammelt, fra øvrighedsside er dette problem søgt løst allerede i 1600-tallet, siden er problemet, nu konciperet som en normalitets/afvigs-problematik, søgt løst i form af institutionsbyggeri samtidig med, at der **stadig** i forbindelse med udviklingen af storbyen findes hjemløse i markant omfang.

Dvs., at det problem, jeg møder i storbyen København 1992, i form af boligløshed, ikke blot har en historisk dimension, men også er søgt løst tidligere i form af en normalitets/afvig-tankegang frem for en bofastheds/boligløsheds-tankegang. Dette betyder, at der er gået et eller andet galt i tidligere måder at løse problemet på. Derfor synes jeg, det er relevant, at forsøge at nytænke problemet.

¹ **Fodnote:** I denne opgave oversættes samtlige fremmedsprogede citater til dansk, jvf. Cand. Psych. Ib Glarborgs anvisninger på laboranthold forår 1969. Begrundelsen var: På universitetet kan der altid findes en person, der behersker dette eller hint fremmedsprog. Men kun den studerende selv kan ved egenover-sættelse demonstrere, at han/hun behersker det givne fremmedsprog. Derfor oversættes her, velvidende at jeg kan tage fejl i min oversættelse.

I denne forbindelse er det første spørgsmål naturligvis: Er der i det hele taget et problem? Til dette vil jeg svare: Ja! Ganske enkelt fordi mennesket som primat betragtet er særdeles ringe udrustet mhp. beskyttelse mod de klimatiske betingelser, der hersker på dele af den jordklode, hvor det er lykkedes mennesket at udbrede sig. Forudsætningen for denne udbredelse er, at mennesket løser klimaproblemet, f.eks. gennem klæder og bolig.

Dette er imidlertid lykkedes mennesket at gøre dette på så forskelligartede måder som ildfolkets lerdragt på det sydamerikanske kontinents sydspids, til inuitternes anorak og snehytte i den nordlige polarkreds. Derfor er det utroligt, at dette problem på mildere breddegrader ikke også er løst fuldt ud, f.eks. i København.

Det næste spørgsmål bliver så: Hvem har problemet? Det umiddelbare svar herpå er: Det har de berørte parter. Men hvem er så de? Disse er dels øvrigheden, dels de fastboende i et givent boligområde og dels de boligløse selv. Denne påstand underbygges af, at øvrighedens repræsentant i form af et personalemedlem fra det Københavnske herberge Sundholm i interview bemærker: "Der er fra politisk side et klart ønske om, at der ikke bor folk på gaden" (Bilag , p. 47, linie 395). Endvidere underbygges påstanden af, at jeg, som er fastboende, bliver forundret og chokeret over at finde en boligløs mand på en 5. sal en tidlig morgen, samt som konsekvens heraf pludselig bliver opmærksom på de mange boligløse i København, og at jeg som videre konsekvens heraf bliver indigneret og beslutter mig til at forsøge at gøre noget ved problemet.

De boligløse selv føler naturligvis også problemet, men de er splittede og derfor umiddelbart usynlige i samfundsmæssig henseende og derfor ligegyldige. Når disse boligløse så samles, så kan det selvfølgelig være et romantisk, uhøjtideligt skuespil som ved kroningen af årets Stodderkonge på Egeskov marked på Fyn, set fra de bofastes synsvinkel. Imidlertid er denne sociale begivenhed dybt alvorlig for de boligløse selv. Informationer udveksles, venner erindres, årets problemer diskuteres, og traditioner videreføres. (Se Biering (red.), 1970, p. 146 ff.).

Noget ganske tilsvarende finder man hos sigøjnerne, der har Europas ældste vandretradition. Yoors (1980), der som ikke-sigøjner havde held og lejlighed til at slå følge med en sigøjnegruppe i en årrække, beskriver, hvorledes fødsel, bryllup, død samt tilfældige møder med slægtninge og stammefrænder på landevejene er sociale begivenheder med en funktionalitet i forhold til videreførsel af en levevis og hermed kultur.

Også sigøjnere betragtes af fastboende, sålænge de ikke kommer for tæt på, som noget romantisk og uhøjtideligt. Hvis de vandrede sigøjnere imidlertid kommer for tæt på de fastboende, da blusser en række på uvidenhed baserede fordomme op. De stjæler, de vasker sig ikke, etc. Taikon (1963) har beskrevet dette fra sigøjnersynspunkt for vort naboland Sveriges vedkommende. I Danmark gør nøjagtig det samme sig gældende, skønt det ikke på tilsvarende måde er beskrevet fra sigøjnersynsvinkel. Men beskrevet er det dog. (Se Enevig, hhv. 1969 samt 1971 og Hviid, 1974, p. 100ff).

Ganske på samme måde sker der, når boligløse i byen samles og herved bliver synlige og en tæthed til fastboende opstår, en opblussen af fordomme. Et eksempel herpå er de boligløse, der primo 70'erne samledes i Oslo og aktionerede for bedre vilkår, jvf. "Løsgjengerkrigen" (Mathiesen, 1975). I den offentlige mening, dvs. de personer, der har adgang til massemedierne, blev disse mennesker betegnet som alkoholikere. Hermed gjordes den boligløse til en syg person, med en misbrugssygdom, der kunne postuleres at være selvvalgt. Herved blev den

enkelte degraderet, således at berettigede krav kunne afvises. Boligløse, der står sammen og stiller krav, er ganske enkelt problematiske for fastboende.

Alle har således problemer, øvrigheden, de fastboende og de boligløse selv. Baggrunden herfor er naturligvis den samfundsmæssige formation, da byens funktion i samfundet er at være relæ for menneskestrømmen, idet der her udveksles genstande til behovsopfyldelse - herunder en immateriel genstand som information - mennesker imellem.

Derfor er bofasthed vigtig, ligesom betonfundamentet for en elektrisk relæstation. Såfremt betonfundamentet revner, bryder hele transmissionen sammen, strømmen afbrydes. Den enkelte boligløse kan således betragtes som en partikulær, umiddelbart usynlig "luftlomme" i byens beton. De mange samlede boligløse derimod bliver til den synlige revne i fundamentet, et fare-signal, der fra byen og samfundets side må gøres noget ved.

Hele dette arbejde er et forsøg herpå i respekt for såvel den enkelte boligløses vandring som for samfundstotalitetens - dvs. menneskestrømmens - behov for bofasthed som fundament!

2.0. MÅL, GENSTAND, INTERESSE -SAMT TVIVL.

I forsidecitatet markerer jeg, at målet med dette arbejde ikke blot er at producere noget teori, men også at etablere et grundlag for kommende handling, dvs. at initiere en konkret foreliggende praksis. Denne vedrører at skabe en i forhold til etableret praksis anderledes herbergsinstitution. Jeg kalder dette "**Det Vandrende Herberge**", idet denne type herberge skal tilstræbe at rumme en bevægelse, der svarer til boligløses bevægelse rund i storbyen, in casu København. Problemet bliver så, hvad bevæger sig i storbyen udover de boligløse?

Et umiddelbart anskuet absurd spørgsmål, da bygninger, veje, parker, pladser etc. jo ligger, hvor de altid har ligget. Men er dette sandt? Nej! En by er over tid en dynamisk entitet. Bygninger nedrives, nye bygges, dette fører til at veje omlægges og at parker og pladser forandres, eksempelvis som følge af et behov for parkeringspladser. Dette sker også nu, planer om "Ørestad" har medført, at der p.t. er tanker om at anlægge en motorvej tværs gennem København. Samtidig med denne dynamik foregår der også en dynamik mhp., hvilken befolkningsgruppe der på et givent tidspunkt bebor et bykvarter. Når et kvarter saneres, ejendomme rives ned, da er der med færre boliger også færre beboere. De små boliger i saneringskvarteret, der evt. sammenlægges og hermed forøges fra 2 værelser til fire, bliver naturligt dyrere at bo i, og dette medfører, at der her flytter mennesker ind, der er bedre økonomisk stillede end den oprindelige befolkningsgruppe.

I denne proces opstår hyppigt det fænomen, at en ejendom fra beboernes fraflytning og til ejendommens nedrivning eller genopretning står tom i en længere periode. Dette på trods af, at ejendommen stadig i et begrænset omfang indeholder nogle boligfaciliteter, der er fuldt ud tilstrækkelige såfremt en given beboer er beskeden i sine krav. Dvs., der findes en mobilitet i form af tomme boligers tilstedeværelse i saneringsbygninger bestemt af nedrivnings/genopretningstakten. Der findes parallelt hertil en mobilitet i en gruppe boligløse mennesker. Såfremt disse to parallelt forekomne fænomener kombineres, da kunne et herberge, der er mobilt, etableres.

Målet, dvs. idéen, er således at etablere "**Det Vandrende Herberge**" i den mobile boligmasse. At lade et herberge vandre i takt med byfornyelsesprocessen, således at en midlertidig herbergsfunktion eksisterer, så længe en given saneringsejendom eksisterer, og at denne herbergsfunktion flyttes - vandrer - til en ny saneringsejendom og etableres der, indtil denne nedrives/genoprettes, hvorefter herbergsfunktionen igen vandrer, nyetableres igen et nyt sted for atter en midlertidig periode. Dvs., der er tale om en midlertidig etablering af "tag over hovedet", "et sted at være for kulden", og "et muligt tilhørsforhold" for i byen omvandrende, umiddelbart anskuet socialt isolerede borgere.

Denne idé indskrives sig i den for tiden løbende debat om boligløse, der såvel foregår i herbergsregi, eksemplificeret ved seminar om hjemløse kvinder, Sundholmen d. 8/4-92, samt i Socialforskningsinstituttets publikation "De socialt udstødte" (Fridberg, 1992.). Der efterlyses i denne debat nye tiltag overfor marginaliserede grupper, herunder boligløse, og dette arbejde stiller mod at etablere et sådant tiltag.

Dette er til forskel fra slumstormerbevægelsen i slutningen af 60'erne (Se f.eks. om Sofiegården, Hansen i "Politisk Revy", 1969) eller vore dages BZ-bevægelse ikke et initiativ mhp. at problematisere byfornyelsesprocessen, men tværtom et initiativ mhp. at anvende byfornyelsesprocessen aktivt i selve denne proces' forløb. Der er og vil være et tidsforløb fra den politiske beslutning om byfornyelse af et givent kvarter tages, og til at denne beslutning konkret føres ud i livet gennem nedrivning af bygninger. Dette tidsrum kan lige så godt anvendes, fremfor at tomme bygninger står og falder sammen. Med Sofiegården (ovennævnte reference) som eksempel blev kondemneringskendelsen foretaget 1963, fraflytningen skete pr. 1/4-65, og siden da stod bygningerne tomme indtil slumstormerne rykkede ind i 1969.

Med dette mål, er opgavens genstand af socialpsykologisk karakter, da den vedrører en problematiske adskillelse (Asplund, Dreier & Mørch, 1975) mellem samfundet, repræsenteret ved byen og en bofast befolkning, og den enkelte borger, repræsenteret ved de i byen omvandrende personer uden bolig. Denne problematik kan løses på flere måder, afhængig af hvilken synsvinkel, der anlægges på den i byen vandrende, boligløse person.

Såfremt dette at være boligløs og vandrende betragtes som dubiøst, ja da skal de boligløse naturligvis gøres bofaste, enten gennem institutionsinternering eller gennem boligbyggeri, så de vandrende har muligheden for at blive bofaste. Internering er som nævnt forsøgt uden større held, og yderligere boligbyggeri må betragtes som utopisk, da dette jo hele tiden har været muligt, men ikke er blevet gjort.

Alternativt, da kunne dette at være en i byen omvandrende boligløs person også betragtes som fuldt legitimt. En i forhold til flertallet utraditionel livsform, der må imødekommes fra samfundet på utraditionel vis. Som det her forsøges med "**Det Vandrende Herberge**". Logikken er, at fordi en person lever utraditionelt, da er det ikke ensbetydende med, at samfundets forpligtelse overfor denne borger bortfalder.

Yderligere er logikken bag "**Det Vandrende Herberge**", at den utraditionelt i byen omvandrende boligløse borger er lige værdig med alle andre borgere. Dvs., det er en borger, der kan samarbejdes med, ligesom der kan samarbejdes med bofaste borgere. men samarbejdet må nødvendigvis være utraditionelt, dvs. følge andre veje end de veje, samfundet ellers anvender.

Dette betyder, at der gennem projekt "**Det Vandrende Herberge**" skal etableres et samarbejde mellem idéhaver og boligløs, hvor der findes ligeværdighed, gensidig respekt og akcept af det utraditionelle. Det, mener jeg, kan gøres ved, at samarbejdet baseres på en fælles udforskning af handlemuligheder for såvel bofast som boligløs. Et sådant udforskningsprojekt indebærer med-forskning, hvilket jeg stiler mod her pba. Kurt Lewin's tankegang om aktionsforskning (1946,1947). Denne aktionsforskningsmetodik synes idag næsten glemt, imidlertid findes der stadig henvisninger til en sådan metodik, således hos Jørgensen, der i sine betragtninger over institutions-og distriktpsychiatri påpeger, at aktionsforskning er en af de metoder, der stadig bør anvendes i socialt arbejde. (Jørgensen,1988,c, p.227).

Uvilkårligt associeres der så til en i Habermas'k forstand frigørende erkendelsesinteresse bag projektet. Det var den interesse, der hævdedes at ligge bag de projekter ud fra aktionsforskningsmetodikken, der hyppigt blev udført i 70'erne. Imidlertid er aktionering og forskning i denne jo ikke i sig selv nogen garanti for frigørelse. Metodikken indeholder udelukkende at etablere noget social forandring. Såfremt denne forandring er i overensstemmelse med samfundets magthaveres ønsker, da er metodikken i Habermas'k forstand teknisk. Såfremt metodikken tværtom medfører en social forandring, der uanset samfundets magthaveres interesser er til gavn for de berørtes interesser, da er processen frigørende.

Min interesse her er at gøre processen med "**Det Vandrende Herberge**" så frigørende som muligt. I denne forbindelse er jeg fuldt ud opmærksom på, at denne eller hin boligløse kan afvise min idé. Idéen kan opleves som endnu et velmenende forsøg på at påtvinge den boligløse en af vedkommende selv uønsket bofasthed. Jeg er her opmærksom på Holberg's manende ord fra "Den politiske kandestøber": "Et søkort at forstaae, et andet skib at føre" (1912, p. 75).

Derfor må tilbuddet om "**Det Vandrende Herberge**" ydes på en måde, der akcepterer, at boligløshed er en fuldt acceptabel livsmåde. Såfremt denne idé, dette tilbud, vinder genklang hos boligløse, da må idéen konkret sættes i værk i et fællesskab, hvor netop aspektet vandrende ved det påtænkte herberge er den/de boligløses garanti for, at der ikke er påtvungen bofasthed på tale.

Velvidende, at såfremt antallet af boligløse bliver for stort, da har det konsekvens for byen som helhed, den risikere at "revne" i sit fundament, hvorfor der må tilstræbes en balance mellem antallet af boligløse og antallet af bofaste uden at der sociologisk/socialpsykologisk kan gives et konkret antalsmæssigt balancepunkt. I antalsmæssig henseende kan det udmærket vise sig, at nogle bykvarterer har andre balancepunkter mellem bofaste og boligløse end andre boligkvarterer har det. Hvilket medfører, at projekt "**Det Vandrende Herberge**", som befinder sig i dette balancepunkt, kan variere fra sted til sted, samt fra et tidspunkt til et andet, da et givent bykvarter jo er foranderligt over tid.

Imidlertid melder der sig yderligere en tvivl. Kan jeg som idéhaver i det hele taget etablere et samarbejde med boligløse ? Natlig flaskeklunsnig i Københavns gader har vist mig, hvor svært det er, at kontakte boligløse. Imidlertid lykkedes det mig at komme i kontakt med såvel en tidligere boligløs, der var begejstret for ideen, og en nuværende boligløs, der afviste ideen. Så kontakt kan skabes. Og ideen er ikke afvist af dem begge. Opgavens mål er derfor:

AT SKABE ET IDEGRUNDLAG FOR PRAKTISK ETABLERING AF EN MOBIL HERBERGSFORM, HVORI DER SKABES ET MEDFORSKENDE SAMARBEJDE MED BOLIGLØSE I KØBENHAVNSOMRÅDET OMKRING PROBLEMATIKKEN BOFASTHED VERSUS BOLIGLØSHED.

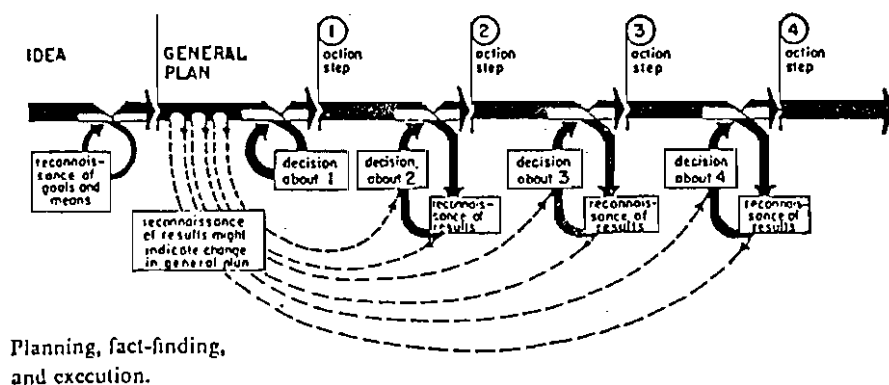
3.0. METODE.

Metode betyder principielt spørgsmålet: Hvordan nås målet gennem dets genstand. Eller på almindeligt dansk, hvilken vej følges. Målet i dette arbejde er at skabe idégrundlaget for et anderledes herberge, et vandrende herberge. Genstanden er "tag over hovedet", "et sted at være for kulden" og "et muligt tilhørsforhold" gennem anvendelse af en tom byejeendom som midlertidig herbergsforanstaltning for gadens boligløse.

De boligløse, der indgår i projektet bliver imidlertid ikke, jvf. mål 2.o., blot betragtet som genstande, men også som kommende medforskere. Dvs. partnere i en gensidig relation, hvor såvel idéhaver, in casu jeg selv, og boligløs er både subjekt og objekt for hinanden i en vekselvirkning omkring idéen om et vandrende herberge, der fremlægges til diskussion. Denne ligeværdighedstankegang er grundlaget for den tidligere nævnte aktionsforskningsmetodik, som jeg i det følgende kort skal beskrive.

3.1. Aktionsforskning som model.

Kurt Lewin's metodik blev fremlagt i artiklen "Action Research and Minority Groups" fra 1946 og siden fremstillet i modelform i artiklen "Group Decision and Social Change" fra 1947. Her fremstilles modellen på flg. måde:

I det følgende vil jeg kort beskrive modellen. Som det ses af figuren, bliver en idé, markeret med sort, konfronteret med virkeligheden i en erkendelse af mål og midler. Dette markeret med sort, cirkulær pil, der fører tilbage til idéen, hvorved denne så modificeres, markeret med hvidt felt. Som følge heraf sker et skift i niveau, markeret med pil, til en generel plan. Denne plan bliver så udgangspunkt for handleskridt på stadig nye niveauer, markeret med pil for hvert skift til nyt handleskridt på nyt niveau. På den generelle plans niveau sker også en konfrontation med virkeligheden i lighed med idéplanet, igen markeret med sort pil. Imidlertid indeholder denne konfrontation mere end erkendelse af mål og midler, den indeholder også

beslutningstagen om det følgende handleskridt, markeret med tykkere sort pil og større hvidt område.

Derudover indeholder den generelle plan også fundamentet for samtlige handleskridt, ligesom de enkelte handleskridts virkelighedskonfrontation, dvs. erkendelse af de enkelte handleskridts resultater samt efterfølgende beslutningstagen, virker tilbage på den generelle plan. I figuren markeret med stiplede linie fra handleskridtet til den generelle plan, samt tilbage fra den generelle plan til handleskridtet før beslutningstagen. Den stiliserede figur skal således opleves rumligt, som en opadstigende spiral i 3 dimensioner, og med tiden som en 4. dimension knyttet til.

3.2. De forskellige funktioner samt et ekstra aspekt at medreflektere.

Lewin (1946) lægger vægt på, at konfrontationen med virkeligheden har flere funktioner. For det første en vurdering, herpå en af vurderingen betinget mulighed for at lære, som efterfølgende kan virke som grundlag for korrekt planlægning af næste skridt i realiseringen af den generelle plan, som gennem den nye korrekte planlægning i sig selv modificeres. Dertil kommer et aspekt, som Lewin ikke omtaler i de to ovennævnte artikler, og som ej heller medtages hos Rasborg (1969). Imidlertid finder jeg det vigtigt at medreflektere dette aspekt, der er intra-psykisk. Jeg mener, at aspektet antydes i modellen af Lewin, når han giver det hvide felt, der markerer den trufne beslutning, forskellig størrelse fra idé til generel plan.

Lewin bragte i forbindelse med en diskussion af Ach's associationspsykologi et begreb ind i psykologien, quasibehov². Disse "omfattede alle sådanne handletilskyndelser, som er opstået i forbindelse med et voluntært moment, såsom beslutningsagtige dannelser, viljesagtige dannelser, acceptation af opgaver osv. osv." (Tranekjær Rasmussen, 1965, p. 21.) Dvs. fænomenet at tage beslutning har ikke blot en overfladisk betydning i et menneskes liv, men er noget dybere til personen knyttet uden i sig selv direkte at være et behov. En konkret beslutningstagen i forbindelse med den her anvendte Lewin-model er således ikke kun en forandring i handling, men efter min mening også en forandring i engagement og intensitet hos den besluttende. Dette at være besluttende og med-besluttende kan derfor betragtes som engagementskabende, hvilket ikke må glemmes, når et samarbejde mellem idéhaver og boligløse tilstræbes.

3.3. Dette arbejde i relation til aktionsforskningsmodellen.

I forhold til den skitserede model udgør dette arbejde en idé samt en undersøgelse af denne idé mhp. at skabe grundlaget for en generel plan, hvis eventuelle iværksættelse der efterfølgende kan træffes beslutning om. Et sådant arbejde må nødvendigvis og i

² **Fodnote:** Jeg skal påpege, at jeg her bruger Lewin velvidende, at Lewin's teorier af U. Holzkamp-Osterkamp (i Dreier (red.), 1979, p. 294) betragtes som kritisable. "Forestillingen om, at individet ikke kan forandre sine relevante livsbetingelser...". Imidlertid rehabiliteres Lewin indenfor samme psykologiske tradition, Den Kritiske Psykologi, i et vist omfang af K. Holzkamp (1983, p. 560), hvor Holzkamp fremhæver Lewin's tidlige kritik af en statistisk orienteret tilgang til mennesket. I et nyt arbejde indenfor denne kritiske psykologiske tradition, antologien af Tolman & Maiers (1991) diskuteres Lewin's tanker fortsat. Imidlertid er Lewin's model, som ovenfor vist og beskrevet, jo et udtryk for, at foranderlighed er et aspekt Lewin er optaget af.

overensstemmelse med modellens logik tage udgangspunkt i den konkret, materielt foreliggende virkelighed. Imidlertid findes der ingen virkelighed omkring et vandrende herberge, denne idé er ny, og problemet bliver derfor, hvordan kan en sådan ny idé undersøges?

3.4. Konkret metode mhp. at finde det ny i den foreliggende virkelighed.

Svaret herpå er en metode opstillet af Eliasson (1979), der var tilknyttet det distriktspsykiatriske projekt Nacka i Sverige. (Kort om Nacka-projektet; se Murray, 1976) Opgaven var at udforske idealer og realiteter ved dette projekt. Allerede i denne målformulering for Eliasson lå en metodeanvisning i retning af deltagerobservation, da det var denne metode Løchen (1970) anvendte i sit arbejde "Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus.", en metode der indførtes i sociologien af Whyte (1943), dvs. umiddelbart før Lewin's aktionsforskning og egentlig som en forløber for denne. Eliasson har disse metoder med i bagagen, når hun såvel deltager som konfronterer Nackaprojektets medarbejdere med sine observationer.

Samtidig er Eliasson også inspireret af den norske sociolog Mathiesen, med hans formulering af princippet om "Det Ufærdige" (Mathiesen, 1971). Dette princip's essens er en anvisning på, hvordan systemer kan forandres gennem at lade det alternative være i konkurrence og modsigelse med det etablerede system (se Bilag p. 3-4).

Eliasson's syntese af de forskellige metoder var at opstille et **krydsilds-perspektiv**. Dette består i følgende metodeanvisning: "At placere det nye mellem det givne og dets negation." (Eliasson, 1979, p. 22, markering Eliasson's). Det er denne metode, jeg mener at kunne anvende, da anvisningen peger på de områder, der skal undersøges nærmere for at få det ny frem.

3.5. Metodekonsekvens. Valg af undersøgelsesområder.

Men hvad er det givne, og hermed dets negation? Jeg har som det givne indenfor herbergsverdenen i København valgt Sundholmen, da denne institution er, hvad jeg vil kalde samfundsmæssigt indlejret. Dvs. den er fuldt ud finansieret af det offentlige, konkret København. Samtidig har den ikke denne eller hin ideologisk overbygning, som f.eks. kristne herberger som kirkens Korshærs eller Mændenes Hjem, da Sundholmen styres af de til ethvert givent tidspunkt valgte kommunalpolitikere.

Som negation hertil i københavnsområdet er der to steder, jeg har i tankerne. Dels Danner, der som delfunktion har en herbergsfunktion. Og dels Christiania, hvor der i princippet er mulighed for at slå sig ned for boligløse. Af disse to steder har jeg valgt førstnævnte.

Danner er i modsætning til Christiania underlagt de kommunale myndigheder, hvor Christiania som tidligere militært område er underlagt ministerielle myndigheder. Det er således samme myndigheder, der har med Sundholmen og Danner at gøre, Københavns politikere. Samtidig er Danner ikke samfundsmæssigt indlejret gennem finansiering, da Danner mig bekendt er selvfinansierende. En antagelse, der senere blev bekræftet af respondent i interview om Danner.

Undersøgelsens hovedområder bliver derfor Sundholmen's herberge som eksempel på det givne, Dannerstiftelsen som eksempel på det givne's negation, samt naturligvis en eller flere boligløse, hvis meninger om boligløshed samt herberger så tidligt som muligt skal inddrages i et projekt af denne type.

3.6. Hvad der praktisk må gøres.

Et bon mot, der er knyttet til Kurt Lewin som forsker, var flg.: "Intet er så praktisk som en god teori.". Denne tanke kan uddybes med flg. Lewin-citat, hentet fra Marrow(1969,p.95): "...hvad bør man gøre for at opnå en ønsket effekt i givne konkrete tilfælde? For at besvare dette spørgsmål er det nødvendigt med en teori, men en teori, der er empirisk og ikke spekulativ.". Der skal således såvel indhentes viden af teoretisk karakter, som viden af empirisk karakter.

Af teoretisk viden er det nødvendigt at undersøge, hvad en institution er, da et traditionelt herberge er en institution. Ifølge Eliasson's metodeanvisning bliver det også nødvendigt at negere begrebet, så antiinstitutionen erkendes. Derudover er det for at forstå institutioner samfundsmæssigt også relevant at undersøge, hvordan institutionerne er vokset frem i samfundet, en udvikling, der ikke specielt er dansk, men en tendens, der gør sig gældende indenfor hele den vestlige kulturkreds. Dertil kommer spørgsmålet, hvad gør en institution egentlig med mennesket? Da denne problemstilling er beskrevet hos Goffman, da vil disse erfaringer blive inddraget.

Mht. empirisk viden er, som nævnt, Sundholmen som Danner selvklart undersøgelsesområder, ligesom en eller flere boligløses erfaringer vil være vigtige indfaldsvinkler til erkendelse af herbergsverdenen. Samtidig tænkes "**Det Vandrende Herberge**" som nyt i et etableret boligområde, og derfor er erfaringer fra beboere i et område, hvor noget nyt er skabt, også af interesse.

Her er det muligt at komme i kontakt med en beboer, der levede i kvarteret ved Danner, da den blev startet i 1979, men tilsvarende kan ikke lade sig gøre for Sundholms vedkommende, da Sundholm blev etableret udenfor bymæssig bebyggelse på Amager Fælled i begyndelsen af århundredet.

Dette gælder imidlertid ikke Christiania, og skønt Christianshavn har gennemgået en stor forandring i den forløbne periode fra 1971, da kan der stadig findes Christianshavner, der husker "Fristaden Christiania"s etablering og har meninger desangående, samt om den nye "Fristad" i årene der er gået. De erfaringer med det nye, der her er gjort, kan danne grundlag for antagelser om, hvorledes noget **nyt** i form af "**Det Vandrende herberge**" kan blive mødt i et boligkvarter i København.

Jeg har som metodik til empirisk viden om disse områder valgt at spørge relevante personer, som det er lykkedes mig at komme i kontakt med. Specielt boligløse er svære at kontakte, hvilket har vist sig i forbindelse med natlig flaskeklunsning i det indre København i en sommerperiode. På trods af forsøg på kontakt ved tiltale samt tilbud om en cigaret, da har hjemløse nattevandrere blot stille rystet afvisende på hovedet. Imidlertid lykkedes det mig at få to interviews med personer med viden om boligløshed, så emnet er blevet belyst i et efter min mening rimeligt omfang til dette projekt.

Da det er forskellige mennesker og forskellige emneområder, jeg spørger om, da er det ikke muligt at anvende et enkelt standard spørgeskema. Jeg har derfor opbygget forskellige spørgeskemaer til de forskellige interviewpersoner med det gennemgående træk, at interview'et har været semistruktureret. Der er naturligvis både fordele og ulæmper ved denne metodik, men jeg har vurderet, at en flydende samtalsituation, hvor respondent også kunne komme ind på

emner, jeg som interviewer ikke havde forudset, var at foretrække. Jeg har tilsvarende valgt at renskrive de forskellige interviews fuldt ud, skønt det kun er dele af materialet, jeg anvender i opgaven. Det øvrige materiale kan senere i en praksisfase, hvor **"Det Vandrende Herberge"** søges realiseret eventuelt vise sig at være relevant. (Se om interviewtype, Bilag p. 5).

3.7. Afsluttende om metode.

Konsekvensen af dels den teoretiske vidensopsøgen, og dels den empiriske vidensopsøgen, bliver, at der kan formuleres en grovskitse til en generel plan mhp. etablering af **"Det Vandrende herberge"**, der kan fremlægges til de relevante parter mhp. konkret beslutningstagen om etablering. Dette i erindring om indledningscitater, at forskning, der kun resulterer i bøger, ikke er tilstrækkelig. Konklusionen bliver derfor skitsen til en handlemulighed

4.0. HVAD ER EN INSTITUTION ?

Begrebet institution kan betyde mange ting afhængig af om det er lægmand eller lærd, der bruger begrebet, samt afhængig af hvilken vidensdisciplin, begrebet bruges indenfor. Jeg har i afsnit 4 valgt at betragte begrebets betydningsindhold etymologisk, samt herpå at betragte begrebet indenfor vidensdisciplinerne psykologi, socialpsykologi samt sociologi. I afsnit 5 nejerer jeg begrebet, jvf. min metodetilgang.

I etymologisk henseende kan institution defineres som flg.: "Institio: a) etablering, indretning, b) vane, sædvanlig fremgangsmåde, c) opdragelse, undervisning." (Hastrup, "latin-dansk ordbog", 1983, p. 138, sp. 2). Dvs. noget fast, der har varighed over tid, samt opdragelses/undervisningsfunktion. Dette er en dansk definition, men da jeg senere arbejder med institution ud fra engelsksprogede værker, da har jeg valgt også at undersøge begrebet indenfor dette sprogområde.

I "The Concise English Dictionary." (Annandale, 1911) findes begrebet p. 360, spalte 3, som bl.a. flg.: "Institution, handlingen at institutionalisere;.....; noget institutionaliseret eller etableret; en permanent regel for opførsel eller ledelse; noget der former et fremherskende eller etableret træk i socialt eller nationalt liv; et etableret samfund eller organisations-legeme mhp. opdragelse af ethvert objekt, offentligt eller socialt.". Dvs. et meningsindhold, der passer godt til den danske version.

I en væsentlig senere engelsk ordbog, "Oxford Advanced Learner's Dictionary Of Current English.", (Hornby et al., 1984.) findes bl.a. flg.: "institution: 1) at institutionalisere eller blive institutionaliseret; institutionen af skikke/regler etc.;.....2) længerevarende etableret lov, skik eller gruppe; velkendt ting eller person. 3) (bygning af) social organisation til socialt velfærd, f.eks. asyl, et hjem for ældre mennesker". (ibid, p. 443, spalte 1). I denne senere definition er der sket en begrebsglidning. Fra at udtrykke noget om en organisering af mennesker, fast og varig mhp. bl.a. opdragelse, da har begrebet udvidet sig til noget velfærdsorienteret, hvilket jeg oplever som en omskrivelse af opdragelsesaspektet.

Nu til en dansksproget betydning af nyere dato. I Gyldendals Fremmedordbog (Bruehl & Nielsen, 1987) er definitionen flg.: "(Lat. institutio; indretning, system, undervisning, se instituere) oprettelse, indstiftelse; foranstaltning; offentlig foranstaltning; offentlig indretning; stiftelse, foretagende eller organisation af en vis fast karakter (fx. en selvejende institution)". (Ibid., p.

256, spalte 1.) Ordet røber mere af sit indhold, når det betragtes som verbum (Ibid., p. 256, spalte 1). Her er definitionen bl.a. at "bringe i faste samfundsbestemte rammer". Essensen af begrebet er således pba. ovenstående forskellige ordbogsdefinitioner "fast", "samfundsmæssig" og "opdragelse".

4.1. En psykologisk definition fra 1950'erne.

I Drever: "A Dictionary of Psychology" (1952) defineres institution som følger: "En organisation der repræsenterer en etableret tilstand eller et aspekt ved socialt, politisk eller religiøst liv, med et indhold af love og principper, samt underordnede love og reguleringer; en skik/vane, eller et system af skikke/vaner; eller en praksis; men i alle tilfælde havende en grad af varighed som ikke er tilstede ved mode eller konvention. Populært er ordet ofte knyttet til bygninger, der huser organisationen." (Ibid., p. 140).

I denne definition er aspektet "varighed" bibeholdt, men aspektet "samfundsmæssig" og "opdragelse" er bortfaldet. Begrebet institution er således blevet løsrevet den samfundsmæssige forankring. Bortset fra i folkeforståelsen, her er begrebet indvævet i samfundet qua bygninger.

4.2. En socialpsykologisk definition.

I Lindzey & Aronson's "The Handbook of Social Psychology" (2. ed., 1968) er institutionsbegrebet ikke medtaget. Ved opslag i Sabroe's socialpsykologi (2. udgave, 2. oplag, 1989 p. 264). fås en forklaring. "Der er på området organisationer, institutioner og struktur nogen termforbistring, idet forskellige forfattere bruger udtrykkene med noget varierende mening. Det gælder især organisation og institution, hvor f.eks. institution kan anvendes om så forskellige ting som familien og et børnehjem." Sabroe fortsætter så med at definere begrebet organisation, hvilket er hans valg af terminologi.

Dvs. institutions som socialpsykologisk begreb eksisterer ikke rigtigt, ordet nævnes, bruges, men defineres ikke. Sabroe selv bruger eksempelvis ordet institution p. 30-31 under overskriften "variable i socialpsykologien", hvor der efterfølgende skrives (p. 31): "...også institutioner med inddrages som relevante forskningsområder." (Understregning Sabroe's). Sabroe's egen omgang med begrebet, p. 31 versus p. 264, er således paradoksal. Konklusionen bliver derfor, at begrebet institution som socialpsykologisk terminologisk entitet ikke er defineret.

4.3. En sociologisk definition.

Giddens (1984) bruger ordet institution i forbindelse med afsnittet "Struktur,strukturering", hvor begrebet først omtales som "De handlemåder, som har den største tids - rum udbredelse indenfor sådanne totaliteter, kan der refereres til som institutioner." (Ibid., p. 17, fremhævelsen Giddens'). Giddens varierer endvidere definitionen (Ibid., p. 24) til: "Institutioner er pr. definition de mere varige træk ved socialt liv." Begrebet er her ikke blot løsrevet det oprindelige etymologiske indhold, men efter min mening udvandet til udelukkende at omfatte varighed, hvilket i sig selv er et noget vanskeligt afgrænseligt aspekt ved såvel menneske- som samfundsliv.

4.4. Karakteristika ved en institution, jvf. Christie 1990.

Den norske sociolog Christie er imidlertid mere konkret i sin brug af institutionsbegrebet. Han opregner 4 karakteristika ved institutioner, der bærer præg af at være inspireret af Goffman's (1967) institutionsforståelse fra bogen "Anstalt og menneske". Denne bog har undertitlen "den totale institution socialt set" og er således en beskrivelse af en variant af det generelle institutionsbegreb, den totale institution. Goffman inspirerer således stadig sociologer i deres tænkning. Christie har på denne baggrund opstillet nogle karakteristika, der er flg. i min forståelse:

1. Livet - arbejde, søvn, fritid - foregår indenfor et afgrænset geografisk område.
2. Blandt menneskerne i institutionen er der en opdeling. Nogle er aflønnede og kan forlade institutionen efter arbejdstids ophør. Andre aflønnes ikke og kan afhængig af institutionstype ikke forlade institutionen med mindre der gives tilladelse hertil af de aflønnede. Dvs. et interpersonelt magt/afmagtsaspekt de to grupper imellem.
3. Livet følger en overordnet plan, der er fastlagt udenfor institutionsregi af myndighederne. Dvs., for institutionsanbragte er det et liv med en vedtagen hensigt qua samfundsmæssig indlejring.
4. Afsluttende, institutioner rummer vanligvis mange mennesker, der har dette eller hint tilfælles, der netop begrunder tilstedeværelsen af institutionen. En af samfundet udenfor bestemt anderledeshed af den institutionsanbragte.

4.5. Konklusion om institutionsbegrebet.

Denne gennemgang af begrebet etymologisk, psykologisk, socialpsykologisk samt sociologisk rører, at begrebet er fagterminologisk diffust. Egentlig burde begrebet slet ikke anvendes. Hvorfor så gøre det her?

Fordi det eksisterer i dagligsproget. Mennesker har et ikke nærmere defineret forhold til det, og det er således udtryk for en eller anden psykologisk realitet hos den enkelte. Konsekvensen mhp. empiri heraf er, at spørgsmålet: Hvad er en institution? bør stilles mhp. på en intersubjektiv rekursbasis (Trankjær Rasmussen, 1968, p. 44) for interviewer og respondent.

5.0. HVAD ER SÅ ANTI-INSTITUTIONEN?

Den oprindelige betydning kunne kort karakteriseres gennem ord som "fast" og "varighed" samt "opdragelses eller undervisningsfunktion". Negationen hertil er ikke-fast, ikke-varig samt ikke-retningsbestemt mhp. opdragelse/undervisning. Det må således være disse karakteristika, der bør kendetegne antiinstitutionen. Imidlertid er det jo således, at en antiinstitution i et samfund er i samme samfund som institutionen. Det er utopisk at tro, at den fuldstændig negerede institution, den rene antiinstitution, kan eksistere i dette samfund. Det, der findes, er en parameter med idealtyper i Max Weber'sk forstand som yderpunkter (Se Fivesdal i Weber, 1971, p. X.). Antiinstitutionen kan som sådan kun beskrives tendentielt.

5.1. Den psykologiske 1952 definition negeret.

Her var institutionsforståelsen løsrevet den samfundsmæssige indlejring, hvilket naturligvis ikke kan lade sig gøre. Imidlertid fremhævedes den folkelige institutionsforståelse som knyttet til bygninger, forstået som noget varigt stationært. negationen hertil er den udskiftelige, mobile, tidsbegrænsede bygning i skiftende bykvarterer.

Endvidere nævntes skik/vane i den psykologiske definition. Negationen hertil er, at ingen praksisformer, hvad enten de kaldes skik eller vane, for lov til at udvikle sig i antiinstitutionen grundet dennes mobilitet. I det øjeblik der i sproget blandt menneskerne i antiinstitutionen opstår vendingen: Vi plejer at....., eller: Her hos os gør vi altid....., da er tiden kommet, hvor antiinstitutionen vil tendere i retning af at blive en institution, og hvor mobiliteten må re-initieres.

5.2. Den socialpsykologiske og den sociologiske definition negeret.

Dette kan gøres særdeles kort. Da den socialpsykologiske definition ikke eksisterede, da kan den ikke negeres. Den sociologiske Giddens-definition var udvandet til varighed. Da ikke-varighed må være mobilitet, er overvejelserne herom en gentagelse af overvejelserne i 5.1., og der er derfor ingen grund til yderligere kommentarer.

5.3. Christie's 1990 karakteristika - i min forståelse heraf - negeret.

Livet som helhed kan naturligvis ikke negeres og stadig være levende, men den opstillede tre-delning kan reduceres, så kun søvn medregnes. Antiinstitutionen vil naturligvis også i en eller anden grad være placeret i et afgrænset geografisk område, men det vil ikke være forudbestemt, hvor dette område er placeret over tid, dvs. i hvilket kvarter af byen, samt ej heller være foruddefineret, hvor stort dette geografiske område er. Tanken, at antiinstitutionen var placeret i flere forskellige tomme bygninger i forskellige bykvarterer samtidig, er mulig!

Dikotomien aflønnet/ikke-aflønnet kan principielt negeres gennem at ingen i det hele taget aflønnes. Modsat kan dette også gøres ved, at alle lægger deres forskellige lønmidler, enten arbejdsløn eller overførselsindkomst i en fælles kasse, hvorfra hver enkelt så af fællesskabet bevilges de penge, vedkommende konkret har brug for. Det er sidstnævnte type negering, der har min sympati.

Imidlertid lod jeg finansieringsvariablen være den bagvedliggende parameter i valget af Sundholmen og Danner som negationer. Dvs. antiinstitutionen er kendetegnet ved at være privat fremfor offentlig finansieret. Gennem gaver, fondsmidler, indsamlinger etc.

Samtidig var der aspektet, at nogen kunne forlade institutionen uden tilladelse fra andre. Et magt/afmagt-aspekt. Dette er baseret i varigheden af de interpersonelle relationer mellem de to grupper, der står "over for" hinanden i den traditionelle institution. Helt kan aspektet ikke undgås, men det kan begrænses på to måder. For det første ved at lade "medarbejdere" ved antiinstitutionen have en tidsbegrænset periode som "medarbejdere". Så kan en stabil magt ikke vokse frem. For det andet kan der med skiftende brugere af antiinstitutionen i skiftende og ikke forud bestemte tidsperioder ej heller vokse en stabil afmagt frem. Og vice versa, da en "medarbejder" naturligvis også kan komme i en afmagtssituation, såvel som en bruger, der jævnligt bruger antiinstitutionen, kan komme til at besidde magt overfor "medarbejderen",

f.eks. gennem kendskab til andre "medarbejdere"s måde at håndtere denne eller hin situation. Idet det skal erindres, at magt/afmagt er en relation og ikke en dikotomi.

At livet følger en overordnet plan, der er fastlagt udenfor institutionen af det omgivende samfund, kan ikke fuldstændig negeres, jvf. min tidligere bemærkning om, at såvel institution som antiinstitution er i samme samfund. Imidlertid kan overordnede planer jo være mere eller mindre specifikke, enten være rammeplan eller en mere indholdsmæssigt udbygget plan. Hvor netop sidst nævnte vil kendetegne den traditionelle institution. Negationen hertil bliver så, at antiinstitutionen nok følger en plan, men at denne vil være en ramme, der er foranderlig over tid.

Endelig var der det fællestræk, en anderledeshed, der kendetegnede personer i institutionen og som netop herigennem begrundede den. En udefra kommende bestemmelse af de institutions-anbragte. Negationen til disse to aspekter er, at anderledesheden - et af mig bevidst valgt ord fremfor det kedelige ord afviger - ganske enkelt omvurderes fra at være noget udelukkende negativt til noget, der bl.a. kan være positivt gennem andre øjne at se problemerne og hermed problemløsningerne på. Gennem denne omvurdering modvirkes også udefrabestemmelsen, hvorved denne negeres.

5.4. Generelt og konkluderende om den negerede institution, specielt mhp. "Det Vandrende Herberge".

Netop sidste del af ovenstående afsnit 5.3. er vigtigt hele tiden at fastholde, jvf. problem-formulering. Når udgangspunktet er at tilstræbe en ligeværdighed, at opbygge mhp. at skabe et med-forskende samarbejde, da er anderledeshed en styrke og ikke en svaghed, omvurderingen af anderledeshedsaspektet er centralt.

Samtidig viser det sig gennem hele afsnit 5, at mobilitets-aspektet har en særdeles vigtig funktion i talen om en antiinstitution, netop aspekterne "fast" og "varig" bliver herigennem mindskede og hermed muligheden for, at "opdragelses/ undervisningsfunktionen" kan gennemføres i større stil. Men i og med, der tales om et herberge, da falder tanken om reintegration af den boligløse umækeligt for, skønt et herberge's funktion kun er en nats søvn. Dette er imidlertid ikke indbefattet af denne opgaves problemstilling. Målet var her, at skabe et medforskende samarbejde, hvilket ikke nødvendigvis er, at gøre den boligløse bofast. Det er jo også muligt, at den boligløse fortsat kan vælge at være boligløs, og at "Det Vandrende Herberge" således er en støtte til den boligløse om et midlertidigt refugium i boligløsheden. Det er i fællesskabet i "Det Vandrende Herberge" målene sættes under behørig hensyntagen til, hvad der praktisk er muligt i relation til den omkringliggende samfundsmæssige virkelighed, og ikke udfra en udelukkende udefra kommende specificeret plan.

Men naturligvis vil denne eller hine bygninger til at rumme "Det Vandrende Herberge" være bestemt af de kommunale myndigheder, der beslutter om en given bygning skal rives ned straks, skal destrueres i et sådant omfang at etablering af midlertidig herbergsfunktion ikke kan lade sig gøre, samt af mere eller mindre relevant hensyntagen til det bykvarter, der i forvejen omgiver en for herbergsfunktionen mulig bygning. Her taler nutiden, de i efteråret 1992 anderledes jugoslavere på Islands brygge, samt fortiden, de i 1968 anderledes sigøjnere på Islands brygge (Malinovski i "Politisk Revy", nr. 98, 1968.) sit tydelige sprog. De kommunale myndigheder er tvunget til en balancegang mellem fastboende og midlertidigt boende som ovennævnte to grupper i samme bykvarter med 24 års mellemtid.

Pba. ovenstående skal det også erindres, at omverdenen til **"Det Vandrende Herberge"** er i en vekselvirkning med denne midlertidige herbergsfunktion mht. magt/afmagtrelationen. Der kan smides sten ind gennem nyistandsatte vinduer i det midlertidige herberge fra faste beboere i kvarterets side, ligesom herbergsbeboere kan påvirke omverdenen gennem eksempelvis butikstyveri. Modsat kan begge parter også yde hinanden noget, eksempelvis gennem gensidig indlæring af andre livsmåder og livsformer. Denne positive arbejdsopgave kan/bør etableres, hvilket medfører en samarbejdsopgave mellem "medarbejdere" og brugere af det midlertidige herberge mhp. at etablere en god relation til de fastboende, i hvis bykvarter de nu befinder sig. Det gamle ord: Skik følge eller land fly, har jo noget sandt i sig, ellers ville vendingen ikke bestå som ordsprog. Modsat betragter jeg det som vigtigt at erindre, at en tradition (eller kaldet en skik) kun består i og med, at der tilvejebringes fornyelse, stilles spørgsmål ved den, hvorved den igen skal diskuteres. Eksempelvis forandringen fra: Vi plejer at..., til: Når vi gør på denne måde, så skyldes det..., er det muligt, der findes en anden måde?

Samarbejdsrelationen er vigtig, ikke blot "medarbejder" og bruger imellem, men også disse to parter i fællesskab overfor bykvarterets værtsfolk. Det handler om gensidig berigelse gennem hinanden's forskellighed, ikke for-armelse gennem stereotype idiosynkrasier om anderledeshed. Dette er for mig essensen af antiinstitutionen, herunder **"Det Vandrende Herberge"**.

6.0. INSTITUTIONERNES OPKOMST, DERES NEDBRYDEN OG SPREDNING I SAMFUNDET.

I dette afsnit vil jeg lade hospitalet være den idealttype af en institution, jeg eksemplificerer udviklingen med. Det Weber'ske begreb idealttype kan defineres på følgende måde: "Idealtypen er ingen fremstilling af virkeligheden, men vil skaffe fremstillingen entydige ydtryksmidler." (Weber, 1971, p. 191, understregninger Weber's). Valget på hospitalet skyldes, at dette frem til vore dage udover sine formelle funktioner også lejlighedsvis har haft en herbergsfunktion, endda så sent som i 1990 (Jvf. Jensen, 1990), hvor overlæge Welner ved Københavns Kommune Hospital direkte refereres for at sige, at patienter ikke kan udskrives pga. at gaden ville blive deres hjem.

Det følgende er et kort strejftog gennem historien, velvidende at dette strejftog er min historieforståelse, der selvfølgelig kan anfægtes af andre måder at anskue historien på. Det er således ikke den entydige sandhed, der fremlægges, men en mulig forståelse.

6.1. Institutionerne før reformationen.

Egentlige hospitaler eksisterede ikke. Der var en spredt bebyggelse med mindre gårde, små landsbyer samt større monumentale bygningskomplekser i form af borge, godser og klostre. Det var specielt klostrene der tog sig af nødlidende, men om det har været i et omfang så man kan tale om et egentligt sundhedsvæsen er tvivlsomt.

Imidlertid hærges hele Europa af spedalskhed, der nødvendiggjorde specielle steder for de spedalske. I 1200-tallet skulle der således have været 19.000 steder for spedalske over hele Europa, hvoraf der var 2.000 steder i Frankrig. (Foucault, 1973, p. 21). Og også i Danmark kendte vi til spedalskheden. (Iversen, a, 1971, p. 86). Efterhånden forsvinder spedalskheden og

tilbage står steder, nogle geografiske omgivelser, der kan genbruges i forbindelse med ny sygdom eller anderledeshed.

En sådan opstår i og med reformationstridighederne i 1500-tallet, smukt beskrevet af Thit Jensen i "Stygge Krumpen" (1986). Det er en urolig tid, en krigens tid, en omlægningens tid, hvor klostrene forsvinder, såvel som bygninger og som lensherrer med store jordegodsbesiddelser. Nye lensherrer træder i stedet, ofte kronen, men uden de til klostrene tilhørende tilbud om pleje af syge og nødlidende. Folk må skøtte sig selv, de bliver bl.a. omstrejfare og tiggere.

6.2. Institutionerne efter reformationen.

I sidste halvdel af 1500-tallet hersker der således alskens uorden, et fænomen der forstærkes af en socio-økonomisk krise i Spanien, der får vidtrækkende følger for hele Europa. Den store internering sætter ind. I første halvdel af 1600-tallet oprettes der steder, i Hamburg 1620 et Zuchthaus med det formål, at lade indsatte udføre produktivt arbejde. Tilsvarende i England i de mest industrialiserede egne. (Foucault, 1973, p. 57).

Mest markant sker det i Paris 1656 i "Almenhospitalet", hvis primære formål var, at "forhindre tiggeri og leddiggang - roden til al uorden" (Ibid., p. 54) og hvor 1% af befolkningen få år efter oprettelsen af Almenhospitalet var internerede. Funktionen for disse institutioner er klar: "...i perioder med fuld beskæftigelse og høje lønninger sørger interneringen for, at der eksisterer et potentiale af billig arbejdskraft, og i perioder med arbejdsløshed reabsorberer den de ledige og beskytter samfundet mod uro og oprør." (Ibid., p. 57). Overalt i Frankrig vokser slige institutioner frem, de spreder sig over hele Europa med primærfunktionen at være stabilitetens sikkerhedsventil.

Danmark (dengang Danmark-Norge, min anmærkning) var i svenskekrig, og Københavns eneste institution mhp. syge, pesthuset, var i 1630 blevet flyttet udenfor byen. Her bliver det 1658 ødelagt ved en svensk belejring af København. (Iversen, 1971, a, p. 86).

Imidlertid har man i institutionerne, eksempelvis Almenhospitalet i Paris, en noget blandet befolkning af henholdsvis sunde og raske, men fattige, sammen med personer af noget bizar karakter. I årenes løber vokser en protest frem mod denne sammenblandede internering: "En af straffene som bliver idømt ...gode fattige mennesker, er at placere dem blandt gale." (Foucault, 1973, p. 190). Et fænomen, der eksisterer frem til de franske revolutionsår i slutningen af 1700-tallet.

Parallelt med dette vokser en industri frem, der vokser også kaserner frem, det er det disciplinerede menneske, der skabes. (Foucault, 1977, p. 131). På denne baggrund beholder hospitalet sin primære interneringsfunktion, pleje af syge er stadig sekundært. Med marinehospitalet i Rochefort som eksempel, viser Foucault hospitalets funktion: "Sygehuset skal sørge for kontrol.....ved at tage sig af denne sammenblanding af forbryderiskhed og sygdom og skille bukkene fra fårene.....Militær kontrol for at fange desertører, toldinspektion af handelsvarer, administrativ kontrol med medicin og madrationer...helbredelser, dødsfald og simuleringer." (ibid., p. 133).

I Danmark får vi et hospital i københavn 1757, Frederiks Hospital. Målet med dette er klar, der skulle behandles. "Hospitalet måtte ikke lide den traditionelle skæbne at blive en lemlestiftelse eller et fattighus." (Iversen, 1971, a, p. 90). Dette var begyndelsen til det senere

Rigshospital, der eksisterer den dag i dag, dog på en anden geografisk placering i København, da Frederiks Hospital var bygget på en sumpet grund, vandkanalerne til hospitalet var i umiddelbar nærhed af skarnkasser, møddinger og latriner. Om dette hospital, trods det pæne formål, rent faktisk opfyldte det, er uvist. Smittefare ved epidemier må have været overvældende. Der er dog store omvæltninger på vej. den franske revolution 1789 medførte en nyorganisering, der spredte sig over det meste af Europa.

6.3. Forandringer i og med samt som følge af den franske revolution.

I revolutionsårene, fra stormen på Bastillen 1789 til Napoleons kroning 1802, er det specielt året 1790, der er interessant. I marts dekretes det, at alle - "sålænge de ikke er dømt, anklaget eller mistænkt for nogen alvorlig forbrydelse, eller er spærret inde pga. galskab" - skal sættes på fri. (Foucault, 1973, p. 198). Dvs. ved begyndelsen til 1800-tallet udskilles en særlig kategori syge, de gale. Og med denne udskillelse dannes vidensformationen psykiatri under lægevidenskaben.

Dette er begyndelsen til en fremvækst af diverse institutioner, der har det tilfælles, at de mennesker, der har ophold her, ikke opfylder revolutionsidealet om Lighed med flertallet. Hele 1800-tallet er et lighedernes og forskellenes århundrede, de ensartede udenfor institutionerne, de anderledes i institutionerne. Populationen skal være en enhed for det disciplinerede menneske. Overalt i Europa kræver industrien arbejdskraft, de som ikke kan opfylde det formål må afsondres.

En udvikling, der tydeligt kan ses i Danmark, hvor industrialiseringen rigtig slår igennem i anden halvdel af 1800-tallet. Udover det tidligere nævnte Frederiks Hospital bygges nu Københavns Kommune Hospital 1863, og frem til 1920'erne bygges hospital efter hospital i Københavnsområdet. En udvikling, der i perioden 1920-1950 spreder sig til provinsen. (Iversen, 1971, a,p.91ff.) Ligesom industrien også spreder sig væk fra København. Så sent som i perspektivplan 1971 kan denne sammenhæng aflæses: " En mere systematisk indsats på dette område - medicoteknik - vil på samme tid kunne tjene både sundhedsvæsenets og industriens interesser." (Ibid., p. 97).

I denne udviklings forløb uddefinerer hospitaler sig også til at være to ting, dels somatiske hospitaler og dels hospitaler for sindslidende, de anderledes. Stederne for den sidste kategori mennesker opstår overalt i Europa i 1800-tallet, en udvikling psykiatrien selv (Reisby, 1980, b, p. 13) betegner som en "revolution" i en positiv betydning af ordet. Imidlertid er der også tidligt kritik. Forfatteren E.A.Poe bruger et besøg på en institution for sindslidende som grundlag for uhyggestemning i novellen "Dr. Tjære og professor Fjer's system" (1844). Den besøgende bliver langsomt under middagen opmærksom på, at det er de sindslidende, de gale, han spiser med. patienterne har gjort oprør og personalet er spærret inde.

Det er en skræk og uhygge vi kan genfinde i Danmark i en gammel folkelig Københavnsk vending: Du skal vel ikke på Sct. Hans! Tilsvarende voksede der en vending op på Glostrup kanten i forbindelse med bygningen af Nordvang, der er bygget som enetages pæne gulstensbygninger: De små gule! Selv i vore dage eksisterer skrækken for galskaben/sindslidelsen/anderledesheden. Naturligt nok, når historien bag de danske institutioner for sindslidende tages i betragtning.

Vort første hospital for denne gruppe var det, der blev til Sct. Hans. Det blev formelt grundlagt 1816, hvor det flyttede ud til midtsjælland i det tidligere Bistrupgård. (Bastholm, 1985, bilag, p. 5). frem til 1840'erne var det ellers almindeligt, at sindslidende, der dengang kaldtes dårer, var spærret inde i plankebygninger, dårekister, "ofte fjernest muligt fra fremmede blikke". (Ibid., p. 6).

Det er først i anden halvdel af 1800-tallet, at hospitaler for sindslidende vokser frem. Jyske Asyl 1852, Oringe 1857, og herefter med den til hospitalet tilknyttede funktion at være tvangsarbejdsanstalter. Stege 1851, Maribo 1860, Mariager 1867, og i 1877 meget beskrivende en anstalt for uhelbredelige i det gamle tugthus i Viborg. (Ibid., p. 9). Det er først med hospitalet i Nykøbing Sjælland 1915, at der udelukkende stiles mod helbredelse, og så sent som 1956 skildres et hospital i Jylland, hvor de sindslidende er anbragt i en tidligere stationsbygning. (ibid., p. 11 og 12). Derfor er det somend ganske naturligt at befolkningen her i landet frem til vore dage har været fyldt med skræk for institutioner for sindslidende.

Men hvad med de senere somatiske hospitaler? Københavns Amtssygehus i Glostrup byggedes omkring 1960, i 70'erne ombyggedes Rigshospitalet, og siden er Herlev og Hvidovre kommet til. Alle monumentale betonbyggerier med et fabrikslignende udseende. Men er de fabrikker. Mit svar hertil er Ja! Pba. tidligere ansættelse som hospitalsportør på Rigshospitalet i en tre måneders periode. Portørarbejdsfunktionerne var nøje beskrevet såvel funktionsmæssigt og tidsmæssigt, det var evident at arbejdskraften passede en "maskine", hvor dele af maskinen så var mennesker. Men hvad føler disse? Patienterne?

Det er ikke ofte at patienter skriver i pressen eller udtaler sig om deres ophold på et hospital. Men nogle findes. En (Jannerup, 1976) gør i en artikel under overskriften "Personalet vil skabe afstand til patienterne" ud fra en Maslow'sk behovssynsvinkel sygeplejerskerne opmærksomme på problemet i denne faggruppes fagblad, Sygeplejersken. Denne mangel, afstand, for hurtig og eventuel fejlagtig kommunikation, er siden pr. 1/1-87 søgt forbedret gennem at patienterne har fået adgang til at læse deres journaler. (Thomsen, 1988, p. 98). Om patienter, der qua deres sygdom er afkræftede, så gør brug af en sådan ret, dvs. at den har en praktisk betydning, tvivler jeg på.

Hospitalet, som institution betragtet, har overalt i Europa, herunder også i Danmark, haft nøjagtig samme funktion, at være et supplement til industrien med det formål at skabe det disciplinerede menneske. Lejlighedsvis har de så sent som i 1990, jvf. den tidligere nævnte kommentar fra overlæge Welner, også fungeret som herberge. Men hvad er et herberge egentlig for et tilbud?

I Bistandsloven 1990 optræder ordet herberge overhovedet ikke. I stedet bruges ordet forsorg. Såfremt ordet forsorgshjem undersøges nærmere, da er det et 60'erbegreb, der tidligere dækkede over "fattighuse, fattiggårde og siden arbejdsanstalter og arbejdskolonier". (Amtsrådsforeningen, 1990, p. 16). og sammesteds, p. 18, viser det sig, at begrebet forsorg nu søges omskabt til omsorg. Om dette nye begreb så konkret også kommer til at indeholde noget andet og mere end tidligere, tvivler jeg umiddelbart på, begrebsglidning og begrebsudskiftning er set før, men jeg håber naturligvis at 90'ernes socialpolitik har noget bedre til specielt boligløse end tidligere.

Men, som det ses, herbergslignende tilbud har nøjagtig samme funktion som det er beskrevet for idealtypen hospitalers vedkommende, at skabe det disciplinerede og arbejdsføre menneske. Og heroverfor er tanken om "Det Vandrende Herberge" et alternativ.

6.4. Institutionernes nedbryden inden for murene, eksemplificeret ved det psykiatriske hospital.

Traditionelt har hospitalet været opbygget pyramidalt, dvs. læger, få men øverst, patienter, mange og absolut nederst. Mellem top og bund befinder der sig naturligvis en række andre personalegrupper, med sygeplejerskerne som den mest markante. Væsentligst er det imidlertid, at denne pyramidiale strukturering er udtryk for en magt/afmagt relation. Så slem, at en komité fra WHO så sent som 1956 hævdede, at "alt for mange psykiatriske hospitaler præsenterede sig som et ubehageligt kompromis mellem et almindeligt hospital og et fængsel." (Baastrup, 1975, p. 2731, spalte 2.). Kritikken af disse institutioner startede, som nævnt tidligere allerede hos E.A.Poe 1844, men det blev ikke kritikken udefra, der ca. 100 år senere satte nedbrydningen igang. Det startede indefra af helt pragmatiske årsager.

Det var et krigsfænomen, 100 indlagte mænd i England med kun 6 behandlere til rådighed. Jones skriver herom: "Og således bevægede vi os næsten umærkeligt fra tanken om belæring med passive, tvangsindlagte tilhørere til ideen med social belæring som en vekselvirkningsproces mellem staben og patienterne." (Jones, 1968, p. 14-15.). Videre skrives det sammesteds: "Ved krigens slutning var vi overbevist om, at folk, der levede sammen på hospitalet, hvad enten det var patienter eller personale, drog stor nytte af, ved daglige fællesmøder at undersøge hvad de gjorde, og hvorfor de gjorde det."

Netop det daglige fællesmøde fremhæves som grundelement i det der er blevet kaldt terapeutisk fællesskab og siden terapeutisk samfund. Det væsentlige er, at såvel patienter som personale får diskuteret indbyrdes roller i relation til arbejdsopgaver og det fælles mål, at patienterne skal udskrives.

Siden 1940'erne er princippet blev anvendt i en række lande, i U.S.A. på Chestnut lodge af Jan Foudraine (1973), i Norge på Dikemarksygehuset (Løchen, 1970), i Italien af Franco Basaglia Gorizia (Scheper-Huges & Lowell, 1987) og som ét dansk eksempel på Nordvang i Glostrup (Baastrup, 1975). Indenfor murene er der således sat en demokratiseringsproces igang i retning af en mere horisontal struktur. En proces, der helt konkret stoppes af murene omkring hospitalerne.

Lidt senere, fra 1950'erne, følger en sideløbende udvikling udenfor murene, der bliver sat spørgsmålstegn ved normalitetsbegrebet. Dets historiske determination bliver påpeget af Foucault 1954 i "Sindssygdom og psykologi" (1971), Szasz begynder at skrive herom i 1956 og udtrykker i 1960: "... hvad folk nu kalder sindslidelse er for største delens vedkommende kommunikation, der udtrykker uacceptable ideer..." (Szasz, 1960), der gør den sindslidende til syndebuk, da sygdommen er en myte.

Mest indflydelse får imidlertid den britiske psykiater Laing, der i en række bøger fra 1960'erne argumenterer for, at sindslidelsen er en sund reaktion på et sygt samfund. "verdens politikere, der praler og truer med, at de er i besiddelse af dommedags våben, er langt farligere og mere realitetsfremmede end mange af de mennesker, der stemples som værende psykotiske." (Laing, 1970, p. 12).

Kort kan siges, at der udenfor murene internationalt blev ført en debat blandt intellektuelle om psykiatriens funktion i samfundet. Psykiatrien gjordes til den skinbarlige Fanden selv, og det var utroligt - i København - hvor stor viden om psykiatri, sindslidelse og psykologi en række universitetsstuderende, der pudsigt nok ikke selv havde disse emner som studiefag, vidste herom på basis af aviskronikker. I denne debat blev det fuldstændig overset, at den Laing'ske behandlingsmetode også i minimum ét tilfælde medførte suicidium.(Reed, 1977). Den øvrige befolkning blev naturligvis berørt af debatten, herunder pårørende til sindslidende, hvorfor debatten som konsekvens havde et øget pres på den psykiatriske institution om forandring. Denne kom, psykiaterne havde svaret på rede hånd, distriktpspsykiatrien.

6.5. Institutionernes spredning, eksemplificeret ved distriktpspsykiatrien.

Dette nye fænomen startede oprindeligt i Danmark 1957 med et internationalt finansieret forskningsprojekt om sindslidelsen i et øsamfund, konkret Samsø. (Nielsen et al., 1981). Det er naturligvis tvivlsomt om erfaringerne herfra reelt kan overføres på andre geografisk afgrænsede områder, for et område omkranset af vand er naturligvis noget andet end et geografisk distrikt, der er afgrænset af en amtsgrænse eller kommunegrænse.

Mindre øsamfund vil typisk være steder, hvor alle kender alle enten personligt eller af omtale. Dvs., der vil være et stærkt kontrollerende socialt netværk. Mindre stærkt er et sådant netværk naturligvis i små bysamfund, og i storbyen, da vil et sådant netværk have en meget begrænset styrke. Denne eller hin anderledes person i relation til flertallet vil lettere i storbyen kunne finde et løst struktureret netværk, hvori han/hun kan fungere.

At et psykiatrisk projekt vedrørende et geografisk afgrænset øsamfund kommer til at skabe tanken om andre geografiske afgrænsningsmuligheder i form af "distrikter" er således efter min mening af tvivlsom værdi, men dette var nu engang hvad der skete. Først i U.S.A., siden bla. i Italien, der af mange vurderes som landet, hvori de mest radikale forandringer fandt sted, og Danmark har også overtaget tanken om den distriktsorganiserede service til borgerne. Jeg skal i de følgende underafsnit af 6.5. kort gennemgå udviklingen, og afslutte med forholdene i København.

6.5.1. Distriktpspsykiatri i U.S.A.

Her skal det erindres, at U.S.A. er en samling stater på størrelse med hele Europa. Der er fra stat til stat forskelligt sundhedsvæsen, skønt der også overordnet er et sundhedsvæsen. Samtidig er der tradition for, at sygdom/sundhed er et privat problem, dvs. der er en række sundheds tiltag af privat karakter. Det er på denne baggrund, distriktpspsykiatrien i U.S.A. skal tænkes.

Det første samlede forsøg på at skaffe bedre forhold til sindslidende fandts sted 1854, hvor præsident Pierce nedlagde veto mod forbedringer under henvisning til, at så skulle man også til at tage sig af de fattige. (Castel, Castel & Lowell, 1982, p. 11). Og forholdene var ikke bedre for sindslidende end i Europa, så sent som 1937 eksisterede fænomenet at lænke sindslidende til træer stadig.

Først i 1963 blev et samlet forsøg på et støtte sindslidende sat i værk af præsident Kennedy, men umiddelbart blev det ikke ført ud i livet af økonomiske grunde. Imdilertid medførte mordet på præsident Kennedy senere i 1963, at der opblussede en offentlig skyldfølelse, så der

hos den efterfølgende præsident Johnson kom gang i en samlet indsats i form af en plan om distriktspsykiatri finansieret af det offentlige 1965.

Allerede på dette tidspunkt lød der fra psykiaterside i U.S.A. advarende røster. Dunham (1965, p. 449, spalte 1) skriver: "Såfremt en psykiater mener, han kan organisere samfundet i retning af større sundhed, da vil jeg foreslå, han går ind i politisk arbejde.". En anden kritiker er Kubie, der påpeger en svaghed i distriktspsykiatriens interesse i at være tæt på den sindslidendes familie ganske enkelt ved at henvise til den somatiske medicin: "Ville det være klogt at igangsætte behandlingen af en malariapatient i den malariasump, i hvilken han har erhvervet malariaen?". (Kubie, 1968, i Millon, 1973, p. 459, spalte 2.).

Planen var stort anlagt, der skulle på landsplan etableres 2.000 distriktscentre, men en dansk forsker Arcel (1978) konkluderer, at 10 år efter planens iværksættelse, i 1975, da er der kun etableret 500 centre. Det var kort sagt en fiasko. Hvorfor? Arcel anfører her, at "den manglende samfundsmæssige analyse har invalideret reformen på forhånd ved ikke at stille konkrete mål og metodeanvisninger, udover de vage mål som "at nå ud til de fattige" og at "forebygge". (ibid., p. 9, citationstegn og understregninger Arcel's).

Men mhp. samfundsanalyse var behandlerne på forhånd hæmmede, reglen var: "Som privatpersoner kan personalet være politiske aktivister eller ej. Men området mhp. sindslidelse som sådant kan ikke involveres i radikale ændringer i magtstrukturen eller drastiske ændringer i samfundets struktur og funktion.". (Castel, Castel & Lowell, 1982, p. 76). Distriktspsykiatrien i U.S.A. har således helt klart en samfundbevarende funktion, der hos Arcel (1978, p. 7) formuleres skarpt til, at "psykiaterens socialkontrollfunktion spredtes længere og længere ind i borgernes nærmiljø".

En ting lykkes dog i Californien, hvor Ronald Reagan var guvernør. Der blev gennemført en lov om lukning af hospitaler for sindslidende. Helt blev denne lov ikke gennemført, men antallet af indlagte patienter faldt fra ca. 26.000 i 1966 til ca. 7.000 i 1971. Og - pudsigt nok - var 5 ledere af de private organisationer, der så med gigantisk profitmaksimering måtte tage sig af de ude-lukkede sindslidende, også økonomiske bagmænd for Reagan i hans politiske kampagne mhp. guvernørvalg. Lukning af hospitaler er således ikke en socialistisk, italiensk opfindelse (se afsnit 6.5.2.), men tværtom en konservativ amerikansk opfindelse.

6.5.2. Italiensk distriktspsykiatri.

Om Italien skal det erindres, at det var et af Europas mest tilbagestående lande mhp. behandling af sindslidende. Landet er katolsk præget, og sindslidelse betragtes nogle gange som en straf fra Gud. Men der hersker også en venstreorienteret politisk opfattelse blandt arbejdere i Italiens industriområder, og det var gennem samarbejde med disse distriktspsykiatrien blev skabt. Også blandt plejepersonalet for sindslidelse eksisterede denne venstreorienterede politiske observans.

Som nævnt tidligere havde der i Gorizia været forsøg med terapeutisk samfund, og da man her under ledelse af Basaglia ville demokratisere psykiatrien yderligere, dvs. til mere end blot indenfor murene, da blev der fra kristeligt politisk hold lagt hindringer i vejen for staben i Gorizia, hvilket medførte at den tog sin afsked og spredtes til forskellige hospitaler ud over Italien.

Derudover opstod der efter 1968 et samarbejde mellem arbejdere og akademikere, hvor også hospitalerne kom i søgelyset. Der etableredes en græsrodsorganisation "Demokratisk Psykiatri", bestående af patienter, plejepersonale og andre interesserede, herunder politisk bevidste arbejdere fra venstrefløjnen. På det første landsmøde i 1975 blev der bla. vedtaget mht. sundhedsarbejderen, at aktiv og dialektisk deltagelse i problemer fælles for arbejderbevægelsen er nødvendig. (Arcel et al., 1977, p.519).

Der blev således skabt et ikke blot folkeligt men også politisk pres på besluttende politikere, som førte til vedtagelse af lov nr. 180 i 1978, der påbød, at alle psykiatriske hospitaler skulle nedlægges indenfor en periode af 3 måneder. Det var en rammelov, og det var således op til de enkelte, i alt 20 regioner, at sætte loven i værk. (Bahner, 1988). Herunder at etablere og finansiere alternative distriktscentre.

Basaglia bemærker tørt hertil: "Skønt det er frugten af en kamp, kan en lov kun være en revoltes rationalisering; men den kan også hjælpe med at gøre budskabet fra praksis diffust, ved at give det en kollektiv legitimitet." (Scheper-Huges & Lowell, 1987, p. 301). Og praksis var netop diffus. Nogle steder blev der udbygget distriktspsykiatri, andre steder med andre politiske beslutningstagere haltede det stærkt bagefter. Og hvor i al verden skulle patienterne så gå hen?

Det viser sig (Bahner, 1988, bilag, p. IV), at der er 675 centre i hele landet, og af disse har kun 13% også rådighed over sengepladser. Der er således kun to muligheder for den udelukkede sindslidende patient, gaden eller familien. Som eksempel på sidstnævnte skal følgende episode fremdrages (Ibid., p. 103-103). En kronisk sindslidende bor hos sine forældre, hvor han ødelægger TV-apparatet. Familien tilkalder hjælp fra nærmeste distriktscenter. To medarbejdere herfra ankommer, vurderer at pågældende ikke er "syg" nok til indlæggelse, men skal blive hos familien, hvor moderen får medicin til pågældende.

Dvs., at distriktspsykiatrien, der skulle være et alternativ til den muromkransede institution, vold og unødig medicinering, selv yder vold ved at lade familien være rask, den sindslidende syg, og ydermere lader en ukyndig overtage behandling gennem forvaltning af medicin. Ikke særlig betryggende for den "syge", hvor gaden måske havde været at foretrække fremfor en medicinerende mor. Familie-alliancer mhp. at udpege et familiemedlem som syg, kendes udmærket i psykiatrien fra Laing, der sammen med Esterson skrev en bog "Familieliv" (1974), der er én lang påpegning af noget sådant.

Når der laves alliancer mellem behandler og den sindslidendes familie mod den sindslidende, da er murene omkring institutionen ikke revet ned, de er blot blevet transformeret til medicinske mure, hvori volden og magtforholdene er usynliggjort.

6.5.3. Dansk distriktspsykiatri.

Jeg betragtede tidligere det første distriktspsykiatriske eksperiment, Samsø-projektet fra 1957, for tvivlsomt mhp. erfaringsoverførsel. Først 8 år efter, 1965, nævnes begrebet distriktspsykiatri fra politisk hold i Danmark i en tidlig parallel til U.S.A. (Lindhardt & Reisby, 1984). Status i Danmark medio 60'erne kan aflæses af årsberetningen fra Landsforeningen for Mentalhugjejne, hvori det 1966 nævnes: "Efter at have drevet forskning siden 1963, kan landsforeningen roligt erkende, at adfærds-, social- og mentalhygiejnisk forsknings kår her i landet er aldeles utidssvarende. Dels er der store, ja til tider uovervindelige vanskeligheder

med at skaffe penge"(Moltke, 1967, p. 3. Understregning Moltke's). Allerede medio 60'erne var det således et pengespørgsmål, et fænomen der med den økonomiske lavkonjunktur selvfølgelig er mere markant nu.

I løbet af de 27 år, der er gået har distriktpsychiatrien dog spredt sig ud over landet, med forskellige tiltag fra amt til amt, således at der ikke kan fremlægges en generel distriktpsychiatrisk model. (Lindhardt & Reisby, 1984). Et nyt arbejde, opgave i Anvendt II ved psykologistudiet ved Københavns Universitet, handler om et veletableret distriktpsychiatrisk team i Jylland, nærmere bestemt Brørup-Holsted-Vejen. Den studerende, Bruun (1991), havde sat sig for at analysere magten over den sidslidende fra teamet, men må konkludere, at magten bliver usynlig i og med, at den studerende selv bliver en del af teamet.

Den studerende undrer sig herover, men det er logisk set udfra Foucault's sene magtbegreb, hvor magt ses som en treklæng, bestående af magt-struktur-kommunikation. (Foucault, 1982, p. 217-218). I og med den studerende går ind i det distriktpsychiatriske team, går vedkommende også ind i strukturen og kommunikationen, og bliver hermed selv, uden selv at være klar over det, en del af magten, skønt det ikke opleves subjektivt som sådan. En udøver af socialkontrol, jvf. Arcel, se det tidligere anførte citat i afsnit 6.5.1. Nøjagtigt, som det ønskes fra politisk hold.

Herfra var meldingen klar. Medicinaldirektør Søren K. Sørensen udtalte allerede i 1976 følgende til dagbladet Politiken: "der er ingen tvivl om, at på længere sigt må nogle af de fjerntliggende gamle institutioner nedlægges. I øvrigt skal der ske en udbygning af det psykiatriske hospitalsvæsen, hvor det er nødvendigt. Det, det først gælder om, er at få psykiaterne ud i marken."

Lykkedes dette for Københavns vedkommende? Nej! Det fremgår ved sammenligning af "Udkast til principper for psykiatriplan" (Direktoratet for København, 1987) og til status dags dato. Det var allerede 1980 besluttet, at der skulle ske en omlægning til distriktpsychiatri. Forskellige forhold har så medført, at disse tanker først begyndende kunne føres ud i livet 1987. I følge planen skulle der oprettes 12 centre i Københavnsområdet, men først i 1989 åbnedes det første og idag, 1992, findes i alt 4. Disse steder kan ikke, med begrænset åbnings-tid som f.eks. på centret Nørrevold fra 9-15, nå at tage vare om de mange patienter, der i den tilsvarende tidsperiode er blevet udskrevet fra de traditionelle institutioner grundet nedlæggelse af sengeafsnit.

For Københavns vedkommende er der således en parallel til Reagan's tiltag i Californien, hvor hospitaler lukkedes uden at sørge for offentligt finansierede distriktscentre til de ude-lukkede patienter. Tilsvarende er der også en parallel til det tilsyneladende progressive Italien, hvor udbygningen af distriktscentre ikke modsvarede det ved hospitalslukningen opståede behov. Denne viden havde den etablerede psykiatri, da den vejledte politikerne mhp. psykiatriens, distriktpsychiatriens, muligheder. Det er på denne baggrund fuldt ud naturligt, at der i Københavns gader er et stigende antal boligløse med psykiske problemer.

Sammenfattende kan det om distriktpsychiatri i Danmark siges: "hele spørgsmålet om distriktpsychiatrien, dens genstand og virkemidler er i sin absolutte vorden her i landet..." (Munk-Jørgensen, 1987, p. 6-13). Hvilket medfører, at hverken psykiaterens rolle eller psykologens rolle i distriktpsychiatrien er afklaret.

Om distriktspsykiatrien generelt kan det konkluderes, at erfaringerne fra forskellige lande nok udtrykker en decentralisering, men om denne decentralisering er til gavn for den sindslidende i form af større helbredelsesmuligheder, må betragtes som tvivlsomt. Bagved decentraliserings-
 stankegangen ligger der et kontrolaspekt, sundhedsarbejderen, psykiater, psykolog etc. har en socialt kontrollerende funktion, og det er udelukkende grundet manglende koordinering mellem ude-lukkelse af sindslidende fra hospitaler og opbygning af distriktscentre, at en "uorden" i form af flere sindslidende, som jeg foretrækker at kalde anderledes borgere, kan findes bla. som boligløse i Københavnsområdet.

6.6. Konklusion.

Pba. beskrivelsen af institutionernes opkomst, deres funktion og gradvise nedbryden samt decentralisering, skal det ikke glemmes, at ethvert samfund har nogle grænser og som følge heraf vil der altid findes mennesker i samfundet, der er tæt ved, på eller udenfor grænsen. Dvs. befinder sig i "omegnen af grænserne". Naturligvis vil der være en eller anden reaktion herpå fra samfundsside, for såfremt grænsen ikke eksisterede, da vil samfundet fuldstændig flyde bort. Der vil således altid være en tendens til fra samfundsside til at bringe i faste samfundsbestemte rammer, altså institutionalisere.

Spændende er det imidlertid, at der også indenfor samfundet kan findes steder, hvor der arbejdes antiinstitutionelt, som f.eks. i Danner, som jeg senere gennemgår i konfrontation med Sundholm, eller den europæisk berømte fristad Christiania. dvs., noget antiinstitutionelt kan eksistere i samfundet.

Tilsvarende er det helt naturligt i en storby som København, at der findes et antal omvandrende boligløse i byen. Hvor mange, der er kan selvfølgelig ikke fastlås præcist, da de netop vandrer og derfor er svære at tælle. Jørgensen (1988a, p. 1499, spalte 1-2) opgiver et tal på ca. 5.000 borgere. At disse findes, er naturligt, men det er ikke naturgivent at disse mennesker findes i et - mener jeg - stigende antal. En udvikling, jeg i høj grad tilskriver bla. decentraliseringen af vore psykiatriske hospitaler, i lighed med Jørgensen (1988b) samt Karpatschof i Psykolog Nyt, 18, 1991, p.617 ff.

I et indlæg i Agrippa skriver Sonne fra Californien, det første sted man forsøgte at nedlægge hospitaler for sindslidende, at de efterfølgende eksisterende tilbud registrerer et problem: "Problemet er en stor gruppe kronisk sindslidendes manglende motivation for at opsøge, modtage og udnytte de eksisterende hjælpeforanstaltninger bla. fordi disse ikke i tilstrækkelig grad er orienteret mod at møde denne gruppes helt basale behov så som mad, tøj, overnatning, alkoholproblemer osv.". (Sonne, 1984, p. 119, understregning Sonne's).

Fra Italien - af mange danske psykologer og psykologistuderende foregangsland nr. et - har Bahner, se tidligere, opgjort, at kun 13% af distriktscentrene havde sengepladser. Det eksempel Bahner endvidere berettede om, med den medicinerende mor i den hjemlige familiesituation, er jo direkte psykiatrisk svineri.

Fra Danmark, konkret København, kan overlæge Welner citeres for: "Det er latterligt. Vi kunne lige så godt have beholdt de psykiatriske ambulatorier, hvis de sindslidende ikke samtidig med distriktspsykiatrien får tilbud om støtte og fællesskab.". (Jensen, 1990). Jørgensen (1988c, p.225) skønner, at 20-25% af de hjemløse har psykiske problemer. Jørgensen

definerer i øvrigt på foregående side af artiklen hjemløshed til: "Hjemløshed er en tilstand af afsondrethed fra samfundet, karakteriseret af mangel på eller udtynding af de følelsesmæssige bånd, som knytter det enkelte menneske til et netværk af forbundne sociale strukturer."

Der synes således både pba. internationale erfaringer, samt konstatering af danske, specielt Københavnske tilstande, at være et konkret behov for et tiltag overfor i storbyen omvandrende boligløse borgere. Et tiltag, som "**Det Vandrende Herberge**" er udtryk for!

7.0. INSTITUTIONERNES OMKLAMRING AF MENNESKET OG DEN SPECIELLE INSTITUTIONS INDTRÆNGEN I MENNESKET.

Ved brug af vendinger som "omklamring" samt "indtrængen i" markerer jeg den styrke, jeg tillægger institutionerne. Ikke urealistisk, da en kvindelig patient på en lukket afdeling siger: "...og var der noget, der slog mig på den afdeling, så var det, at personalet gjorde murene - hvis man kan sige det sådant - endnu mere tykke, og dørene endnu mere låsede." (Graa, 1978, p. 19). Hvilket peger hen imod, at de fysiske omstændigheder ved institutionen kan forstærkes i den interpersonelle relation mellem institutionens to parter, de ansatte og de institutionsanbragte.

Begge parter vil blive omtalt, først de institutionsanbragte og siden personalet. Baggrunden for denne omtale er Goffman's "Anstalt og menneske" (1967), der - som nævnt i afsnit 4.4. - stadig inspirerer mhp. forståelse af institutioner og menneskene heri. Goffman skriver i afslutningen af ét af bogens essays direkte, at "Vor oplevelse af en "egen personlighed" kan vokse frem på mange måder, hvor vi modstår det, der haler i os. Vor status er bagget op af denne verdens solide bygninger - men vor oplevelse af identitet har ofte til huse i murværkets sprækker." (Goffman, 1967, p. 235, citationstegn og tankestreg i citat Goffman's).

Jeg vil sammenholde dette citat med Foucault's konklusion fra den ufærdige bog: "Overvågning og straf. Det moderne fængselsvæsens historie." (1977), hvor Foucault p. 273 skriver: "At begrebet om en institution, som undertrykker, udelukker, afviser og skaber marginale mennesker, følgelig ikke er dækkende, når man skal beskrive, hvordan der i selve centret af den fængselsagtige by dannes snigende mildhed, skammelig ondskab, små kneb, udspekulerede metoder og teknikker, til syvende og sidst "videnskaber" som gør det muligt at fabrikere det disciplinære individ." Og videre: "Indenfor denne centrale og centraliserede humanitet.....må man fornemme kampens svage gny."

Såvel Goffman som Foucault peger således på, at mennesket skabes mod noget, samt at dette sker i en kamp. Fuldt forståeligt, når man tager gennemgangen af betydningsindholdet af institutionsbegrebet, se afsnit 4, i betragtning. Når blot aspektet "at bringe i faste samfundsmæssige rammer" fremhæves, da er det evident, at det, der foregår mellem personalet, der har samfundet som mål, og de institutionsanbragte, der netop er anbragte grundet denne eller hin anderledeshed overfor samfundet, må være en kamp i en eller anden udstrækning. Inden denne beskrives, da skal jeg kort kommentere Goffman's bog som helhed, samt i relation til bogens tidlige kontekst.

Goffman's bog er oprindeligt 4 essays, der er samlede, så de belyser institutionsvirkeligheden fra flere sider. Den er rig på konkrete eksempler, men sprogbrugen er samtidig i

socialpsykologisk/sociologisk forstand upræcis mhp. fagterminologi. Goffman bruger ord som rolle, personlighed og identitet uden at klargøre disse psykologiske begrebers indhold, og til begreber som institution og organisation, der i sig selv refererer til noget socialt, lægges ordet social som adjektiv. Axel skriver kritisk om begrebsbrugen: "...flertydig, metaforiske og som har dagligdagens karakter.". (Axel, 1975, p. 82).

Overfor denne kritik kan der imidlertid indvendes, at Goffman eksplicit vedkender sig at beskrive institutionen ud fra de institutionsanbragtes synsvinkel, og såfremt disse mennesker er målgruppen fremfor videnskabelige kolleger indenfor psykologi og sociologi, da er det rigdommen på eksempler, der har vægt, fremfor den fagterminologiske stringens.

Axel påpeger også at Goffman ikke er marxist, et spørgsmål der var vigtigt i 70'ernes universitetsdebat. Det er helt korrekt og efter min mening fuldt forståeligt, når det erindres, hvor og hvornår Goffman foretager sine undersøgelser og skriver sine essays. Det er i U.S.A., hvor - som jeg har fremhævet det i afsnit 6.5.1. - der ikke må forekomme politisk aktivitet i forbindelse med sundhedsarbejde. Yderligere er Goffman's undersøgelser i form af feltstudier udført 1955-56, hvor U.S.A. netop havde været igennem en periode med McCarthy-kommunistforskrækkelse. Dette medfører, at såfremt Goffman havde røbet intentioner om at være kritisk i sine feltstudier, da ville han såvel mhp. bevilling af penge til forskning som mhp. adgang til en institution at forske i være blevet stoppet, og bogen "Anstalt og menneske" var så aldrig blevet skrevet.

Jeg betragter Goffman's essay-samling som et lærerigt dokument mhp. forståelsen af institutionen og de i institutionen værende mennesker. Goffman afgrænser selv til den totale institution, dvs. en bestemt gruppe af institutioner, der er kendetegnet ved, at den i samfundslivet naturlige geografiske opdeling i forskellige områder for arbejde, fritid og søvn ikke findes, disse aktiviteter er ikke adskilte men foregår indenfor samme geografiske område. Goffman's definition er: "Den totale institution kan defineres som et opholds-og arbejdssted, hvor et større antal ligestillede individer sammen fører en indelukket, formelt administreret tilværelse, afskåret fra samfundet udenfor i en længere periode.". (1967, p. 9)

Denne definition er mere præcis end Goffman's definition af institution generelt, der lyder: "Sociale " institutioner" i almen forstand er f.eks. værelser eller bygninger, hvor der regelmæssigt foregår en eller anden aktivitet.". (1967, p. 11, citationstegn i citat Goffman's). I forhold til ordet institutions etymologi, da har Goffman således frakoblet det opdragelsesmæssige aspekt i sin definition. Imidlertid lyser hele hans essay-samling af dette aspekts tilstedeværelse, så reelt er det ikke frakoblet. Hvorfor skal den institutionsanbragte mortificeres, såfremt det ikke er med genopdragelsesformål?

Digressivt skal jeg her påpege, at når jeg bruger ordet mortificere fremfor ordet krænkelse, der er anvendt i den danske oversættelse "Anstalt og menneske", da er det af to grunde. for det første bruger Goffman selv udtrykket mortificere i en artikel fra 1958. For det andet skriver Goffman (1967, p. 20): "...den nyankomne sig forme og kode til et objekt, der...". Dvs, det levende er taget væk. mennesket er gjort dødt, et objekt, netop mortificeret og ikke kun krænkert.

Hvorfor dannes i institutionen et "liv under overfladen" eller "underverden", såfremt dette ikke er en protest mod den verden, og det liv, institutionen tilbyder de institutionsanbragte? Hvorfor dannes "tilpasningslinier" hos institutionsanbragte, såfremt institutionen ikke netop har

tilpasning/geopdragelse til noget andet som mål, end det den institutionsanbragte kommer med fra det civile liv? Etc.

Goffman's sprogbrug er således problematiske, til gengæld er hans eksempelmateriale righoldigt, og i betragtning af de stadig tilbagevendende referencer til Goffman i institutionslitteraturen, da er han også læst og brugt i et ganske betragteligt omfang. Hvilket i sig selv er nok grund til at bruge ham her, Goffman er ganske enkelt ikke til at komme udenom.

Min egen forståelse af institutionen er præget af ordets etymologi, dvs. noget "fast", "varigt" samt med opdragelses/undervisningsfunktion. Uddybet og i en lidt anden sproglig formulering betyder institution for mig de fire aspekter, jeg med udgangspunkt i Christie (1990) opregnede i afsnit 4.4. Der er ingen grund til at gentage disse aspekter her, det skal blot erindres, at disse aspekter er baggrunden for den følgende gennemgang, som jeg har valgt at strukturere på følgende måde. Først de institutionsanbragtes vej ind i institutionen, vej gennem institutionen samt vej ud af institutionen. Herpå det aflønnede institutionspersonales forhold.

Afslutningsvis gennemgår jeg den specielle institutions indtrængen i mennesket gennem beskrivelse af Panoptikonprincippet, der også i Danmark blev værdsat fra personaleside, jvf. billedet af Sundholmens panoptiske hal i den første inspektør på Sundholmen, Øst's bog fra 1908.

7.1. I grænselandet - på vej ind i institutionen.

Ordet grænseland er naturligvis en metafor, men ikke tilfældigt valgt. Fysiskegrænser til institutionen kendes jo, fængsleres mure, hospitalet og den lukkede afdelings låste dør, og omkring Sundholm i sin tid en voldgrav, der var 4 tdr. land stor, dvs. mere end 10% af de ialt 31 tdr. land, Sundholmen i alt udgjorde.

Når en så stor procentdel bruges til voldgrav/grænse, da markerer det den vægt, der blev lagt på adskillelsen af menneskene indenfor institutionen, og menneskene udenfor. Sundholms voldgrav er idag sløjfet, men portbygningerne findes stadig, så en nu usynlig grænse er markeret. Også Danner, som jeg betragter som et eksempel på en antiinstitution, har en grænse, bygningen er omgivet af et jernstakit, hvilket er i modsætning til de oprindelige tanker for arealet udenfor Dannerbygninger, hvor der, jvf. interview med Dannerinitiativtager, skulle have været åbent med cafédrift. Grænsen, synlig eller usynlig, er der, og det er på denne at mødet mellem den ny og institutionen sker.

I dette møde sætter 2 processer igang. Mortifikationsprocessen og parallelt hermed oplæringsprocessen i privilegiesystemet i institutionen. Jeg skal kort gennemgå disse, først mortifikationen, da denne proces' tilstedeværelse er udgangspunkt for oplæringen i privilegiesystemet.

Det første, der sker ved mødet med institutionen, er rollebergøvelse. I det civile liv udenfor institutionen kan personen planlægge sin dag, sine aktiviteter og sine interpersonelle relationer. I institutionen er dagen planlagt på forhånd, aktiviteter følger en institutionsnorm, og de interpersonelle relationer er begrænsede til enten personalemedlemmer eller andre institutionsanbragte.

Efterfølgende sker en modtagelsesprocedure, der indeholder to aspekter. For det første en indrulleringssituation, dvs. et forløb, hvor der tages på, tages af samt tages fra den institutionsanbragte. det gælder annamnese, fingeraftryk, opgørelse over personlige ejendele osv. i samme

forløb udleveres institutionens erstatningsting for ovenstående, institutionstøj, nummer i stedet for navn, anvisning af skab, seng, husorden etc.

For det andet skal ovennævnte forløb markere hvem, der nu bestemmer, der skal etableres en "samarbejdsrelation" med den institutionsanbragte, der i værste fald kan have karakter af en lydighedstest. Goffman (1967, p. 21) skildrer her en situation fra et fængsel, hvor højest konkret knyttnæveslag tages i anvendelse overfor den nye i institutionen. Generelt kan siges (ibid., p.22), at "modtagelsesproceduren(er) at lægge nogle ting af og tage noget på, og midtpunktet markeres af fysisk nøgenhed."

De ting, påklædning, personlige ejendele osv., som normalt er personens identitetsudstyr fratages personen, der gøres til et objekt i institutionsmaskineriet. Med et eksempel fra Sundholm (Frøstrup & Møller, 1972, p. 127): "Enhver, der går ind gennem "Perleporten", som porthvælvingen ved indgangen til Sundholm kaldes af mændene, bliver visiteret, og mændene får - efter at betaling er erlagt - udleveret et nummer svarende til skabs- og sengenummer."

Efter modtagelsen sker der fortsat en bearbejdning af den institutionsanbragte. Ude i livet har pågældende haft en række vaner af både positiv og negativ karakter, herunder adfærdsmåder personen absolut ikke brugte. I institutionen tages ikke hensyn hertil. Institutionsnormen skal følges, uanset det for den enkelte kan virke ydmygende. En overlæge fra Sct. Hans hospital udtaler (Graa, 1978, p. 157), at: "Sådan skal det foregå, det er det nemmeste for personalet, og så har patienterne sig derefter at rette." Et i institutionen/på afdelingen fastlagt system. F.eks. at skulle spise al mad med ske, eller dette at skulle bede andre mennesker om ild på en cigaret, hvis ansvaret for at have en kniv til spisningen eller en æske tændstikker til rygningen ikke tør gives den institutionsanbragte. Det er små nålestik af ydmygelse, der hele tiden minder den institutionsanbragte om institutionsreglementet og egen placering heri - ikke som menneske, men som objekt.

Tilsvarende med privathed. I det civile liv kan personen trække sig tilbage, lukke døren, være alene. det går ikke i institutionen. "han er altid indenfor synsvidde og ofte også hørevidde, om ikke af andre så af egne medklienter." (Goffman, 1967, p. 26). Umiddelbart efter beskriver Goffman den fysiske mangel på privathed, som han kalder besudlende blottelse. F.eks. dette at skulle forrette sin nødtørft under opsyn.

Som sidste led i dette at passere grænsen nævnes forurening. Fysisk gennem påtvungen pille- eller madindtagelse, psykisk gennem tvungent samvær med personer, den institutionsanbragte i sit civile liv ikke ville have valgt som omgangskredes. Eksemplet fra herbergsverdenen er at anbringe flere - indbyrdes uforenelige - personer i samme soverum. Dette er en klage, der gentagne gange rejses i Frøstrup & Møller's bog "Hjemløs" (1972).

Samtidig med og modsat rettet den ovenfor beskrevne mortifikationsproces, sker en indføring i privilegiesystemet. Hvor mortifikationsprocessens mål var at gøre mennesket til et menneskelignende objekt på linie med en ensartet flok af institutionsanbragte, da er privilegiesystemets mål at genopbygge en personlighed, der vurderes som egnet til samfundet.

Privilegiesystemet er baseret på den i institutionen gældende husorden. Dvs., hvad der er tilladt, og hvad der er forbudt. Det er det regelsæt, der er personalets retracepost i det øjeblik en enkelt eller en gruppe institutionsanbragte markerer sig på en for institutionen mindre ønskværdig måde.

På denne husorden kan personalet uddele belønninger til institutionsanbragte, der er samarbejdsvillige. Der er det besynderlige med disse belønninger, at indholdet udgøres af ting, der var naturlige for den institutionsanbragte udenfor institutionen. Såsom at drikke en ekstra kop kaffe eller ryge en cigaret. Netop dette, at disse dagligdagens muligheder er blevet frataget den institutionsanbragte ved indlemmelse i institutionen, gør, at disse små ting for den anbragte tillægges uforholdsmæssig høj værdi. Goffman (1967, p. 43) skriver: "De genopretter forbindelsen til hele den "tabte verden" og dæmper symptomerne på tilbagetrækning af det "tabte jeg" (Citationstegn i citat Goffman's).

Et tredje aspekt ved privilegiesystemet er afstraffelserne ved overtræden af husorden, og disse afstraffelser har oftest karakter af fratagelse af tidligere erhvervede privilegier. Den anbragte må så at sige begynde forfra i institutionsregi. Værst naturligvis, når løsladelse/udskrivning var umiddelbart forestående, hvilket så er umuliggjort. Mindre slemt, såfremt den anbragte for kortere eller længere tid anbringes på en anden afdeling, enten lukket afdeling på hospital eller isolationscelle i fængslet.

Generelt om de to ovenstående processer, mortifikation og privilegiesystem, kan siges, målet er samarbejdsvillighed, hvilket ikke altid lykkes. Regler såsom husorden brydes, og såfremt personalet står overfor en kollektiv protest mod reglen, da er der ikke meget at gøre. Disse kollektive protester forekommer, f.eks. dette at banke servicet taktfast mod bordet i spisesituationen, hvilket personalet er magtesløs overfor. Den naturlige reaktion over en sådan protest er at nægte de anbragte maden, men en sådan nægten vil ikke i det lange løb føre til noget, da personalets opgave delvist er at sørge for forplejning.

Så meget om grænselandet og bevægelsen igennem dette ind i institutionen for den institutionsanbragte. Såvel nedbryden, mortificering, som opbygning, gennem privilegier, af personligheden finder sted. Men hvordan klarer en person nu at bevare sin personlighed eller dele heraf gennem opholdet i institutionen?

7.2. Undervejs - gennem institutionen.

Goffman har én sætning, der for mig udtrykker kvintessensen af denne bevægelse. Sætningen er flg.: "Enhver total institution kan betragtes som noget i retning af et "dødt hav", hvor der findes små øer af levende og fængende aktivitet". Goffman, 1967, p. 57, citationstegn i citat Goffman's). Modstillingen noget dødt og noget levende peger henimod menneskets kamp på trods af omgivelserne for at bevare dets personlighed. Goffman påpeger dette ud fra en synsvinkel, der er, at mennesket opbygges "imod noget" (Ibid., p. 235).

I institutionen gøres dette på to måder fra den institutionsanbragtes side. Dels kan vedkommende følge nogle tilpasningslinier, der er i overensstemmelse med institutionens regelset. Og dels kan vedkommende deltage i livet under overfladen i institutionen, dvs. et liv, der er usynligt for personalet og evt. en del af de øvrige anbragte.

De første, tilpasningslinier, består af flg. former for strategi. At den anbragte trækker sig ind i sig selv. Et eksempel herpå er V. Frankl, der overlevede et koncentrationslejrhelvede ved at trække sig ind i en drøm om, at skulle forelæse om KZ-lejrens psykologi efter krigen (Frankl, 1967). Endvidere findes den uforsonlige holdning, det åbenlyst erklærede og udkæmpede fjendskab mellem den anbragte og personalet. Eksemplet herpå er hovedpersonen i Kesey's

"Gøgereden (1971), hvor en kriminel lader sig indlægge på et hospital for sindslidende i stedet for at afsone sin udmålte straf i fængsel. Uforsonligheden her ender med, at personalet "straffer"/"behandler" personen med elektrochok. Det groteske ved uforsonligheden er, at såvel den anbragte som personale lægger al deres energi inde i uforsonligheden, og herigennem akcepterer institutionens udstukne rammer, dvs. et paradoksfænomen.

Hertil kommer den koloniserede. Goffman beskriver denne tilpasningslinje som en opbygning af en tilværelse pba. de erstatningsmuligheder, institutionen tilbyder den anbragte. Et eksempel herpå er den ældre mand fra Sundholm, (Berg, 1982), der ikke kunne tænke sig at vende tilbage til et værelse ude i samfundet, men tværtom udfylder tiden med cafeteriabesøg, en stille spadseretur i kvarteret ved Sundholm og en - i min oplevelsesverden og indlæsen i casen - stille afventen af døden.

Som sidste form for tilpasning nævner Goffman omvendelsen, dvs. dette, at den anbragte overtager personalets syn på sig selv og verden. Dvs. tanken, at de gør det for mit eget bedste. Med et citat fra Graa (1978p. 55), omtaler en patient fra den lukkede afdeling på Middelfart, følgende: "De gjorde simpelthen alt for os, for at vi skulle føle os hjemme, og det begyndte lige fra morgenstunden af. Vi startede med morgensang, så gik vi ture. Vi havde en pragtfuld stor have, vi måtte være i. det var bare godt alt sammen.". Disse lovord er om en afdeling, der var berøgt for vold mod patienter. (Jvf. Sindssygelovgrupperne, 1984).

Goffman mener imidlertid ikke, at nogle af ovennævnte tilpasningslinier følges helt konsekvent. Han påpeger, at de fleste anbragte afhængig af tid og sted vælger en kombination, hvis hovedindhold er at være "smart", "at finde ud af den", dvs. søge at overleve opholdet i institutionen med så få "skrammer" som muligt fysisk og psykisk. Også selvom dette medfører én adfærd sammen med personalet, og en anden adfærd sammen med andre anbragte. Dvs. dobbeltspil.

Nogle aktiviteter, hobby-lignende som sport, kortspil, revue, bal o.l., hjælper den anbragte gennem tiden i institutionen, og begunstiges af personalet. Heri kan det liv i "det døde hav" (se Goffmancitat i indledningen til dette afsnit) udspilles i, hvad der må kaldes konstruktivt tidsfordriv.

Den anden type aktiviteter, der formelt strider mod husorden, begunstiges ikke af personalet, men udspilles under overfladen i områder, der ikke overvåges for nøje af personalet. Goffman kalder sådanne områder for territorier. Der er flere slags. For det første forbudte territorier, dvs. ingen adgang for den/de anbragte. Herefter overvågede territorier, dvs. adgang for anbragte under opsyn af personale, der hele tiden har "et øje på" vedkommende. Disse to typer er uden interesse her. Det er tværtom en tredje type, de "frie områder", da det er her, den/de anbragte kan fungere ud fra egne præmisser. Jeg skal først omtale "gruppeterritoret" og siden det "individuelle/personlige territorium".

Et gruppeterritorium kan karakteriseres ved, at det befolkes af en særlig gruppe anbragte, og at andre anbragte ikke har adgang, medmindre der foreligger en invitation. Som eksempel herpå nævner Goffman en veranda med billardbord, stole og ugeblade. Her kom en gruppe anbragte med social omgang som mål og spil (billard, poker) som indhold i samværet. Undertiden deltog personalemedlemmer, dvs. skellet anbragt/personale for en kort tidsperiode var ophævet, og den anbragte så havde "magt" over egen person i en ligeværdig relation til ellers magtfuldt personale.

Den anden type "frie område" var det personlige og individuelle territorium, der kan være af meget forskellig størrelse, fra "et veritabelt hjem eller en rede som det ene yderpunkt og til den modsatte ende af skalaen: tilflugtstedet." (Goffman, 1967, p. 177-178). Det kan være et enkeltværelse på et hospital, der så udstyres med billeder på væggen efter egen smag, radio, bord, stol og seng. Modsat, det minimale, tæppet. Det kan bæres under armen og efter behag bruges som hovedpude, underlag eller dække, hvor den anbragte så for en stund finder fred fra institutionslivet.

Dette at søge fred i eget territorium er helt åbenlyst udtryk for bevarelse af egen personlighed. Dette at beholde kontrollen over sig selv. Med et eksempel fra Melville's liv i den engelske flåde: "Min hvide jakke var ligesom et gammelt slot fyldt med vindeltrapper og hemmelige rum, krypter og indbyggede skabe....." (Goffman, 1967, p. 184, note 109). Dette jakkeeksempel leder uvilkårligt tanken hen på boligløse, der bogstaveligt talt har tøjet, eller resterne af tøjet som hjem, hvor fornødenheder som madvarer, kam, sæbe o.l. må opbevares i den stadi-ge vandring rundt i byen. Hvor trappeopgange, læskure, lofter, togvogne etc. udgør, hvad Goffman kalder "murværkets sprækker" (Se citat i indledningen af afsnit 7.o.).

At klare sig helskindet, dvs. at bevare sin egen personlighed i så høj grad som muligt, gennem et institutionsophold, kræver således, at der vælges en kombination af en adfærdsstrategi overfor personalet i form af nogle tilpasningslinier samt at det er muligt i et eller andet omfang at deltage i et liv under overfladen, hvor personalet ikke holder øje med, eller kun i begrænset omfang holder øje med den anbragte.

7.3. Ud af institutionen - tilbage i samfundet.

I denne bevægelse skal institutionsgrænsen igen passeres, nu i modsat retning. Typen af problemer, der skal gennemleves, er i hovedsagen den samme, blot modsat rettede og i modsat rækkefølge. Dette underafsnit vil derfor blive kort, da der ikke er nogen grund til at foretage en "omvendt" beskrivelse i forhold til afsnit 7.1.

På nogle punkter er der imidlertid sket en forandring. Det afvig eller den anderledeshed, der førte til institutionsopholdet, er i nogen grad mindsket eller måske helt forsvundet. Derudover har mennesket brugt noget tid af sit samlede liv på institutionsopholdet, tid som andre mennesker bruger i det almindelige samfundsliv. Netop dette tidsforbrug har to konsekvenser. Nogle af den anbragtes sociale kontakter er sandsynligvis bortfaldet, da kontakten ikke har kunnet vedligeholdes under opholdet på institutionen. Samtidig har samfundet som helhed umærkeligt forandret sig.

Derfor vil den sidste tid i institutionen være karakteriseret af en frygt, som kan formuleres til: Klarer jeg den? For fængselsindsatte er dette skønlitterært beskrevet af Ahl ("Fidusen", 1977) med følgende bramfri ord: "En frigivelse bygges altid op til noget sensationelt....Men for de fleste venter der bare lort i lange baner. Og det har man til fulde indset den sidste lange søvnløse nat i fængslet." (Ibid., p. 19).

Institutionsopholdet har nok virket massivt ind på mennesket, men i løbet af opholdet har personen lært institutionen at kende, muligvis opnået tryghed gennem en række privilegier og hermed høj-status i institutionen. Ude i samfundet skal personen begynde forfra, eventuelt på ny søge arbejde, hvor spørgsmålet om tidligere arbejdssted sandsynligvis vil forekomme.

"Det at komme ud vil sige at rykke fra toppen af en lille verden til bunden af en stor verden." (Goffman, 1967, p. 60).

Gamle sociale relationer skal genopbygges, hvilket kan være svært. En kvinde beskriver sin hjemkomst fra en lukket afdeling på flg. måde: "men hvor var jeg angst for den dag, jeg skulle hjem.....Det lød: "Hvorfor kommer du allerede hjem?" Nu føler jeg det, som om jeg går med et stort kors på ryggen. Til fester og sammenkomster bliver der tys-tys omkring mig. "Hun har jo lige været indlagt."....Min friske latter har været lammet siden jeg kom hjem. Alle ser skævt til mig." (Graa, 1978, p. 44-45. Citationstegn i citat Graa's).

At komme ud af institutionen er således ikke uproblematisk, specielt ikke såfremt institutionen har lav-status i samfundet, som f.eks. opdragelsesanstalt, fængsel, hospital for sindslidende osv. I herbergsverdenen vil noget så naturligt som midlertidigt ophold på Sundholm eller for den sags skyld Danner sandsynligvis have konsekvens mhp. at skaffe bolig. en kommende husvært vil eventuelt tænke: Er det nu ballade, jeg lader flytte ind i min ejendom? samt: Hvordan vil de øvrige beboere reagere?

Ophold på lav-status institution vil uværgeligt - uanset hvor meget det konkrete afvig eller anderledeshed er blevet afhjulpent - medføre en stigmatisering af mennesket. Hvor stigma refererer til: "...en egenskab, der er dybt miskrediterende..." samt "...en speciel slags relation mellem en egenskab og en stereotyp klassificering af mennesker...". (Goffman, 1975, p. 15 og 16). Hvordan denne relation håndteres er afhængig af den stigmatiserede selv.

Jeg mener, at den bedste måde at håndtere en sådan relation på, er fuldstændig åbenhed fra den stigmatiseredes side, så stigma bliver afnystificeret og den stereotype klassifikation umuliggjort. noget sådant kræver mod, da det indebærer et muligt tab af ellers ønskværdige sociale kontakter, og det er således en belastning i kommende socialt liv. ikke alle besidder dette mod, og for disse mennesker har institutionsopholdet effekt i livsforløbet langt udover det tidsrum, opholdet konkret varede.

7.4. Personalet.

Dette udgøres af den gruppe mennesker, der dels aflønnes for at være i institutionen, og dels kun er i institutionen i et begrænset tidsrum af døgnet. Målet med tilstedeværelsen er at arbejde med den anden gruppe mennesker, således at denne anden gruppe for afhjulpent en eller anden type anderledeshed. Generelt for alt institutionspersonale er det, at arbejdsstanden er mennesker, dvs. ikke et objekt som i andre erhvervskategorier, men et subjekt - noget selvstændigt handklende og indgribende i forhold til egen situation, og således ikke til at forudberegne.

Desuden medfører dette at arbejde med mennesker, at visse samfundsmæssigt givne normer skal følges. Suicidium kan under ingen omstændigheder akcepteres, livet er pr. definition værd at leve, uanset hvor sort det ser ud for det enkelte menneske, og uanset om menneskets eventuelle modige beslutning om suicidium er rationelt begrundet i en integrativ personlighed. Tilsvarende ved spisevægring, mad skal den anbragte have, om vedkommende så skal tvangsfodres!

Mennesker er endvidere ikke ens, uanset hvor ensartet man fra institutionsside har forsøgt at gøre dem. Konsekvensen heraf er, at én mulighed for nogle kan afstedkomme restriktion for andre. Goffman (1967, p. 63) nævner, at udgangstilladelse for en gruppe og hermed åben port

medførte, at andre måtte holdes indelukkede fremfor frit at kunne bevæge sig rundt i institutionsterrænet.

Dertil kommer, at alle mennesker har en bestemt status og et bestemt socialt netværk udenfor institutionen. Personalet må således forvente at skulle leve op til nogle krav og forventninger, der eventuelt ikke passer ind i institutionsrutinen. F.eks. noget så banalt som, at den institutionsanbragte er "gjort i stand" inden besøg, hvilket medfører ekstra arbejdspress for personalet. Utilfredshed med den anbragtes tilstand kan afstedkomme reaktioner fra pårørende, der ikke blot kan klage direkte til institutionen, men også gennem pårørendeorganisationer kan rejse kritik, eventuelt med debat i massemedierne til følge. Personalet, der bl.a. har overvågning og observation som arbejdsopgave, bliver således selv overvåget og i en vis udstrækning punktvis observeret. Endda dobbelt.

For det første af pårørende, men også af den institutionsanbragte selv. Den sidstnævnte "holden øje med" nævnes sjældent, men kommer eksempelvis til udtryk i psykiateren Knob's billeder, der hyppigt har ansigter og markerede øjne som motiv. (Se som eksempel Agrppa, 1978, nr. 1 p. 30). Og det er naturligvis den del af personalet, der er i frontlinien - dvs. med ansigt-til-ansigt kontakt med de anbragte - som udsættes herfor. Dette er evt. grunden for følgende bemærkning om personalet: "Personalet havde alt for travlt med administration...." (Graa, 1978, p. 108), idet administrativt arbejde fungerer som personalets beskyttelse mod kontakt til de anbragte.

Imidlertid er mængden af administrativt arbejde i forhold til frontliniarbejde forskelligt for de forskellige personalegruppers vedkommende, afhængig af den styringsstruktur institutionen fungerer efter. her kan skelnes mellem to typer struktur, den hierarkisk opbyggede pyramidale struktur og den horisontale, demokratisk fungerende, hvor sidstnævnte har vundet mere og mere udbredelse. (Se afsnit 6.4.).

Den pyramidale struktur er opbygget efter bureaukratiske principper, som beskrevet af Weber (1971, p. 107ff.). Jeg skal ikke gennemgå disse principper i deres fulde udstrækning, men blot nævne et par aspekter, jeg finder vigtige. Først og fremmest er der i en sådan struktur faste, afgrænsede kompetanceområder, dvs. enhver ved, hvad han/hun må og ikke må. Derudover findes et fast hierarkisk ordnet system af positioner, hvor kompetancen mindskes, jo længere nede i hierarkiet, personalemedlemmet er. Og endelig fungerer bureaukratiet pb. sagsakter, dvs. journaler eller anden type informationsmateriale om bureaukratiets genstand, uafhængigt af den ansatte i bureaukratiet. Således kan et personalemedlem udskiftes uden at information går tabt. Og modsat rundt, en anbragt, der er den pyramidale struktur's lavest placerede, beskrives ikke gennem en interpersonel relation, men gennem noget tngslig uden ansigt, en sagsakt eller en journal. hvilket er én af konsekvenserne ved denne struktur.

Af andre konsekvenser kan nævnes, at strukturen er magtfuld effektiv, hvilket Balint (1961, p. 1051, spalte 2) nævner fra hospitalets verden, idet hvert personalemedlem konstant kontrolleres af flere andre personalemedlemmer. Nogle har myndighed til at befale, andre pligt til at adlyde. Altså en herredømmerelation knyttet til forskellig kompetance og hermed autoritet på forskellige niveau'er i strukturen. (Se Weber, 1971, p. 74-79). Jepsen (1985) taler ligefrem om to kulturer indenfor den psykiatriske institution, en ekspertkultur med få og formaliserede møder med de anbragte, og en behandlerkultur som omfatter plejepersonalet med megen omgang med de anbragte.

De sidst nævnte har pligt til at adlyde ordrer fra de førstnævnte eksperter, hvilket ikke altid foregår gnidningsløst. "Viborg sagen" varede 6 år, hvor der forekom afskedigelse af bl.a. psykolog, ergoterapeuter og socialpædagoger fra ungdomspsykiatrisk afdeling. Først da massemediernes var råbt op, tog amtspolitikkerne konsekvenserne af de ringe ledelsesforhold og forflyttede overlægen til andet arbejde, (Ahrensberg, 1986). Goffman har en ironisk pointe om noget sådant i ordene: "Eftersom en total institution fungerer som noget i retning af en stat, lider dens personale nogle gange under de samme prøvelser, der plager enhver regent." (1967, p. 63).

En yderligere konsekvens af denne struktur, bl.a. begrundet i brug af sagsakter eller journaler, er, at kommunikationen de forskellige personalegrupper imellem er meget begrænset, grupperne er ganske enkelt isolerede fra hinanden. Wessen undersøgte, hvem der talte med hvem, på to hospitalsafdelinger i U.S.A. Han opdelte i læger, sygeplejersker og andet personale.

Resultaterne viste mhp. mængden af kommunikation, at 60-75% af al kommunikation foregik indenfor egen personalegruppe. Mhp. kommunikationens retning, da var kun 3 % af lægernes kommunikation rettet mod andre personalegrupper, og disse personalegruppers kommunikation med lægerne udgjorde kun 1%. Dvs., når der kommunikeres på tværs af niveau'er, da er kommunikationen rettet nedad, ikke opad. (Iversen, 1971 b, p. 109). En kommentar til dette fra den svenske sociolog Joachim Israel er at så: "...vil fordomme og vrangbilleder samt en ringe forståelse for andres situation blomstre." (Iversen, 1971 b, p. 110).

Og hverken vrangbilleder eller fordomme kan hævdes at være til gavn for ptt. Det, der tværtom, er til gavn for ptt., er en reel forståelse for, at såvel behandler som pt. er mennesker, der er i en subjekt - subjekt relation til hinanden.

Et dansk eksempel på noget sådant er psykiateren Rosenbaum, der i forbindelse med psykoterapeutisk arbejde med anbragte erkender, at terapeuten må "...opgive de megalomane helbredelsesfantasier og idéer, terapeuten måtte besidde (da opgiven af disse) ...er paradoksalt nok nødvendige forudsætninger for, at enterapeutisk udveksling kan etableres." (Rosenbaum, 1986, p. 27). Og videre (p. 32): "Psykoterapikræver en subjektiv indsats, hyppigt med en forandring af terapeuten til følge....".

Konsekvensen af denne refleksion over subjekt-subjektrelationen er nødvendigvis, at en overgang fra en pyramidal struktur til en horisontal struktur må medføre, at behandlergruppen må tage egen rolle i forhold til ptt. op til revision. Mere ansigt-til-ansigt kontakt er nødvendigvis udviklingsprovokerende for personalet selv, med de såvel positive som negative konsekvenser noget sådant indebærer.

Afslutningsvis om personalet i institutionen, skal jeg anføre, at det nu engang ikke er det enkelte personalemedlem, eller den enkelte personalgruppe, der bestemmer hvordan, en institution skal udvikle sig. Det er det omgivende samfunds beslutningstagere, de valgte politikere. Eksemplet fra tidligere herpå var progressive italienske sundhedsarbejdere på hospitalet i Gorizia, hvor besluttende politikere lagde hindringer i vejen for et demokratisk arbejde med patienterne, hvorefter sundhedsarbejderne under ledelse af Franco Basaglia tog konsekvensen og forlod institutionen. Men eksemplet viser også, at sundhedsarbejderen må betragtes som medansvarlig for det, der sker i institutionen. De tyske sygeplejersker, der i perioden 1933-45 blev uddannede og fungerede, siger mange år efter krigen, hvor de utallige grusomheder i det tyske sundhedsvæsen var åbenbare for alle³, at de forrettede deres gerning efter alle sygeplejers

fornemste principper. Når de myrdede handicappede børn med gift, da skete det med varme, omsorg og stor hensyntagen til det uskyldige offer. (Se Kjærgaard, 1992, p. 6).

7.5. Panoptikon - den specielle institution.

I afslutningen af ovenstående afsnit 8.4. omtalte jeg den pyramidiale struktur og den horisontale mhp. personalet. Men jeg inddrog ikke de anbragte. Her er det således, at de anbragte har langt større mulighed for at komme til orde med deres særpræg overfor et medmenneske, personalet, under den horisontale struktur. Her forventes det, at den anbragte indgår i sociale relationer og herigennem præger, såvel positivt som negativt, sin egen proces som den integrative, omverdensindgribende helhed den anbragte som menneske nu engang er.

I den pyramidiale struktur, kan den anbragte ikke forholde sig til én given person, da vedkommende personalemedlem for det første pludseligt kan udskiftes, for det andet måske ikke besidder tilstrækkelig kendskab til den anbragte afhængig af adgang til information om den anbragte i enten journal eller sagsakt, samt pga. at et personalemedlem i denne struktur har begænset kompetance. Den anbragte tvinges derfor til at skulle forholde sig til et abstrakt system, som Josef K. i Kafka's "Processen" (1981). Den følgende beskrivelse af den specielle panoptiske institution viser, at denne tvang kan forstærkes i uhyggelig grad.

Foucault (1977, p. 181) beskriver det panoptiske princip på følgende måde: "Panoptikon er en maskine som adskiller det at se med det at blive set: I den perifere bygningskæde er man fuldstændig synlig, uden nogen gange selv at se. Fra centraltårnet ser man alt, uden nogen selv at blive set.". Det kræver en uddybning. Der er tale om en måde at bygge institutionen på, baseret på cirkelperiferiens og centrum's geometriske princip kombineret med lyset. Institutionen bygges cirkulært med plads til de anbragte i periferien. Hvert rum er forsynet med vinduer udadtil og indadtil mod cirkelens centrum. I dette centrum er der placeret et tårn med vinduer hele vejen rundt. Dette medfører at lyset strømmer udefra, gennem rummene med de anbragte og indtil centraltårnet. Modsat vej strømmer blikket, båret af lyset.

Dette blik, kastet fra centraltårnet, kan på et minimum af tid kontrollere, om de anbragte er, hvor de skal være. De anbragte fremtæder som silhouet mod lyset, og såfremt de rigtige silhouetter ikke er der, da ved vaget i centraltårnet, at noget er galt. Det er således lyset, der er det primære instrument for overvågning. Et effektivt og rationel instrument, da der kun skal få personer i centraltårnet til at overvåge mange mennesker i den perifere bygning med et hurtigt blik.

De mange i bygningens periferi ved, at dette overvågningens blik altid kan kastes, men de ved ikke, hvornår blikket kastes. Dvs., det er viden om blikkets mulighed og ikke blikket i sig selv, der udgør overvågningen. Muligheden for blikket gennem lysets gennemtrængelige synlighed - en abstrakt viden - har således erstattet lænken, der var et konkret materielt og håndgribeligt overvågningsinstrument. Denne forandring fra lænken og tilsvarende instrumenter til blikkets abstrakte totalitet, forskubber omdrejningsaksen i magtforholdene i relationen individ og samfund. Foucault (Ibid., p. 170) omtaler dette som: "Monarkens næsten blændende synlighed forvandles til undersåtternes uundgåelige synlighed. Og det er dette synlighedens omslag, som

³ I dette udsagn antyder jeg en kollektiv skyldproblematik, som jeg ikke kan komme yderligere ind på her, se Anders, G.: "Vi Eichmann-sønner", 1965.

sikrer magtudøvelsen på alle niveau'er.". Det er denne forandring, der er det specielle ved panoptikon.

Og denne forandring har vidtrækkene konsekvens for menneskene i institutionen. I og med overvågningen er blevet løsrevet den konkrete handling og forandret til viden om mulig handling, da er overvågningen flyttet fra noget udenfor mennesket, til noget viden inden mennesket. Hermed er overvågningen gjort total, i og med den overvågede institutionsanbragte bærer overvågningen med sig i form af viden om muligheden af at blive set. Overvågningen er således trængt ind i det enkelte menneske med en altomfattende intensitet, som mennesket ikke har noget værn imod, da overvågningen udgøres af mennesket selv.

Overvågningen som relation mellem anbragt og personale er således løsrevet fra de konkrete mennesker, der indgår i relationen. Det personalemedlem, der er placeret i centraltårnet, skal ikke forholde sig til en given anbragt, der har dette eller hint karakteristikum som individuelt særpræg. Der findes ingen særpræg, der findes kun x antal silhouetter, nærværende eller fraværende. Personalemedlemmes egen holdning, det være sig kustodialisme eller humanisme, bliver således ligegyldig. Tilsvarende med kompetance, dels er opgaven at se og tælle silhouetter så lidet krævende, at så at sige hvem som helst kan varetage opgaven, og dels implicerer kompetancebegrebet noget at være kompetent i og noget at være kompetent overfor, og denne relation findes ikke, ej heller dette noget. Det er ganske enkelt ingen menneske til menneske relation.

For de anbragtes vedkommende er enhver mulighed for at bevare en del af personligheden forsvunden. Der findes ingen tilpasningslinie overfor muligheden af at blive set, og "frie" territorier er umuliggjort, da alt overvåges. Dette i Goffman'sk forstand at opbygge en personlighed - dvs. mod noget, hvor vi modstår det, der haler i os (Se citat afsnit 7.0.'s indledning). - er umuliggjort, da det den anbragte skal modstå, være imod, er den anbragte selv. Personlige særpræg er endvidere værdiløse, da særpræg først bliver særlige i en sammenhæng, hvor dette særlige skiller sig ud. I panoptikon er mennesket isoleret til at være en lys/skygge-virkning i form af en silhouet, og som sådan anonym og udskiftelig. Fra at være et menneske udenfor institutionen med en given personlighed, er mennesket ved indtræden i det panoptiske princip gjort til viden om et objekts lys/skygge-virkning. Mod dette magtfulde princip findes kun én vej, total, viljesløs underkastelse.

7.6. Afsluttende bemærkninger.

Jeg markerede gennem overskriften til afsnit 7.o., hvor stor virkning jeg tillægger institutionen. I løbet af de respektive underafsnits gennemgang af mennesket i institutionen, kan brugen af de værdiladede ord som "omklamring" og "indtrængen i" begrundes.

Med udtrykket omklamring tilkendegiver jeg, at dels fysisk og dels psykisk omringer mennesket, således at alt, hvad mennesket aktuelt relaterer sig til, er defineret af institutionen. Det er institutionens mål, reglement, personale, bygninger etc., der udgør livets målestok. Dette gælder imidlertid også i nogen udstrækning tiden efter institutionsopholdet., uanset om det særpræg, afvig eller anderledeshed, der førte til institutionsopholdet, er afhjulpent. For selve den tidperiode, institutionsopholdet udgjorde, skal der kunne gøres rede for i kommende socialt liv. Og her vil omverdenens mere eller mindre realistiske fantasier og forestillinger om institutionen være afgørende for, hvordan et fælles socialt liv vil forme sig. Pågældende person kan naturligvis fortie eller lyve omkring denne tidsperiode, men om et fortsat liv pba. fortielse

og løgn er ønskværdigt, stiller jeg mig tvivlende overfor. Et én gang iværksat institutionsophold klamrer sig på denne måde til mennesket efter principper som: En gang tyv, altid tyv! eller: En gang gal, aldrig mere normal! Værst er det naturligvis, når den anbragte selv overtager de samfundsmæssige fantasier og forestillinger, hvilket citatet fra Graa (afsnit 7.3.) antyder, hvor den tidligere indlagte på en lukket afdeling bemærker: Min friske latter har været lammet!

Heroverfor kunne der repliceres, at noget sådant kun gælder institutioner med lav-status såsom hospital for sindslidende eller fængsel etc. Og at høj-status institutioner tværtom vil give den tidligere institutionsanbragte medvind i samfundet. Såsom kostskole, universitet eller lignende. Her skal blot erindres, at status er knyttet til de værdier, samfundet anlægger (Brown, 1965, p. 55), og at samfundet ikke er homogent. I enhver subkultur er noget status, noget andet ikke. Traditionelle højstatus kvalifikationer som ovennævnte, er - jvf. egen erfaring - absolutte stigma i et rengøringsmiljø, hvad enten det er mogen rengøring på en skole eller trappevask for ISS.

Den anden vending, jeg brugte i overskriften, var indtrængen i, dvs. en bevægelse fra institutionsomverden ind i mennesket. Jeg skrev som konklusion om dette fænomen, at heroverfor var der intet andet at gøre end total, viljesløs underkastelse. Så slemt er det ikke nødvendigvis, men slemt er det. Et klassisk eksempel fra skønlitteraturen er Zweig "Skaknovelle" (1973), hvor en østriger interneres af tysk besættelsesmagt. Skønt den internerede bliver særdeles godt behandlet fysisk, da hentes vedkommende til forhør på uregelmæssige tidspunkter, hvilket han ved og derfor ikke kan finde ro. Samtidig er enhver social kontakt til vogterne minimeret til næsten nul. Det er således muligheden af kontrol og forhør, der præger den internerede, herunder vedkommendes tankeverden.

Den internerede er stærkt plaget af situationen, bl.a. af sine egne tankers ruminering. Imidlertid lykkes det vedkommende at stjele en bog, en lærebog i skak, og han opbygger pba. denne et fantasi skak-univers, der ender med et suicidalforsøg. At personen reddes fysisk er ikke ensbetydende med, at han også reddes psykisk. I et dramatisk skakspil, der er bogens højdepunkt, viswer det sig, at personen er alvorligt psykisk handicappet for livstid.

Dette aspekt var man ikke opmærksom på ved indførelsen af panoptikon som institutionstype, da var det kun effektivitetsbetragtninger, det gjaldt. Det er jo også en billig løsning gennem minimale personaleudgifter at få den anbragte til at overvåge sig selv. De psykiske konsekvenser heraf bliver først undersøgt i 1950'erne under samlebetegnelsen sensorisk deprivation. (Asplund, 1987, p. 93ff.). Det undersøges her, hvordan et menneske reagerer på nedsat omverdenskontakt af henholdsvis fysisk og social karakter. Dvs. en parallel til silhouetten i panoptikon.

Ved fattigdom i omverdenspåvirkning sker der flg. Indledningsvis vil mennesket sove meget, herpå vil pågældende påvirke sig selv gennem at fløjte eller tale med sig selv, herefter opstår der irritation og spænding, og siden opstår hallucinationer og psykoselignende symptomer. De velbetalte forsøgspersoner, der deltog i et sådant forsøg, holdt kun til det i 2-3 dage. Asplund (Ibid., p. 100-101) sammenfatter denne forskning i følgende centrale betragtninger: Såfremt et menneske ikke er over et vist niveau i omverdenspåvirkning, da indtræder der ubehag, som slår over i sygdomssymptomer, herunder at virkeligheden bliver flydende, samt at identitet forplumres, og at der efterfølgende er tale om delirium som indledning til døden. Nøjagtig som Zweig beskrev det.

At mekanisk overvågen med indbygget nedsat omverdenspåvirkning kan bruges til at nedbryde personligheden med efterfølgende opbyggen af personlighed, det vil i nogle tilfælde blive betragtet som et gode. Eksempelvis i krig, hvor de stridende parter gensidigt gør noget sådant i forbindelse med krigsfanger.

I sådanne tilfælde vil de stridende parter gensidigt beskyldte hinanden for tortur og hjernevask. Hver især vil parterne naturligvis betragte deres egen behandling som resocialisering. Her bruger jeg de ekstreme gloser for institutionsanbringelse. Spørgsmålet er blot, hvordan skal noget sådant i en eller anden udstrækning undgås?

Jeg mener det skal undgås ved, at institutionen arbejder ud fra en horisontal styringsstruktur, hvori der er indbygget et perspektiv for livet. Det er dette perspektiv, Frankl (1967) påpeger som vigtigt udfra hans observationer i KZ-lejrens helvede. han opåpegede at de, af de her anbragte, der overlevede, havde et eller andet perspektiv med deres liv. I pædagogikken er det påpeget af den nu næsten glemte Markarenko (1988, p. 488). Hans lærerige beskrivelse af opbygningen af en institution for halvvoksne kriminelle børn i det borgerkrigshærgede Sovjet er stadig særdeles læseværdig pga. flg. bemærkning: "Det er af stor betydning for et menneske at have et program for sit liv. Det gælder det mest ubetydelige lille menneske....". Og videre samme side: "Vi regnede bevidst med den store betydning, det har at have et perspektiv...". Markarenko akcepterede alle, der kom til hans institution, uanset hvor usselt det givne menneske så ud. Nøjagtig det samme gjorde sig gældende hos Abbed Pierre (Simon, 1964) i hans arbejde med de parisiske udstødte og boligløse, og det samme kan genfindes hos Koefod (Koefod, 1945) i hans arbejde med fattige i København i 1920'erne og frem, hvilket førte til den stadig eksisterende Koefod's skole.

Det træk, jeg kan genfinde hos henholdsvis socialisten Markarenko, den katolske kristne Abbé Pierre og den protestantiske kristne kordegn Koefod, er, at fællesskabet er autoriteten. Når mennesket i fællesskabet genfinder et perspektiv med livet, da går det fremad, og jeg mener, at det er et fællesskab, der må være udgangspunkt for samarbejdet med boligløse. men fællesskab kan nu engang kun etableres, når der er noget at være fælles om!

Konklusionen af denne gennemgang af institutionen i relation til menneskerne i institutionen må derfor i forbindelse med "**Det Vandrende Herberge**" være, at "**Det Vandrende Herberge**" må indeholde nogle fællesskabsetablerende udfordringer, nogle fællesmøder hvor disse udfordringer behandles og perspektiveres, og at der her tages beslutninger - hvorved engagement skabes, jvf. Lewin's tanke om quasibehov, se afsnit 3.2. - om, hvordan disse udfordringer konkret skal gribes.

Imidlertid var forudsætningen for at kunne skitsere det nye, in casu "**Det Vandrende Herberge**", at nogle allerede eksisterende herberger blev undersøgt. Resultatet af denne følger i afsnit 8.

8.0. SUNDHOLM OG DANNER, VAR DE NEGATONER ?

Ifølge min metodetilgang (se afsnit 3.4. og 3.5.) skulle det nye, in casu "**Det Vandrende Herberge**", findes mellem det givne og dets negation. Som det givne valgte jeg Sundholm's herberge for enlige, og som negation hertil valgte jeg Danner. Begge steder har jeg foretaget

interviews (se bilag), og afsnit 8 er baseret på oplysningerne fra disse interviews med mindre andet er anført.

Jeg har endvidere valgt at lade afsnit 8 være ret omfattende. Det er ikke alle oplysninger herfra, der vil blive videreført i de senere afsnit om "**Det Vandrende Herberge**"s skitsering, men samtlige oplysninger vil have betydning i forbindelse med et efterfølgende forsøg på praktisk etablering af "**Det Vandrende Herberge**".

Afsnit 8's svar på spørgsmålet: Var de negationer? vil herpå blive givet gennem følgende underafsnit, hvor Sundholm og Danner modstilles: Finansieringsgrundlag, institutionsdefinition, historie, lovgrundlag, struktur, personale, klientel, mål samt filosofi. Jeg skal iøvrigt bemærke indledningsvis, at nedenanførte modstilling viser, at Sundholm og Danner er negationer mhp. samtlige variable.

8.1. Finansiering.

Et herberge finansieres traditionelt af det offentlige med 25% fra kommunen og 75% fra amtet. da Sundholm er beliggende i København, der har såvel kommunal som amtsstatus, finansieres Sundholm fuldt og helt af København.

Danner i sin nuværende form finansieredes pba. af en landsindsamling foretaget af 70'er kvindebevægelsen, der gav 11 mill. kr. Herpå kunne bygningen, der var en privatejet stiftelse for kvinder, købes og istandsættes. Den daglige drift idag finansieres af fondsmidler, pengegaver samt testamentariske gaver, hvor ældre kvinder, der har oplevet voldelige ægteskaber, solidariserer sig med det nuværende dannerarbejde.

Min oprindelige bagvedliggende parameter, finansiering, mhp. opdeling i Sundholm som offentligt finansieret og Danner som privatfinansieret, viste sig således at være korrekt.

8.2. Institutionsdefinition.

For Sundholms vedkommende var definitionen: "Organisation bestående af ompleks af bygninger, reglementer og personale.". Derudover skulle klienter erindres, for "ellers ikke meget institution tilbage". (Bilag, p. 82.) En ikke synderlig fyldestgørende definition, der kraftig skæmmes af, at hovedvægten lægges på bygninger og ikke på det klientel, bygningerne har som funktion at rumme.

Dannerdefinitionen er langt fyldigere. den lyder: "...et samfunds traditionelle og formelle organisering af en gruppe menneskers sam-vær og sam-virke. En ramme som afspejler samfundets ideologiske magtstruktur. I et patriarkalsk samfund som det danske, vil dets institutioner være opbygget efter en hierarkisk pyramidestruktur, der samler næsten al magt i en topledelse og efterlader "bunden", dvs. flertallet, uden reel indflydelse på egne vilkår." (Bilag p. 81).

Her er Dannerdefinitionen, der blev givet uden kendskab til definitionen fra Sundholm, nærmest en direkte kritik af bl.a. Sundholm. I Dannerdefinitionen omtales magtaspektet, mens Sundholmdefinitionens lapidariske sidebemærkning om klienter røber en magtrelation overfor klienter, jeg finder ubehagelig. Sundholm og Danner er tydeligt negationer.

8.3. Historie.

Danner er det ældste af de to steder. Det blev indviet 1875 som "Kong Frederiks den Syvendes stiftelse for fattige Fruentimmere af Arbejderklassen; oprettet af Louise Christine Lehmsgrevinde af Danner.". Grevinde Danner nåede umiddelbart før sin død 1874 at nedlægge grundstenen til den kommende bygning, og grevinden testamenterede hele sin betragtelige formue til velgørende formål, og Dannerstiftelsen har derfor altid været privatfinansieret.

Idag - efter d. 2/11-79 - rummer Danner plads til 18 voksne samt deres børn, og i nødstilfælde kan en enkelt ekstra overnatning etableres. Udover herbergsfunktionen er der en række andre funktioner, bl.a. forskellige typer værksteder, og som et generelt karakteristikum må Danner betegnes som et kvindekulturelt fristed.

Sundholm besluttedes bygget 1899 (Øst, 1908, p. 3) og blev åbnet under navnet "Arbejdsanstalten Sundholm" d. 15/4-1908. Det var et 5-kantet, voldgravsomkranset bygningskompleks på den daværende ubebyggede Amager Fælled. Fremfor - som Danner - at være en støtte for arbejderklassen, var dette bygningskompleks en magthaverisk hån mod de arbejdende. På åbningsdagen (Se avisartikler fra dagen i bilag p. 118-122) var der massearbejdsløshed i København, og et formål, at lære klienter at arbejde når der intet arbejde var at få, synes totalt meningsløst.

Herbergsfunktionen, idet jeg her kun taler om herberget for enlige og hverken forsorgshjem eller familieherberge, åbnedes 1/4-1933 som en midlertidig foranstaltning, der efterhånden er blevet permanent. Antallet af pladser har varieret fra 72 senge i 1933, 306 senge i 1945, 164 senge i 1961 og idag 84 sengepladser fordelt på enkeltmands- og dobbeltstuer. Arealmæssigt svinger disse stuer fra 8 kvadratmeter til 15 kvadratmeter, og de rummer således ikke andet en en seng.

I forbindelse med Sundholmsinterview nævnes flere gange af respondenter, at der i København er ført en totalt forfejlet boligpolitik siden 1. verdenskrig, en påstand der gentages flere gange i artikler i et temanummer af Socialrådgiveren om "Hjemløshed" (1990, nr. 23). Uden at jeg her skal gå ind i en diskussion af begrebet hjem og begrebet bolig, der jo ikke er identiske, skal jeg bemærke, at når der ikke findes boliger og i årevis ikke er blevet bygget tilstrækkeligt med boliger, da er en herbergsfunktion på Sundholm en nødvendighed. Men da herbergslokaliteterne til den enkelte klient er så "skrabet" arealmæssigt som beskrevet ovenfor, da synes der kun at være tale om en overnatningsopbevaringsfunktion.

Imidlertid skal det erindres, at Sundholms herberge for enlige kun er en del af en større institutionshelhed, hvori der indgår flere tilbud en blot overnatning. Ovennævnte skarpe karakteristikum er således ikke fuldt korrekt. Jeg vil imidlertid konkludere, at såvel i oprindelig historisk funktion er Danner og Sundholm negationer, og at de idag i deres nuværende form må betegnes som negationer i det mindste tendentielt, fra fristed til opbevaringssted.

8.4. Lovgrundlag.

En institution med herbergsfunktion skal naturligvis overholde diverse love i lighed med hoteller, pensionater o.l., herunder brandregulativer. Herudover findes lovgrundlaget for herberger i bistandslovens paragraf 105 til 111. Dertil kommer socialministeriets cirkulære af 17/12-1986 samt socialstyrelsens cirkulære 540. Det er således i disse formål, praksis samt økonomi herbergsvirksomhed er fastlagt.

Det interessante er imidlertid ikke, at der er et lovgrundlag, men derimod holdningen til dette grundlag. Også her er Danner og Sundholm negationer. På Sundholm siges, at enhver herbergsbeboer skal melde folkeregisteradresse på Sundholm. På Danner siges, at så fandt vi da bare en folkeregisteradresse, såfremt vedkommende ikke ønskede danner som adresse. På Sundholm siges, vi skal registrere, på Danner vil man ikke registrere, idet registrering her ses som umyndiggørelse af borgeren. Dvs. afhængig af holdning til formalia berøves borgeren eller bevarer borgeren myndigheden over eget liv. Dette demonstrerer spørgsmålet om, hvorvidt borgeren er subjekt eller objekt i forhold til herbergsinstitutionen, hvilket netop er logikken bag ovennævnte (afsnit 8.2.) forskel i institutionsdefinitioner.

8.5. Struktur.

Sundholm er struktureret pyramidalsk (Se oversigt Bilag p. 84-85) med københavns Borgerrepræsentation som top og beboeren som bund. trinnene er fig. Borgerrepræsentation, borgmester, institutionsafdeling, servicefaglig afdeling, inspektør Sundholm, souschef, herbergsleder, tilsynsførende assistenter og endelig beboer. Dvs. ialt 8 niveauer fra top til bund, hvilket beboeren selvfølgelig godt kan forstå ved eftertanke, men som i den dagsaktuelle situation er uoverskueligt, hvilket gør beboeren magtesløs overfor egen situation.

På Danner er der i klar negation hertil en horisontal struktur. Hver beboer indgår i en basisgruppe, basisgruppen deltager med 1 eller flere personer i regelmæssigt tilbagevendende fællesmøde, hvor beslutninger for fællesskabet tages i åben diskussion. Beboeren kan således gennemskue, hvad der sker, hvorfor det sker, samt medvirke i egen udviklingsproces gennem muligheden af at præge beslutningerne, når de træffes. Magten over egen situation bevares således. denne negation de to steder imellem gør, at enten fastlåses beboeren, eller beboeren frigøres. En tankevækkende forskel i forhold til "**Det Vandrende Herberge**"s påtænkte strukturering.

8.6. Personale.

Hermed mener jeg personer, der arbejder dagligt i frontlinien, dvs. i ansigt-til-ansigt kontakt med beboeren. ordet frontlinie er en krigsmetafor og leder uvilkårligt tanken hen på konflikt. der er ej heller tvivl om, at aktivt arbejde med personer fra samfundets randgrupper potentielt er konfliktfyldt, og at det kræver mod at gå ind i noget sådant arbejde.

Personalet på Sundholm har ytret sig herom i en avisartikel: "Jobbet gør os bange." (Junø, 1990. Vedlagt i Bilag p. 123f). Heri siges: "Folk, der er hjemløse, er også i en psykisk dårlig situation, derfor kan det ikke undgås, at der opstår voldssituationer." Og senere i samme artikel beskrives, hvorledes en medarbejder angribes af en schæferhund. Og et nødråb fra personalet fremsættes: "Det ville være en stor hjælp, hvis vi bare var tre på vagt." Personalets problem er således bl.a. for lav personalenormering. Personalet må af beskyttelseshensyn gå med walkie-talkie, der ifølge en tidligere beboer (Se bilag Landevejsridder, p. 100, linie 63): "hyler og skriger og skråler dagen lang". Samme respondent har også en meget negativ holdning til personalet (linie 64f): "...men vi ved, hvor de er, de sidder over deres kaffekopper fra de kommer til de går..". Dvs., trods det at personalet har travlt udtrykt gennem walkie-talkielarm, mener en tidligere beboer, at de ikke laver noget. Slagsmål og angreb medfører hektisk aktivitet for personalet, der samtidig vurderes som dovne. Ubetinget en modbydelig arbejdssituation.

Dette arbejde aflønnes så dårligt, at den gruppe, der egentlig er uddannet til den, socialpædager, ikke tager arbejdet. der skal nu mere en social indignation og samfundsmæssigt engagement til at betale købmanden. Naturligvis kan arbejdet virke tiltrækkende som personlig udfordring, dvs. ud fra et egoistisk selvudviklingssynspunkt, men modsat kan der også være tale om personer, der har som mål at "frelse".

Netop dette "frelse"-aspekt ved socialt arbejde blev nævnt i Dannerinterview (Bilag p. 69, linie 537). Dermed menes personer, der tiltrækkes af at skulle give - evt. umyndiggørende - omsorg. "...og meget af vor tid gik også med at få disse frivillige vagter til at forstå, at det der frelserkompleks, det kunne de godt stikke skråt op. Altså de havde selv brug for at lære, hvorfor de gik ind i sådan nogle funktioner, og det var en bevidstgørelse for vagter også....".

På Danner problematiseres egenfunktion således, det ekspliciteres at socialt arbejde kræver egenudvikling, at evt. konflikter beboer og vagt imellem kan bruges til en fælles bevidstgørelse. Hvordan Dannerbrugere oplever et Dannerophold har jeg ikke kunnet undersøge. naturligvis var muligheden for at komme i kontakt med en tidligere Dannerbeboer tilstede ved at spørge respondent. Dette undlod jeg, for det første fordi det ville være i modstrid med Danner-princippet om ikke at registrere. respondent skulle således principielt ikke have kendskab til tidligere Dannerbeboere. Og et spørgsmål fra min side som interviewer ville derfor have været en opfordring til tillidsbrud hos respondent, hvilket naturligvis under ingen omstændigheder hverken kunne eller ville akcepteres.

Den anden men hypotetiske mulighed var, at min respondent selv havde foreslået en kontakt. I såfald ville det sandsynligvis have været en tidligere Dannerbeboer med positive erfaringer. Og da bias i form af specielt positive eller negative erfaringer ikke har min interesse, ville et sådant hypotetisk forslag være blevet afslået fra min side.

Imidlertid er der jævnligt på et af de 8-10 offentlige værtshuse i kvarteret ved Danner gæster, der fortæller, at de bor på Danner. I forbindelse med dette arbejde har jeg som gæst i disse miljøer været lydhør overfor eventuelle Dannerbeboere. I et tilfælde traf jeg to kvinder, der var veninder fra samme basisgruppe på Danner. De indvilligede i at deltage i et interview, der skulle foregå i en nærliggende lejlighed, hvor interviewbåndoptager fandtes. imidlertid viste det sig, at blot dette at være i en fremmed lejlighed, var for angstprovokerende for den ene kvinde, at hun i panik flygtede ud af lejligheden. Den anden kvinde blev umiddelbart urolig, ikke pga. lejligheden, men pga. at første kvinde skulle gå alene et kort stykke vej hen til Dannerbygningen. Den anden kvinde valgte derfor efter nogle minutters rådvildhed at følge efter veninden. Imidlertid fik jeg et øgenavn for Danner at vide: Prinsesseslottet. Sagt med en sarkastisk ironi, der også indeholdt noget selvbevidsthed om: "Jeg kan da sagtens klare mig uden Danner."

Såfremt interviewforsøget var lykkedes, da ville samme metode som ved interview af "Landevejsridder" være blevet brugt, konkret at spørge efter gode såvel som dårlige oplevelser i Danner, dvs. gennem spørgsmålene at undgå den bias, jeg nævnte ovenfor. For det er givet, at når kvinden henvendte sig på Danner, da må Danner jo have indeholdt noget, hun kunne bruge. Hun var jo på Danner trods den ironisk og sarkastiske selvbevidsthed.

Hvad angår personale, da er de to steder også negationer. for det første aflønnes Sundholm-personale, mens Dannervagter arbejder gratis. For det andet fremhæves det konfliktfyldte i

arbejdet med klienterne på Sundholmen, mens den fælles bevidstgørelse er vigtig på Danner. For det tredje problematiseres egenfunktion hos de til Danner knyttede frivillige vagter, mens dette ikke omtales ved Sundholminterview.

Her skal jeg dog påpege, at jeg foretog Sundholminterview før Dannerinterview, og at jeg på dette tidspunkt ikke var klar over den problematiske socialarbejder-"frelser"-problematik. Jeg kan således ikke postulere, at "frelser"-problematikken hos denne eller hin tilsynsførende assistent på Sundholm ikke problematiseres, såfremt den forekommer. Jeg tvivler dog på, at noget sådant kan forekomme i nogen nævneværdig udstrækning, da ovennævnte avisartikel: "Jobbet gør os bange." tyder på alt for stor travlhed.

8.7. Klientel.

Bare ordet klientel, som jeg uvilkårligt bruger, gyser mig langt ned ad ryggen. Ordets betydning (Brüel & Nielsen, 1987, p. 295, sp. 1) er: "...hos romerne en person, som stod i afhængigheds- eller beskyttelsesforhold til en anden....". Kort sagt et ikke-ligeværdigt forhold. Ordet er så almindeligt og bruges refleksmæssigt uden refleksion over denne indbyggede skævhed i den interpersonelle relation. At der er en sådan skævhed i en række mellem menneskelige sammenhænge er der ikke tvivl om, det er netop en sådan relation, der hersker på Sundholm, for beboerne har ikke noget andet sted at gå hen. Sundholm er endestationen.

På Danner er det modsat. Der findes andre steder, eksempelvis kvindehjemmet på Jagtvej. Vel at mærke i princippet. Den konkrete praksis kan udmærket være, at også Danner for en periode er det eneste sted, i og med at Danner er totalt aflukket for mænd, hvorved kvinderne er beskyttet mod yderligere vold fra mændene.

Generelt om beboerne på Sundholmens herberge kan siges, at det er samfundets største tabere, de boligløse, der vælger at undgå Sundholm, kæmper endnu. Eksempelvis manden, der boede i en jordhule på Amager Fælled, eller manden der levede 2 år i fælledparken pba. dels flaskekølning og dels klunsning af tøj og mad. At komme på Sundholm vil ganske enkelt sige at have givet op. Jeg medregner ikke her de mennesker, der traditionelt kaldes psykisk syge, for valgmulighed i forhold til midlertidig/semipermanent bolig på Sundholmen har disse mennesker jo ikke i kraft af deres mere eller mindre anderledeshed, eller qua anderledeshedens udelukkelse fra hospitalerne.

Beboergruppen udgøres af narkomaner, blandingsmisbrugere, alkoholikere, anderledeshedens boligløse samt almindelige boligløse. Dvs. meget forskelligartede mennesker med forskelligartede behov udover tag over hovedet. Dette gør naturligvis omgangsformen blandt disse mennesker konfliktfyldt, hvilket jeg konkret registrerede ved reinterview på Sundholm, hvor der hele tiden var støj i form af skænderi i baggrunden. Det er normal hverdag på Sundholm med tyveri, slagsmål, skænderi m.v. Landevejsridderen, jeg interviewede, beskrev metoden til at undgå pengetyveri på Sundholm. Pengene i et skjorteopslag, der rulles 6-7-8 gange rundt op ad armen. Og erfaringen, at kunne vågne om natten ved at der stod en og rodede i lommerne. Endvidere dette, at en narkoman kan risikere at tage en overdosis og så må hasteindlægges. Kort sagt, beboere på Sundholm har lang større behov, herunder behandlingsbehov, end blot tag over hovedet.

Modsat på Danner. Her har man ikke behandlingskrævende beboere udover dette, at kvinderne er voldsramte. F.eks. kan den stærkt alkoholiserede kvinde få tilbud om støtte mhp. kontakt

til et alkoholambulatorium, men selve alkoholmisbruget behandles ikke. Tilsvarende med sindslidelsens anderledeshed, den stofmisbrugende kvinde etc. Det, Danner giver, er et tilbud gennem bolig om beskyttelse for kvinden og eventuelle børn mod en voldelig mand, der i værste fald kan stræbe kvinden og børnene efter livet. Herudover skal kvinden indgå i en kollektivt styret basisgruppe med 5 andre voldsramte kvinder samt en "Jordmoder", dvs. en igangsættende Dannervagt. i denne gruppe diskuteres så, hvad der sker i voldssituationerne mhp. at afdække fællestræk i kvindernes situation, samt mhp. at finde veje til at undgå at fortsætte livet med en ny mand, der er ligeså voldelig som den tidligere.

Samtidig søges også skabt en bevidsthed om kvindens værdi som kvinde i et mandsdomineret samfund, hvilket samfundet er ifølge 70'ers kvindebevægelsen. Respondent påpeger, at voldsramte kvinder hyppigt kommer fra meget isolerede situationer i parliv, hvor manden forbyder kvinden at frigøre sig fra hjemmet i nævneværdig grad. En erfaring, jeg på ingen måde tvivler på.

Beboere på Sundholm og Danner er således negationer på flere måder. For det første er Sundholm sidste udvej, man har givet op. Danner er ikke sidste udvej, men modsat en vej ud af en kedelig livssituation, dvs. med håbet om noget nyt og bedre indbygget. For det andet er Sundholm "Endestation", der er ikke flere steder at gå hen eller blive sendt hen. Modsat på danner, der kan henvises til eller sanktioneres til eksempelvis kvindehjemmet på jagtvej. For det tredje er Sundholmsbeboere prægede af flere, herunder behandlingskrævende behov, end Dannerbeboere. Såfremt der udover voldsproblematik er anden behandlingskrævende problematik, vil Danner henvise. For det fjerde har Sundholm pligt til at tage imod alle hjemløse, der henvender sig fra Københavnsområdet, og såfremt der ikke er sengepladser nok, da at etablere nødherberge. Danner har ikke en tilsvarende pligt, selvom man utvivlsomt gerne vil tage imod ekstra personer i en akut situation. At et Dannerlignende behov er stort kan aflæses af, at der 5 år efter danners etablering var etableret kvindecentre i 20 byer. Og som en sidst modsætning, som jeg ikke har omtalt i dette afsnit, men det blev nævnt i historieafsnittet, er der en markant forskel i størrelse på Sundholm og Danner. Sundholm har 84 sengepladser, mens Danner har plads til 18 voksne med børn. Hvormange personer 18 voksne med børn så er, vil naturligvis variere. men løsligt anslået, med nødherbergsfunktion på Sundholm indregnet, er der vel ca. dobbelt så mange personer på Sundholm som på Danner.

8.8. Mål.

I Sundholminterviewet gik en stadig tilbagevenden til at dette og hint var lovbestemt som en rød tråd igennem interviewet. Målet må derfor skulle findes i det relevante lovgrundlag, der er det i afsnit 8.4. nævnte cirkulære. Her står:

Paragraf 86:

Institutionerne skal gennem behandling, revalidering og omsorgsforanstaltninger tilstræbe, at klientellet i videst muligt omfang kan vende tilbage til erhvervsmæssig beskæftigelse, eller - såfremt dette ikke er muligt - til andre hjælpeformer udenfor institutionen.

Socialministeriet 17/12-1986.

Dvs. et klart reintegrationsformål, hvor der ikke stilles spørgsmålstegn ved det bestående samfund. naturligvis, da det er det bestående samfunds direktiv mhp. en bestemt gruppe

marginaliserede personer. Påfaldende er det imidlertid, hvad angår herberger, da skrives sammesteds under overskriften "Betaling for opholdet" i paragraf 97, stk. 2, at "På institutioner (herberger), der kun tilbyder natophold, bør betalingstaksten fastsættes på en sådan måde, at klientellet ikke bliver tilskyndet til at blive på på herberget længere end nødvendigt."

Der er således en uoverensstemmelse mhp. mål og den bagvedliggende logik for betaling. Det skal være så dyrt, at pågældende boligløse ikke bliver på herberget, og hvordan så på en realistisk måde for en beboer sætte en reintegration igang? Og dette vil den boligløse naturligvis være klar over, hvorefter en eventuel motivation for reintegration vil bortfalde.

I min fantasi, bliver det cirkulærebestede mål således at fungere som sorteringscentral for boligløse personer, der i anden sammenhæng kaldes for "samfundets skraldespand" (Jørgensen, 1978, p. 62), en betegnelse jeg på ingen måde selv vil acceptere. Det er således sidate del af paragraf 86's formålsbestemmelse, der opfyldes, og ikke første del af formålsbestemmelsen, der handler om reintegration. Konkret kan dette aflæses af erfaringerne fra "Landevejsridder" (Se Bilag, p. 100, linie 55ff), der blev afvist fra Sundholm grundet folkeregister udenfor Københavnsområdet. Pågældende blev sorteret fra.

Imidlertid skal dette af diverse politikere determinerede forhold jo ikke lægges praktisk arbejdende herbergsfolk til last. Disse kritiserer netop politikerne for i en anseelig årrække at have ført en totalt forfæjlet boligpolitik. Hvilket jeg er absolut enig i. Og Sundholms logo, der står på breve derudefra, skal ikke glemmes. Det hedder: "En hjemløs er ikke en person uden et hjem, men en person uden en bolig at skabe et hjem i." En stille, egentlig altfor diskret måde at påpege for det første den manglende politiske vilje, og for det andet at til et hjem kræves nu engang en eller anden form for bolig.

Danners mål er ikke fastlagt fra politikerside. Da 70'erne kvindebevægelsen besatte Dannerstiftelsens bygning, var vold mod kvinder i ægteskabet et kendt fænomen, men ikke noget man fra myndighedernes side greb ind overfor. Formålet med Danner var og er således at gøre opmærksom på denne problematik, at bearbejde denne problematik med udgangspunkt i kvindens situation, at formidle til kvinderne gennem fællesskabet, at de ikke står alene med en sådan problematik, samt at udbygge de voldsramte kvinders selvtillid mhp. at komme videre i livet. Der er således ikke tale om at sortere fra, men tværtom at gøre et stykke arbejde i fællesskab, så de enkelte kvinder sorteres tilbage til et meningsfyldt liv, hvis indhold de selv er med til at bestemme.

Hvad angår mål er de to steder således markante negationer. Politiker og cirkulærebestede versus egenbestemmelse i fællesskab med andre. Sortering fra versus sortering tilbage til. Manglende spørgsmålstejn ved det bestående samfund til et fortsat liv i det bestående samfund med bevidsthed om egen værdi, herunder spørgsmålstejn til det bestående samfund.

8.9. Filosofi.

Dette er et bredt og nærmest uafgrænset område at medtage. Imidlertid redegjorde en af Sundholmrespondenterne for sin filosofi pba. praktisk arbejde med boligløse, og netop derfor medtages aspektet her. Filosofien var som f.eks. (Bilag p. 46, linie 333ff): "...at vi går allesammen på en landevej, der er nogle huller i denne landevej, og hvis du falder ned, så har man lavet nogle sikkerhedsnet nedenunder, det kan så være pensionslovgivning, det kan være arbejdsløshedslovgivning....dvs. en masse sociale ydelser, men så er der igen nogen, der skvatter ned gennem det net, og det er min...erfaring, at mange lærer at gøre sig svagere end de er,

fordi de opdager, at de bliver hjulpet mere, jo svagere de bliver. Og derfor har jeg en tro på, som jeg aldrig kan få gennemført, at hvis man ligesom siger, nu er her altså et bundnet, der er også huller i det, men kommer én ned under et bestemt net, så lukker hele det offentlige system af....kan man en skønne dag sige, at nu er det slut det her, nu må du selv kravle et par trin op, så skal vi nok hjælpe dig med at komme et par trin højere....".

En noget bister og i mon forståelse resignationens filosofi, hvor samfundet gøres til en trappes-tige. Samtidig er denne: du skal selv vise at du vil-filosofi i konkret modstrid med den filosofi Sundholmsinspektør Beldring fremlægger i bogen:"Kondomet eller den sociale internering." fra 1991. Her nævnes bl.a.:"Det sociale tilbud, uanset hvem der tilbyder, og uanset hvorledes det er udformet, vil aldrig være betingelsesløst. derfor må det samtidig siges, at er svaret ja til tilbuddet, styrer tilbydereren den tilbudtes tilværelse." (Ibid., p. 53). Dvs., ovennævnte respondent godt ved, at der på samme institution, som vedkommende selv repræsenterer, er en mening om, at det tilbud respondenten giver også styrer de boligløses tilværelse. Respondentens filosofi synes at være den, Beldring gør opmærksom på i flg. udsagn (Ibid., p. 23):" I gentagelsestilfælde vil nogle af brugerne af de offentlige institutioner også af nogle af medarbejderne blive opfattet som "synderen" eller "det dumme svin" og dermed som nogle, "der må tage sig sammen"." (Citationstegn i citat Beldrings). Dvs., inspektøren på Sundholm gør sig offentlig til talsmand for en filosofi, der er i direkte modstrid med den filosofi, Sundholmmedarbejdereren giver udtryk for som respondent. Konklusionen herpå er, at forskellige medarbejdere har forskellige bagvedliggende filosofier i forbindelse med det konkrete arbejde, hvilket på ingen måde kan være til gavn for den hjælpssøgende.

Modsat med Danner. Sandsynligvis delvist begrundet i, at Danner er mindre end Sundholmen, og hermed har færre personer/aktivister, hvis evt. forskellige filosofier skal koordineres. Men også begrundet i, at Danner er et barn af en ideologisk velfunderet kvindebevægelse. Denne kan kort beskrives som, at kvinder er ligeså meget værd som mænd, samt atkvinder har noget andet at yde til samfundet end mænd, og at kvinder gennem bevidstgørelse om egen værdi skal erhverve sig selvtillid, blive stærkere og tage selvstændigt ansvar for eget liv. Dette kombineret med viden om ikke at stå alene skulle skabe muligheder for den aktuelle kvinde for fremover at have bedre tag i eget liv, herunder overfor umyndiggørende offentlige instanser. Denne baggrund skaber grobund for en ensartet filosofi hos Danneraktivister, og den kommer endvidere til udtryk i det afsnit 8.6. nævnte bevidstgørelsesarbejde overfor nye danneraktivister mhp. eget formål med at gå ind i arbejdet. En ensartethed samt bevidstgørelse, der helt konkret vil komme til udtryk i og gavne det konkrete arbejde med den Dannersøgende voldsramte kvinde.

Således er Sundholm og Danner også negationer mhp. stringens i den bagvedliggende filosofi knyttet til det sociale arbejde. Dette implicerer imidlertid ikke, at der ikke begge steder er mennesker, der er gået ind i arbejdet udfra en tanke om, at medmennesket er dem vedkommende, at der bør gives en hånd, når der er hjælp behov, i gensidig mellemmenneskelig respekt.

8.10. Afslutning.

I og med jeg i hvert af ovenstående underafsnit har konkluderet i slutningen af afsnittet, bliver dette ikke en konklusion, men derimod en påpegning af, at jeg gennem arbejdet med ovenstående modstillinger kan have vægtet Sundholm for lavt og Danner for højt. Jeg synes absolut bedre om Danner. Dette skyldes, at Danner tilstræber en samarbejdsrelation, at Danner

gennem gruppediskussion lader så mange som mulig komme til orde, således at hver enkelt kan præge den fælles udvikling og etablere et fremtidsperspektiv, samt at Danner er opbygget efter en horisontal struktur, således at den enkelte bevarer så meget magt over egen situation som mulig. Dette er de aspekter, jeg allerede indledningsvis markerede at ville tilstræbe i valget af aktionsforskning som metodik. Dette er dog på ingen måde udtryk for, at Sundholmserfaringerne ikke har betydning. Netop da Sundholm fungerer som "Endestation" må Sundholmserfaringerne være et yderpunkt mhp. herbergsvirksomhed, og som sådan være udtryk for, hvad der kan forekomme i "Det Vandrende Herberge".

9.0. MÅL OG MÅLGRUPPE FOR "DET VANDRENDE HERBERGE" SKITSE-RET.

Valget af udtrykket vandrende i navnet på den påtænkte nye herbergsform udtrykker, at der stiles mod initiering af en rolig, stabil bevægelse, dvs. ikke løbende mhp. at nå hurtigt frem, og ej heller slentrende mhp. at bevæge sig uden noget nærmere fastlagt mål. Jeg har allerede i de indledende afsnit skildret filosofien, en samarbejdsrelation, bag tilbuddet om "Det Vandrende Herberge", og jeg har endvidere redegjort for den generelle idé om at kombinere den bevægelige del af boligmassen, saneringsejendomme på vej til nedrivning, med den bevægelige i byen vandrende boligløse. I de efterfølgende underafsnit vil jeg gøre rede for, hvilket minimumstilbud, jeg mener boligløse bør have, samt hvilke personer, dette minimumstilbud stiler mod.

9.1. Mål i form af minimumstilbud til boligløse.

Overordnet var målet at give boligløse et tilbud om samarbejde mhp. at foretage en fornyet overvejelse over, om fortsat boligløshed ønskes, eller en ny bofasthed skal etableres, dvs. en diskussion om boligløsheds/bofastheds-problematikken, samt overlevelse i denne problematik.

Men hvad indgår i dette at overleve, dvs., hvad indeholder et minimumstilbud? Og hvilke krav skal være opfyldt, såfremt bofasthed ønskes? Svaret på første spørgsmål indgår som delelement i svaret på sidste, og det kan derfor udledes heraf. Sidstnævnte spørgsmål er besvaret af psykiateren F. Jørgensen (1988 c, p. 228), der opstiller 8 krav, der skal imødekommes, såfremt et menneske skal opbygge et ressourcelager og fungere i samfundet: 1) Bolig, 2) Klæder, 3) Arbejdspladser, 4) Familie, 5) Uddannelsesinstitutioner, 6) Behandlingsinstitutioner, 7) Sociale og kulturelle institutioner og 8) Rekreative muligheder. (Prioriteringen Jørgensen's).

Disse 8 krav anser jeg absolut for vigtige, men Jørgensen mangler to krav, så banale at de ganske enkelt er overset, kravet om mad og om renlighed. At mennesker i københavn i 1990'erne klunser mad fra skraldespande lyder utroligt, men jeg har så sent som sommeren 1992 på Kultorvet i det indre københavn set en mand, der kiggede i en affaldsspand, bøjede sig ned, fiskede en stump pølse op, som vedkommende spiste. Dette skete midt på eftermiddagen, dvs. i fuldt dagslys og med en række betragende tilskuere på bænkeene rundt på Kultorvet. Hvor meget tilsvarende, foretaget af hvor mange i løbet af de første aftentimer er ikke til at registrere, men jeg er på baggrund af denne episode overbevist om at madklusning forekommer i et eller andet ikke nærmere defineret omfang.

Nok siges det om Danmark, der i en årrække af forskellige politikere blev betegnet som et velfærdssamfund, at mad har enhver råd til at købe. dette tvivler jeg på. Fattigdom, herunder mangel på penge til mad forekommer også i Danmark, måske idag mere end i de sidste 30 år. Både unge, midaldrende og ældre kan være så langt ude økonomisk, at der ikke både er råd til husleje og mad. Reintoft (1985, p. 94 f) bruger en halv bogside til at beskrive hvad fattigdom er, herunder: "Fattigdom er altid at have for lidt at tage af...Fattigdom er følelsen af, at det kun kan blive værre...Fattigdom er at blive talt ned til, at blive sjusket med i sygehusvæsenet og føle sig ydmyget på offentlige kontorer....Dertil er der selvfølgelig mangel på uddannelse, på arbejde, på kontanter, på sund, lys, betalbar bolig, på varme om vinteren og først og fremmest er fattigdom skam og afmagt". (Understregninger Reintoft's) Og videre: "Gennemsnittet af fattige er i alt i EF 11% af befolkningen. I Danmark anslås det til at være 13%." Hanne Reintoft's bemærkning er jo smuk provokerende. men er den sand?

Jeg vil ikke betragte denne bemærkning som sand, for jeg mener ikke at fattigdom kan måles kvantitativt. hvilket samme Hanne Reintoft jo smukt giver udtryk for i citates første sætninger.

Der er imidlertid også en anden, John Kenneth Gailbraith, der har nogle bemærkninger herom. Gailbraith er økonom, har rådgivet adskillige amerikanske præsidenter og må politisk være Hanne Reintoft's diametrale modsætning, da Hanne Reintoft's venstrefløjssympatier er velkendte i Danmark.

Gailbraith citeres i artiklen "Det gamle Tema" (Bilag p. 125ff) for flg.: "fattiges følsomhed overfor uret er en storm i et glas vand sammenlignet med de riges.". Videre skriver samme Gailbraith i sin erindringsbog "Et liv i vor tid" (1982) flg. p. 322: "Eftersom behovene i et rigt samfund er mindre påtrængende, er de også mere "mobile". Det er umuligt at sælge en sulten mand en bedre aftershave lotion eller et mere raffineret par sko. Med øget velfærd bliver dette muligt. I økonomien blev det længe antaget, at kravene opstod af sig selv i forbrugeren. Men når nøden bliver mindre, kommer disse krav udefra. De er ikke udtryk for iboende instinkter. Behovene er produkter af reklame og mode.".

Når Gailbraith og Reintoft-citaterne begge erindres, da mener jeg, de siger noget væsentligt om den fattige, herunder en boligløs. dette at føle skam og afmagt i forhold til skiftende produkters opreklamerethed, som styrer de bofaste borgeres liv.

At borgeren har adgang til faciliteter i hygiejnehenseende tages som noget givent ligesom den ikke-eksisterende fattigdom.. Imidlertid er det ikke i 1990 påbudt ved lov, at en bolig skal have toilet. det er kun påbudt at have "...tilfredstillende adgang til ...forsvarlig indrettet klosetrum..." (Boligministeriet, lov nr. 498 af 28/6-1990, paragraf 7o, stk. 4, pkt. 3.) Imidlertid er mulighed for personlig hygiejne vigtig, hvilket allerede Kofoed (1945) var opmærksom på. Den husflidsaktivitet, der var oprindelsen til Kofoed's skole, bestod bl.a. i at kunne reparere eget tøj og forsåle egne sko. Kofoed's logik var, at jo mere præsentabel en person var i sit udseende, jo mere velvilligt blev pågældende mand/kvinde modtaget i socialt samvær. Kofoed havde ret i slutningen af 1920'erne, og nøjagtig samme synsvinkel kan anlægges idag. Da jeg en morgen i forbindelse med trappevask traf en boligløs mand på 5. sal af en trappeopgang, var det jeg selv reagerede på den stank, vedkommende udsendte. Og netop stanken medførte, at jeg ikke kom i samtalekontakt med manden, dvs. at jeg ikke lærte mennesket bag facades-tanken at kende.

Eventuel reintegration fra umiddelbart anskuet isoleret boligløshed til en i et bestemt socialt netværk beliggende bofasthed betinger således, at ialt 10 krav må opfyldes. Såfremt reintegration i en bofasthed ikke ønskes, da må efter min mening flg. 4 muligheder stilles til rådighed for en boligløs mhp. på overlevelse. Disse muligheder skal foreligge i et konkret socialt samvær:

1. Tag, som minimum midlertidigt, over hovedet, hvorunder der findes følgende muligheder:
2. Mulighed for adgang til et måltid mad.
3. Mulighed for at opretholde eller genoprette den personlige hygiejne.
4. Mulighed for fornyelse af, rengøring af, eller reparation af tøj, herunder fodtøj.

Det er således disse 4 minimumskrav, der skal opfyldes af "**Det Vandrende Herberge**".

9.2. Hvorfor er det sociale så vigtigt?

Svaret herpå er, at dette at være menneske er betinget af det sociale fælleskab, hvilket jeg kort skal gøre rede for ved at betragte mennesket i dets udviklingshistorie inspireret dels af Luria (1977) og dels af Tolman (1991).

At mennesket i løbet af sin udviklingshistorie bliver til noget kvalitativt andet og mere end et dyr, betragter jeg som et vedtaget faktum. Dette kvalitative andet vælger jeg endvidere at lade være bemestringen af den økologiske niche, en bemestring fra situationsbundethed til situationsuafhængighed.

Denne bemestring opstår i og med, at det enkelte individ kan skabe et redskab uafhængigt af den genstand, redskabet skal anvendes på. I det øjeblik, denne uafhængighed foreligger, da må der også være en mental repræsentation af idéen om redskabets funktion. Til illustration af dette kan flg. forløb anvendes: Træstykke-på-jord tages og bliver til kæp-i-hånd, der bliver til forlængelse-af-arm med det formål at støde-frugt-ned-af-træ. Her skal idéen om muligheden af sidste sammenhæng foreligge før første sammenhæng brydes op og elementerne heri bruges på en ny måde. Konkret at træstykket bliver et redskab.

En videreudvikling af denne mentale repræsentation er det, når dette redskab medbringes fra en klynge træer til en ny klynge træer. Dette betyder, at den mentale repræsentation har fået en symbolfunktion som er bærbar samt en tidslig varighed hos individet, hvilket er begyndelse til sprogfunktion samt hukommelse. I og med at dette sker, da kan redskabet også videregives fra et individ i flokken til et andet, og hermed er der opstået en mulighed blandt flokken af individer til en differentieret forholden sig til det givne redskab. Således kan den efterfølgende udvikling være, at et individ i flokken konstruerer redskabet og videregiver det til et andet individ, der herpå bruger redskabet. En begyndende, oprindelig arbejdsdeling. Dvs., det enkelte individs handlinger kommer således til at indgå som et bidrag til flokkens fælles nytte, samt at flokkens fælles oplagrede mentale repræsentationer indgår som baggrund for det enkelte individs forholdemåde overfor den konkrete og materielle foreliggende økologiske niche. Netop

dette at det enkelte individ gennem den fælles oplagrede viden sættes i stand til at forholde sig til, herunder forandre på den økologiske niche, skaber det menneskelige.

Jeg indledte hele dette projekt med en sådan tankegang ved under henvisning til den danske forfatter Albert Dam at påpege, at ingen vidste hvordan ur-menneskets boliger havde været, evt. pga. at de har været opbygget af organisk materiale, der ikke har kunnet modstå tidens tand. Her har det været muligt, at flokken har haft en viden om, hvordan man flettede græs og grene til et ly mod nedbør, og at flokken således har kunnet overleve bedre i en given økologisk niche, end flokken ellers ville have gjort det.

En fortsat tankerække på denne baggrund kunne medføre, at tanken om træstykket som redskab blev udnyttet også udenfor træområder, på åbent land, hvor træstykket blev til en løftestang, hvormed sten kunne vendes og nedenunder værende spiselige biller kunne findes. Endnu videre tænkt, da kunne træstykket, der blev til kæp, der blev til løftestang endvidere også blive til en kølle, hvormed småvildt kunne nedlægges. Dette kunne dels tjene som føde, men derudover da kunne pelsen fra småvildtet også bruges til beklædning, hvormed flokken beskyttede sig mod kulde og på denne måde yderligere gjorde sig uafhængig af den økologiske niche. Dvs., flokkens mulighed for at opsøge føderessourcerige områder ville øges, og hermed ville den samlede floks overlevelsespotentialer styrkes, hvilket naturligvis også ville være til gavn for den enkelte.

Ligesom den enkelte ældre med erindringer om, hvilke områder, der kan findes føde i, vil være til gavn for flokkens yngre medlemmer, da disse erfaringer kan videregives sprogligt. Dette ville videre medføre, at nogle områder ville blive foretrukket på nogle årstider fremfor andre områder, at flokken pga. de ældres viden kan vandre fra ressourceområde til ressourceområde og således overleve.

Der er således en oprindelig vekselvirkning mellem den enkelte og flokken samt flokken og den enkelte, der medfører at den enkelte qua sit flokmedlemskab, det fælles, optimerer sine muligheder overfor den økologiske niche. det er netop heri, det menneskelige findes. Modsat er det også gennem enten udstøden fra dette fælles eller gennem egen tilbagetrækning fra det fælles, at mennesket minimerer sine egne muligheder i den fortsatte overlevelseskamp.

Således for ur-mennesket, og således for mennesket af idag, hvor den konkrete økologiske niche kan antages at være et givent bykvarter. Man kunne - hvilket er overdrevent forsimplet - postulere, at den enkelte boligløses vandring fra bykvarter til bykvarter er betinget af, hvor der findes føderessourcer i form af affaldsbeholdere fra restaurationskøkkener o.l., samt hvor der findes velegnede faciliteter til overnatning, det være sig en opvarmet rist, jævnfør den gamle vise om manden på risten, eller en trappeopgang, som jeg skildrede det tidligere ved mødet med den boligløse på en 5. sal. Imidlertid kræver en sådan vandring netop viden fra andre boligløse om, hvor der er godt at være på hvilket tidspunkt. Dvs. en fælles-erfaring at basere sin fra et fasboendes synspunkt isolation på.

Den boligløses vandring er derfor, såfremt den har haft en given varighed, og den boligløse har overlevet heri, betinget af dels egenerfaringer men også af fælleserfaringer, der på en eller anden måde er blevet udvekslet med andre boligløse undervejs. Således er fællesskab, som jeg kalder det sociale, vigtigt for en boligløs. Såfremt en boligløs mere og mere udgrænses fra et stadig tyndere fællesskab, et socialt gadens netværk, da mindskes den enkelte boligløses muligheder for at fortsætte livet som boligløs. Og således kan tanken om "**Det Vandrende**

Herberge" ikke tænkes uden at have en bagvedliggende tankegang om noget socialt med. Men hvem er de boligløse?

9.3. Målgruppen for "Det Vandrende Herberge."

Overordnet er denne gruppe naturligvis mennesker med det ene fælleskarakteristikum ikke at have en bolig. Dvs. at overnatte i trappeopgange, baggårde, kælderskakter, uafløsede lofts-eller kælderrum, på bænke, i parker, på kirkegårde o.l. midlertidige opholdssteder. I dagtimerne vil disse mennesker være på gaderne eller i åbne miljøer såsom hovedbanegården. nogle vil naturligvis kunne identificeres som boligløse grundet overdreven påklædning eller overdreven "bagage" såsom tasker, plastposer o.l. Andre kan ikke umiddelbart identificeres i gadebilledet, idet hverken påklædning, hårpragt eller "bagage" er påfaldende i forhold til den fattige arbejdsløse eller bistandsklient med bolig, der også har gaden som tilholdssted. Dvs., gruppen af boligløse kan ikke entydigt identificeres pba. udseende, og der må derfor anvendes et andet identifikationsgrundlag.

Det helt enkle ville så være at identificere boligløse pba. henvendelser til herberger. Og her vil de hårdest ramte boligløse naturligvis også henvende sig. Men derudover er der en række steder, hvor boligløse også kommer, såkaldte "Væresteder", hvor der kan købes billig mad, samt er mulighed for en eller anden form for social kontakt. Tag over hovedet kan undværes, men det kan mad ikke, hvilket gør "Væresteder" til miljøer, hvor boligløse sandsynligvis findes og kan kontaktes.

For en udenforstående, konkret jeg selv, er det imidlertid svært at kategorisere gæsterne på et "Værested". Men respondent i interview "Tidligere Boligløs" (Se bilag) havde erfaringer fra et "Værested" og kategoriserede gæsterne her på flg. måde:

- A Totalt hjælpeløse, manglende personlig soignering.
- B Mindre hjælpeløse, lejlighedsvis soignerede.
- C De stærke, selvhjulpne, der målbevidst negligerer samfundets almindelige forventninger om bolig, familie og arbejde.
- D Flaskeklunserne, selvhjulpne, pæne i tøjet.
- E Alkoholikere, der målbevidst drikker sig ihjel.
- F Pensionister, der er ensomme og kommer for at snakke sammen.
- G Personer fra Danmarks tidligere koloni, Grønland.
- H Personer, der gennem væremåde udsender signalet: Undskyld, jeg er her.

Dvs., ialt 8 grupper, der er opdelt pba. spørgsmålet: Hvem sidder i "Værestedet" sammen med hvem, og hvor sidder de? Respondent gav ovennævnte opdeling samtidig med, at han tegnede en skitse (Se denne i Bilag, p. 15) af "Værested"ets rumslige indretning. Variablen er således ikke boligløs/bofast, men ej heller som ved Sundholm misbruger/ikke-misbruger, jvf. Sundholmsrespondents bemærkning (Bilag p. 48) om at huske, at 80% af Sundholms beboere var misbrugere.

Imidlertid er det påfaldende, at stofmisbrugere ikke nævnes i forbindelse med gæsterne på "Værested"et. den tidligere boligløse har haft bolig i en opgang, hvor flere er stofmisbrugere og en enkelt handler med stoffer, og respondent kan derfor udmærket skelne stofmisbrugere fra andre. Når denne gruppe ikke nævnes i forbindelse med "Værested"et, da betyder det, at gruppen ikke benytter eller ikke må benytte det tilbud "Værested"et er.

Når denne viden sammenkobles med Landevejsridder's (Bilag p. 15.) udsagn om, at herberget "Mændenes Hjem" er en narkocentral, samt at tilsvarende gør sig gældende for Sundholm's vedkommende, beboerne var misbrugere, da må det konstateres, at herbergsbeboere og gæster på et "Værested" ikke er identiske grupper. Men jeg vil antage, at grupperne i boligløshedshenseende kan betragtes som komplementære.

En tredje måde at beskrive, hvilket ikke er ensbetydende med at identificere, boligløse på, er Amtsrådsforeningens (Amtsrådsforeningen, 1990, p. 40) synspunkt. Her bruges begrebet "institutionsnomade". At knytte begrebet "nomade", der i sin essens netop kendetegner en person uden varigt opholdssted, sammen med begrebet "institution", der netop refererer til noget varigt, er selvimodsigende. Men ikke betydningsløst. Når det fra amtspolitisk hold netop udtrykkes på den måde, da peger det i min forståelse henimod, at boligløse vandrer mellem institutionerne, herunder herberger. Hvilket på ingen måde kan undre i betragtning af lovgrundlaget, der netop stillede mod at en overnatning skulle være så dyr, at pågældende gæst på et herberge ikke motiveredes til et blivende ophold, jvf. afsnit 8.8. Imidlertid medfører denne understregning af vandring blandt boligløse, at tanken om netop et vandrende tilbud i form af **"Det Vandrende Herberge"** er logisk i den forstand, at der er sammenhæng i at forsøge at møde og gribe bevægelse netop gennem bevægelse.

Pba. af ovenstående tre indfaldsvinkler til boligløse, skal disse nu konkretiseres i nogle undergrupper. Jeg vil her tage udgangspunkt i grupperne A til H fra opdeling pga. "Værested", og opdele som flg.:

1. De bevidst boligløse.
2. De alkoholmisbrugende boligløse.
3. De grundet sindslidelsens anderledeshed boligløse.

idet grupperne A,B og H er sammenfattet i punkt 3, og grupperne D,F og G er udeladt, da hverken flaskeklunsning, pensionisttilværelse eller etnisk tilhørsforhold sandsynliggør boligløshed.

Men dette er ikke tilstrækkeligt. Som nævnt fra herbergsverdenen samt fra Landevejsridder, da er en væsentlig del af herbergsbeboere stofmisbrugere. dvs., der til ovenstående må knyttes en 4. gruppe:

4. De grundet stofmisbrug boligløse.

Endvidere, hvor grimt dette end måtte lyde, findes der, jvf. min fremhæven af at fattigdom, i Danmark en gruppe boligløse, der i valget mellem at betale en for dyr husleje og en hertil knyttet bestandig "sugen på lappen", og mellem det, der hedder at få et mere oplevelsesrigt liv, f.eks. at møde sjove mennesker, hvilket Landevejsridder nævner (Bilag, p. 102, linie 131 ff),

Som det fremgår af ovenstående, betragter jeg det som altafgørende i problematiseringen af boligløsheden versus bofastheden, at de mennesker, der har problemstillingen inde på livet, tager stilling til deres eget liv. Jeg betragter det endvidere for nødvendigt i forbindelse med en sådan proces, at den ikke forløber i et vakuum i lighed med udefra konstruerede samtalerapi-grupper, hvad enten det hedder gestaltterapi eller gensidig terapi. Denne proces skal forløbe i en fælles arbejdsituation, in casu reparation af en saneringsejendom, da dette at være menneske, jvf. afsnit 9.2., netop er opstået som følge af, at nogle individer var stillet overfor en fælles problematik og løste denne gennem at udveksle ydelser, konkret konstruktion af samt brug af redskaber i forhold til den materielt foreliggende virkelighed til fællesskabets bedste.

9.5. Afslutning.

Som det fremgår af ovenstående mener jeg, at boligløse, der fgives muligheden for en opgave med at bygge "**Det Vandrende Herberge**" op, også vil engagere sig heri. Dette er den modsatte tankegang af flg., der blev kolporteret af P.P. Jørgensen (1978). Jørgensen skriver: "De havde ingen socialfilosofi eller tankegang, der lå udover det, der tjente dem selv og deres nærmeste omgivelser, de var bange for forandringer, og nogen bums, der ville flytte i kollektiv eller være med til at bygge selvforsynende kommuner op, har jeg aldrig mødt; det var en salgs samfundets skraldespand...".

Jeg er ikke blot direkte uenig med Jørgensen, men jeg vil også påpege den kendsgerning, at såvel klunsere og renovationsarbejdere dagligt finder værdier i skraldespande, idet jeg bliver i Jørgensen's menneske-skraldespand metafor. Den nedrakning af medmennesket, Jørgensen kolporterer i en videnskabelig årbog, er ganske givet mere beskrivende af Jørgensen selv, end for de mennesker, der er objekter for hans spot.

Uanset om et menneske kaldes bums eller boligløs har det værdi, ganske enkelt ved at leve og have levet livet på en anden måde end det er almindeligt, eksempelvis som bofast. Konfrontationen af erfaringerne boligløs/bofast gennem diskussion heraf, kan eventuelt ændre holdninger og medføre fornyet stillingtagen hos såvel boligløs som bofast, hvilket på ingen måde er at foragte. Men at sætte diskussionen igang blandt boligløse kræver mere end en saneringsejendom som fælles arbejdsopgave.

Det sociale samvær omkring denne arbejdsopgave må stile mod at etablere nogle følelsesmæssige kvaliteter såsom venlighed, imødekommenhed og akcept. Det der på hverdags-sprog hedder: her er godt at være! For at iopnå dette, da er der en ting, som ubetinget skal undgås: Den moralsk løftede pegefinger. Neto moraliserende anvisninger på en given, normativ levevis, vil enhver boligløs fra de i 9.3. nævnte grupper have mødt utallige gange. Den moraliserende pegefinger er implicit logikken bag Sundholmsrespondentens "filosofi" om at vandre på en landevej med huller i, jvf. beskrivelsen heraf i afsnit 8.9. En ikke blot resignations filosofi, men også en ringeagtens filosofi. En sådan ringeagt hører ikke "**Det Vandrende Herberge**" til, en fornyet moralsk løftet pegefinger i dette regi, er i strid med "**Det Vandrende Herberge**"'s idégrundlag.

"**Det Vandrende Herberge**" med de skitserede mål, med logikken om det sociale nødvendighed, med de nævnte målgrupper og med tanken om fælles arbejdsopgavers værdi, skal indeholde et socialt klima, der virker positivt befordrende på diskussionen om og valget af boligløshed versus bofasthed. Et sådant socialt klima opnås selvfølgelig ikke automatisk

gennem en fælles arbejdsopgave, uanset denne arbejdsopgave er nok så relevant i forhold til boligløses umiddelbart foreliggende interesser.

At skabe et sådant klima kræver relevant socialpsykologisk viden. Denne foreligger i de klassiske og af Kurt Lewin inspirerede forsøg med autoritært, demokratisk samt laissez-faire lederskab. (Se litteraturliste, henholdsvis Lewin, Lippitt og White, samt Lippitt, og White & Lippitt.). Grundprincippet er, at med autoritært lederskab, er der basis for højt aggressivitetsniveau, lavt engagement i den fælles foreliggende arbejdsopgave, samt tendens til at skabe syndebukke. Med demokratisk lederskab kommer alle til orde, aggressivitetsniveau er generelt lavt, engagement i arbejdsopgave er tilstede uafhængig af den konkrete leders tilstedeværelse, og der er ikke tendens til syndebukke. Dvs. det er sidstnævnte type lederskab, der skal tilstræbes i **"Det Vandrende Herberge"**, også sfa. den bagvedliggende tankegang om ligeværdighed parterne imellem, samt ingen moralsk løftede pegefingre.

I ovenstående har jeg ikke omtalt laissez-faire lederskab. Denne lederstil var ikke planlagt oprindeligt, men opstod som følge af, at et eksperiment med demokratisk ledelse brød sammen. (White & Lippitt, 1960, p. 110). Begrundelsen herfor angives at være gruppeleders manglende erfaring med gruppeprocesser, samt at der i denne gruppe var samlet 3 personer, der enkeltvis var ballademagere og samlet en katastrofe. Resultatet var anarki.

Dette socialpsykologiske grundlag for opbyggelsen af et givent socialt klima er det en teoretisk opgave i **"Det vandrende herberge"** at udforske i fællesskab, dvs. ikke et grundlag for en moralsk løftet pegefingre fra en socialarbejder/psykolog knyttet til **"Det Vandrende Herberge"** i form af paratviden, den boligløse har at rette sig efter. Det er derimod et kendskab til, hvor i litteraturen fællesskabet kan hente relevant viden, når spørgsmål af flg. type opstår: Hvorfor har vi det ad helvede til med hinanden? Det er også din skyld! Det er umuligt at lave noget sammen med sådan en flok aber! Det må sgu kunne gøres på en anden måde? Hvordan kan vi ændre på det her?

Da disse forsøgs grundprincipper er beskrevet på dansk, kan boligløse sammen med socialarbejder/psykolog granske dem mhp. at se, hvor den konkrete praksis i **"Det Vandrende Herberge"** løber af sporet. En opgave, hvis forudsætning er: Afmagt, der fører til vrede, der fører til ønsket om forandring, der fører til nysgerrighed over forandringens mulighed, der fører til konkret eksperimenterende forandringer i fællesskabet.

Socialarbejderen/psykologen skal være katalysator (Elsass & Frieze, henholdsvis 1987 og 1988) i denne proces. Dvs. indgå som ikke-dominerende ressourceperson. Dette er en hårfin balanceakt, da famagt-vrede ligesåvel kan føre til afvisning og opgiven, som det kan føre til ysgerrighed over forandringens mulighed. Samtidig skal det erindres, at **"Det Vandrende Herberge"** er tænkt som et midlertidigt herberge. Dvs., når herberget vandrer til en ny beliggenhed med nye boligløse samt fast tilknyttede personer, da vil samtlige her i afsnit 9 beskrevne elementer skulle tages op til nyvurdering samt nyetablering, hvilket også logisk fremgår af den overordnede metodik, jvf. Lewins model, se afsnit 3.1.

Mål, det sociales nødvendighed, målgruppe samt diskussion af boligløshed/bofasthed i forbindelse med en konkret foreliggende praktisk arbejdsopgave er elementer i en proces. Først praksis vil vise processens dimensioner, rækkevidde og retning. Men "rammen", en saneringsøjendoms, kan skitseres.

10.0. RAMMEN, "DET VANDRENDE HERBERGE" I EN SANERINGS EJENDOM, SKITSERET.

Udover den i overskriften nævnte fysiske ramme for "**Det Vandrende Herberge**", skal der her også omtales nogle i den fysiske ramme indgående psykologiske rammer for den boligløse. Dette er for det første det antal boligløse ialt, den enkelte boligløse skal forholde sig til. For det andet er det de "medarbejdere", her som tidligere sat i citationstegn mhp. markering af ligeværdighedstankegangen bag medarbejder/boligløs problematikken, som de boligløse må forholde sig til. Og endelig vil det regelsæt, der på et givent tidspunkt er gældende, være en tredje psykologisk ramme, som alle må forholde sig til. men forudsætningen i det hele taget vil jo være problemet: Findes der i det hele taget tomme, ubenyttede og brugbare bygninger i København?

Hertil vil jeg svare: Ja. Imidlertid kan jeg ikke dokumentere min påstand. Der findes mig bekendt ingen offentlig tilgængelig oversigt over tomme ejendomme i København. Det der findes er synspunkter. Et synspunkt er, at der er for få boliger (Se Bilag, p. 42, linie 220 ff.). Hvilket understøttes af, at Politiken d. 13/2- 1992 under overskriften "Kramers Luftkasteller." (Grundtvig m.fl., 1992) langer ud efter den socialdemokratiske overborgmester i København med skildring af 22 planlagte, men ikke realiserede projekter, indeholdende i tusindevis af boliger. Modsat skriver Jens Grund i Det Fri Aktuelt d. 6/5-1992, at "Kommuner lader boliger stå tomme.". Heri citeres den konservative boligborgmester i københavn for at ville leje de boliger, de forskellige realkreditinstitutioner er i besiddelse af grundet tvangsauktioner, et antal på ca. 4.000. Realkreditinstitutionerne hævder imidlertid, at den konservative boligborgmester overhovedet ikke henvender sig mhp. at leje disse tomme boliger. Det er således uvist, om der er tomme boliger, til gengæld er det ganske vist, at der er lokalpolitisk polemik i boligspørgsmålet. Jeg vil imidlertid gentage min påstand, der findes i et ikke nærmere konkretiseret omfang tomme, brugbare ejendomme i Københavnsområdet, der kan anvendes til brug for boligløse i form af "**Det Vandrende Herberge**".

10.1. En saneringsejendom skitseret.

Her vil jeg i min beskrivelse tage udgangspunkt i den standardmodel af lejligheder, som utallige lejekaserne blev opført efter i sidste halvdel af 1800-tallet på hovedsageligt Nørrebro og Vesterbro. Samtidig vil jeg have processen med sanering af kvarteret omkring Danner i erindring, såvel de 10 jeg selv har været en beboer i denne proces, som de beretninger jeg har hørt om kvarteret før saneringen, der her startede for ca. 20 år siden med de første konkrete nedrivninger.

En ejendom med standardmodellejligheden er typisk til og med 5. sal, indeholdende hvad vi idag vil kalde små halvanden værelses lejligheder. Hver lejlighed af størrelsen 30-40 kvadratmeter. Et større, rektangulært forrum, et langt smalt bagrum, parallelt til bagrum et smalt køkken. I en mini-entre et toilet, beliggende umiddelbart overfor dør til hovedtrappe, og af en størrelse, der medfører/medførte, at beboeren måtte kante sig ind i denne facilitet. Dette lyder ringe, men var vild luksus, da toilet var i lejligheden fremfor i gården. Da der også var køkken-trappe til lejligheden var den nærmest eksklusiv, da den med to trappeudgange ikke var en lige så stor brandfælde som samtidens korridorlejligheder. Disse sidste er mig bekendt idag fuldstændig forsvundet, men den først beskrevne standardtype findes stadigvæk i stort antal.

Når udnyttelsesgraden af en sådan ejendom var optimal, som eksempelvis i kvarteret ved Danner, da var loftet indrettet til bolig, dvs. det der i dag vil blive kaldt små hybler med skrå vægge og karnapper. I stueetagen var der forretninger i gadeniveau og i kælderen, der var også små butikker, der tidligere var f.eks. skomagerbutik eller cykelsmed.

Omkring ejendommen var der asfalteret, der var cykelskure, tørrestativer samt plankeværker med pigtråd, så eventuel passage over plankeværkerne blev besværliggjort. Hvor stort det konkrete areal udenom ejendommen var, var afhængig af om den var forhus, l. baghus eller blot et af de bagvedliggende baghuse.

Det var og er absolut ikke bevarelsesværdige ejendomme, og sanering af dem er fuldt berettiget. Imidlertid, jvf. tidligere i afsnit 2.0 med beskrivelsen af Sofiegården på Christianshavn ultimo 60'erne, er det ikke berettiget, at der går 4-5 år fra kondemneringskendelse og til konkret nedrivning. At dette tidsspand sandsynligvis ikke har forandret sig synderligt kan aflæses af projekt "Enghave Kanalby" (Grundtvig m. fl., 1992), der blev præsenteret 1985, skulle indeholde 1800 boliger, forventedes at skulle indvies efterår 1993, og hvor bebyggelsen ikke pr. 13/2-1992, datoen for artiklen i Politiken, er påbegyndt. Når et planlægningsforløb kan tage 7 år, jvf. dette eksempel, da er der en vis sandsynlighed for, at der i forbindelse med forberedelse af projekter, hvor nogle ejendomme skal tømmes for beboere mhp. senere nedrivning af ejendommene, står tomme ejendomme i en ikke konkretiserbar periode. Ejendomme, der i denne proces kunne anvendes til **"Det Vandrende Herberge"**.

10.2. En enkelt opgang med boligløse, hvor mange og hvordan?

Såfremt loftsetage, stueetage med butikslokaler samt kælderlokaler holdes udenfor mhp. beboelses/overnatningsrum for boligløse, da er der således til og med 5. sal i alt 10 lejligheder til rådighed. Hvor mange boligløse kan være her? Jeg vil til dette, pba. af T.V. udsendelsen "Orkanens Øje" d. 11/8-1992 (Engels, 1992) om Mændenes hjem i Lille Istedgade, svare, at to personer pr. lejlighed bør være normen.

Det skyldes, at forskellige af de boligløse fra mændenes hjem i denne T.V. udsendelse markerede, at deres trivsel på herberget i høj grad var bestemt af, hvem de delte rum med. Fuldt forståeligt udfra den i afsnit 9.3. skildrede forskellighed blandt boligløse, der her blev opdelt i 6 undergrupper. På Mændenes Hjem var det 2 personers rum, og når 2 sandsynligvis meget forskellige personer skal dele rum, der er en vis sandsynlighed for mindre eller større konflikter. Når dette er tilfældet, da er flere end 2 personer i samme rum ikke en fordel, da muligheden for øget konfliktmængde i såfald er tilsvarende større. Hvilket ikke vil være anbefalelsesværdigt i relation til det sociale klima, **"Det Vandrende Herberge"** skal tilstræbe, jvf. 9.5. hermed vil 2 personer i disse to-rums lejligheder være at tilstræbe, hvorved der i tilfælde af uoverensstemmelse vil være et rum til hver. Men netop sådanne uoverensstemmelser skal jo løses, og i værste fald kunne den ene af de stridende parter forlade to-rums "lejligheden" og gå til et fællesrum. her ville loftsetagen være velegnet til fællesrum, herunder "utilfredshedsværested" ved natlige konflikter. Antallet af boligløse i **"Det Vandrende Herberge"** er hermed givet til i alt 20 personer, fordelt på ti to-rums "lejligheder" med et fællesrum på loftsetagen med bl.a. funktionen at være sikkerhedsventil i form af "utilfredshedsværested".

I stueetagens butikslokaler, der afgrænser hovedindgangen, kunne der naturligt i det ene butiksklokale være reception, hvor den boligløse blev modtaget, og her kort havde mulighed for at orientere om egen-situation samt blive orienteret om de aktuelle retningslinier i **"Det**

vælger det sjove liv fremfor den for dyre bofastheds trøstesløshed, hvilket i et lidt andet ordvalg også nævnes på Sundholm (Bilag, p. 42, linie 207 ff). Dvs. en 5. gruppe:

5. De grundet fattigdom boligløse.

Yderligere er der en gruppe, der gennem de sidste 7-10 år har tiltrukket sig socialsektorens opmærksomhed, gadebørnene. (Jvf. Juul & Ertmann, 1991). Nogen præcis afgrænsning af gruppen findes ikke, udover at der er tale om 15-18 årige, unge "som lever i drift og som har deres primære forankring i grupperne i gademiljøerne..." (Ibid., p. 11). Ud fra citaterne i denne undersøgelse af 36 unge, da er der en hel del af disse unge, der bliver stofmisbrugere og kriminelle. Det er en gruppe, der i klemme mellem egen pubertetsudvikling og heraf følgende stillen spørgsmål til forældrenes og voksenverdenens værdier, og de forpligtigelser til forsørgelse som lovgivningen pålægger forældrene indtil det fyldte 18. år. De sociale myndigheder har således ikke umiddelbart pligt til at støtte disse unge, der ikke ønsker at vedblive med at leve sammen med forældrene til 18 års alderen. De unge finder så støtten i "venskaber" i gademiljøer. Umiddelbart opleves disse venskaber som gode og rigtige, men de unge, der har medvirket i undersøgelsen, bemærker efter gadebarnstilværelsen, at venskaberne egentlig var indholdsløse og tomme.

Der er således tale om en gruppe, der er opgivet af eller selv har opgivet forældrene, der er prisgivet af de sociale myndigheder, og som befinder sig i en proces, hvor egne værdier skal udvikles. Og gaden, herunder tomme og indholdsløse venskaber, er livsrum for denne proces. da det er en gruppe i processuel drift, så er tanken om et processuelt tilbud i et vandrende miljø, en alternativ herbergsinstitution, relevant. Dvs. til de øvrige 5, da en 6. gruppe.

6. De grundet konflikter med forældre boligløse.

Målgruppen er således en uhomogen gruppe bestående af 5 undergrupper, med det ene fælleskarakteristikum, som boligløshed er. Men boligløshed er jo ikke udgangspunktet, alle har tidligere enten selvstændigt eller hos forældre været inde i en bofast tilværelse. Dvs., den aktuelle boligløshed må være resultatet af en proces fra bofasthed til boligløshed med hertil knyttet manglende stærkt socialt netværk.

Gruppen er således karakteriseret ved en mangel, fremfor ved et fælles mål, hvilket er den almindelige måde at definere grupper på. Det er således individer, jeg, grundet et tidligere tilhørsforhold til noget stabilt socialt, vil kalde individualister, der på et eller andet tidspunkt, eventuelt uden selv at være klar over hvornår, har valgt noget socialt fra og sagt nej til en given bofasthed. Dette valg er sandsynligvis ikke truffet på et bestemt givent tidspunkt, men derimod fremkommet i løbet af en proces, hvis stadig hastigere akcelleration væk fra noget bofast i sig selv ikke er blevet oplevet af den enkelte, før akcellerationen ganske enkelt er løbet løbsk. Spørgsmålet bliver herpå, kan denne proces bringes ind i et mere roligt forløb, dvs. en boligløshed, der gennem "**Det Vandrende Herberge**"s tilbud kan være en levevis, anderledes end det bofaste men lige så muligt som dette? Spørgsmålet er endvidere, kan denne proces eventuelt stoppes, vurderes, problematiseres og være udgangspunkt for en begyndende tilbagevenden til noget bofast gennem "**Det Vandrende Herberge**"?

9.4. Boligløshedsprocessens mulige stabilisering som udgangspunkt for en evt. tilbagevenden til bofasthed.

Udgangspunktet for, at boligløshedsprocessens forløb stabiliseres, evt. stoppes, samt i et videre perspektiv udfra den boligløses eget ønske herom eventuelt omvendes til en tilbagevenden til bofasthed, er at selve processen gribes i sin bevægelse og at den enkelte, der befinder sig i denne bevægelse i stedet for at være et objekt for denne støttes til at gøre sig til subjekt for processen, hvorved processen begyndende kan beherskes og hermed forandres. Forudsætningen herfor er, at processen begribes som en proces, den boligløse er involveret i, ikke som genstand, men som medansvarlig.

Sandsynligvis vil de fleste boligløse beskrive deres egen vej ud i boligløsheden som noget, der skete fordi dette eller hint forekom, altså bemærkningen: Det var også fordi....! En bemærkning, der viser hen til, at den boligløse føler at en eller flere udefrakommende begivenheder har revet ham eller hende med sig, således at vedkommende selv er uden skyld og ansvar. Efter min mening er denne betragtningsmåde forkert.

Mit udgangspunkt er, at de fleste er med-ansvarlige i denne fra bofasthed til boligløshedsproces. og i og med at denne med-ansvarlighed har været til stede, da kan den også genopbygges hos den boligløse. Jeg betragter derfor den uhomogene målgruppe som en række forskelligartede mennesker, alle med et udviklingspotentiale, individualister hvis med-ansvar, med-leven, med-engagement samt interesse for at udbygge et socialt liv kan reetableres i retning af et fællesskab omkring en konkret arbejdsopgave, in casu etableringen af "**Det Vandrende Herberge**" i en konkret saneringsejendom. Logikken bag dette er helt enkelt den, at istedet for at betragte boligløse som karakteriseret ved en mangel på bolig, da at betragte dem som personer med et fælles dagligt og livsnært mål, tag over hovedet for en nat.

Et sådant livsnært mål realiseret gennem tilstedeværelsen af en saneringsejendom, der for små midler og gennem de boligløses egen arbejdskraft kan etableres som en midlertidig herbergsforanstaltning, vil efter min mening være en mulighed for at bringe forskellige boligløse ind i et begyndende samarbejde. Og hermed et begyndende fællesskab, hvori selve dette at være boligløs og have gjort sig sine erfaringer som sådan, naturligt vil være et spontant opdukkende diskussionsemne med erfaringsudveksling til følge.

I denne erfaringsudveksling vil der ske det, at den enkelte boligløse konfronteret med de øvriges erfaringer gradvist vil begynde at tænke over sit eget liv, og vedkommende vil gradvist erkende, at han/hun har været med-ansvarlig i sit konkrete livsforløb. Noget sådant kommer ganske enkelt fra samtalepartneren, vedkommende arbejder sammen med, i form af spørgsmålet: Jamen hvorfor gjorde du sådant, dengang du blev arbejdsløs? Eller skilt? Eller var ude for en anden socialbegivenhed. Når der skal svares på et spørgsmål af hvorfor typen, da må en foretagen handling pludselig begrundes, hvilket nødvendigvis medfører en stillingtagen til handlingen.

Når stillingtagen til en given handling i fortiden foretages, da vil nutidens stillingtagen akcentueres, og fremtiden vil naturligt dukke op som et perspektiv for den enkelte. For boligløse vil dette fremtidsperspektiv, som tilstræbes etableret i "**Det Vandrende Herberge**" være valget mellem fortsat boligløshed eller tilbagevenden til noget bofast.

Vandrende Herberge". Modsat indgangsdøren, i det overforbeliggende butikslokale kunne der indrettes køkken-og spisestedsfaciliteter.

Men hermed er de i afsnit 9.1. skildrede 4 minimumsmål ikke nået. Der mangler dels bedefaciliteter samt faciliteter til rengøring af samte reparation af beklædningsgenstande. Lokaler til dette kan indrettes i kælderrummene, ligesom det er gjort adskillige steder i kvarteret omkring Danner. Et kælderrum til 4 brusere, et kakkelbeklædt, nedadskrånende gulv med afløb, samt vaskemaskine, centrifuge og tørretumbler behøver ikke at være særligt stort, det skal blot indrettes praktisk. Det modsatte kælderrum kunne være stedet med symaskine, strygebræt og hvad der ellers hører til istandsættelse af beklædning, og samtidig kunne der være et mindre lager af indsamlet brugbart tøj og fodtøj, således at beklædningen kan skiftes ud om nødvendigt. når såvel UFF, KFUM, BLÅ KORS og en række andre i princippet velgørende organisationer kan indsamle og sælge beklædningsgenstande, så må det også være muligt for boligløse, der ønsker at være tilknyttet **"Det vandrende herberge"**s proces, at erhverve beklædningsgenstande ved indsamlinger.

De ovenfor skitserede to-rums "lejligheder" kan ved sammenligning med de 8-15 kvadratmeter store rum på Sundholm, se afsnit 8.3., synes som vild luksus. Det mener jeg ikke det er. En boligløs bevæger sig dagen igennem i byen, på gader, stræder, parker osv., hvor der er rum og plads nok. Derfor må et rum af størrelsen 8-15 kvadratmeter for en overnatning svare til en fængselslignende oplevelse. hvilket er i modstrid med **"Det Vandrende Herberge"**s idégrundlag. Modsat kan disse i forhold til Sundholmen bedre betingelser jo invitere til, at denne eller hin boligløs inviterer en eller flere kammerater med op. Dette er jo ikke hensigten, så denne mulighed må der også tages højde for i **"Det Vandrende Herberge"**s fællesskab. Hvilket automatisk fører tanken hen på "medarbejderne" ved **"Det Vandrende Herberge"**.

10.3. De ikke-boligløse, "medarbejderne".

I og med tanken om ligeværdighed, da er enhver, som arbejder med i **"Det Vandrende Herberge"**s fællesskab medarbejder, uanset boligsituation. Men hvilket udtryk findes egentlig for at beskrive disse mennesker? Alle de udtryk, jeg umiddelbart associerer til, er belastede. Udtrykket vagt fra Danner minder om et fængsel. udtrykket tilsynsassistent fra Sundholm tyder på, at nogen overvåger nogen andre. Aktivist er enhver person i frivilligt arbejde, hvad enten det er kulturelt, humanitært eller politisk. For øjeblikket betyder en frivillig jo en person, der deltager i den borgerkrig, der raser i det tidligere Jugoslavien. Og det traditionelle udtryk klient har jeg allerede taget stilling til i afsnit 8.7., hvor jeg anførte, at dette begreb for mig til at gyse. Derfor har jeg for dels at markere, at de personer, der tænkes på, er en gruppe, og dels at personerne er noget andet end de skiftende gæster på **"Det Vandrende Herberge"**, **opfundet udtrykket den "Faste Kerne"**. Spørgsmålet til besvarelse i dette underafsnit bliver herefter: Hvor stor skal den "Faste kerne" være?

Her kan personalenormeringen på Sundholm (Se Bilag Sundholm, p.82)) være udgangspunkt. Her er der 23 personer til 84 boligløse, når hovedparten af arbejdsfunktioner - ledelse, socialrådgivning, kontor, tilsyn og rengøring - medregnes. I dette tal indgår kantinepersonale ikke. Dvs. Sundholmsnormen er 3,7 boligløs pr. medarbejder. Endvidere gjorde Sundholm-personalet (Artiklen "Jobbet gør mig bange", se Bilag p.123f) opmærksom på, at normeringen i nattetimerne er for ringe. Det var nødvendigt med 1 person til. med dette i erindring, samt dette, at **"Det Vandrende Herberge"** også skal inkludere nogle arbejdsfunktioner,

indkøb, madlavning, spisesituation, der ikke er medregnet i ovenstående Sundholmsnormering, da er en norm på 3 boligløse pr. person i "Det Vandrende Herberge"s "Faste Kerne" rimelig, hvilket medfører, at den "Faste Kerne" bør bestå af minimum 7 personer.

Fordelen ved dette overslag er, at ved eventuel aflønning af den "Faste Kerne" gennem overskud med Københavns Kommune, da er "Det Vandrende Herberge" ikke dyrere end Sundholm. En anden fordel er det, at 7 personer i socialpsykologisk henseende udgør en optimal gruppestørrelse, jvf. erfaringer fra nogle års virke som gruppedynamiker.

Antallet er imidlertid retningsgivende og ikke ultimativt. Den "Faste Kerne" tænkes ikke som et lukket socialarbejderfællesskab i modsætning til gruppen af boligløse, men derimod som en åben gruppe af personer med længere varende kontakt med "Det Vandrende Herberge"s proces. gruppen kan derfor have skiftende antal medlemmer, dog aldrig under 7, på forskellige tidspunkter, og såvel ikke-boligløs som boligløs kan deltage i gruppens arbejde.

Imidlertid kan åbne grupper let udvikle sig til uafgrænselige, nærmest udflydende grupper med uklare normer, og heraf afledt øgede risici for konflikter grundet den af uafklaretheden manglende viden om, hvor de involverede parter er i forhold til hinanden og den fælles proces. denne diffusitetsmulighed må derfor nødvendigvis også overvejes mhp. reguleringen af det sociale liv i den samlede proces, hvor reguleringsproblematikken skal omtales i afsnit 10.4.

10.4. Regulering gennem regelsæt/retningslinier.

Indledningsvis skal det påpeges, at "Det Vandrende Herberge" har et indre liv, dvs. samværet og samvirket mellem de indenfor de fysiske rammer tilstedeværende personer. endvidere er der et ydre liv, der består i de møder, de til "Det Vandrende Herberge" tilknyttede personer har med personer, der ikke er tilknyttet herberget. fra postbud til overborgmester. Udover dette er der naturligvis grænsen mellem det indre og det ydre, der kan passeres begge veje. logikken her er identisk med logikken fra den i afsnit 7 beskrevne, specielt 7.1., 7.2. og 7.3., som jeg her har i erindring.

Samtidig skal jeg markere, at regelsæt og retningslinier ikke er synonyme, skønt disse begreber i hverdagssproget ofte bruges på denne måde. En retningslinie kan over tid gennem et processuelt forløb blive til en statisk regel. Dvs., der sker en transformation til et andet niveau. Hvis en regel brydes, sker der imidlertid ikke en tilbagevenden til et retningslinieniveau. Det medfører i stedet at reglen bortfalder og nye retningslinier med eventuelle nye regler vokser frem, eller der sker det, at der sanktioneres negativt overfor regelbryderen, hvorefter reglen i sig selv fortsat er gældende. Da "Det Vandrende Herberge" er tænkt processuelt, vil der i herberget være tale om retningslinier, der er indgrænset af nogle udefrakommende regler, og hvor konfrontationen indre retningslinier versus udefrakommende regler i grænseområdet indebærer risici for negativ sanktionering. Dette ikke blot for den enkelte person knyttet til "Det Vandrende Herberge", men også til fællesskabet som helhed. For i et nogenlunde omfang at foregribe denne problematik, skal jeg fremhæve de minimumsregler, der er fornuft i at følge, og herefter de retningslinier, der kan udfolde sig herindenfor.

De regler, der vedrører sikkerhed for menneskeliv, herunder brandvedtægt, skal overholdes. De regler, der vedrører samfundets kontrol, herunder interesse i at vide, hvor borgeren opholder sig i form af folkeregisterregistrering, bør der være fleksibilitet omkring, når denne

fleksibilitet ikke ligefrem udarter sig til at forsyne denne eller hin kriminelle person med en dækadresse eller skjulested. F.eks. vil denne fleksibilitet, jvf. udtalelser fra Landevejsridder om både Mændenes Hjem og Sundholm som narkocentraler, ikke omfatte narkotikahandlere. Endvidere vil de regler, der omhandler økonomi, såvel udbetaling til borgeren som indbetaling gennem fogedforretning mod borgeren, vil skulle vurderes nøgternt i hvert enkelt tilfælde mhp. at maksimere både den enkelte boligløse samt fællesskabet **"Det Vandrende Herberge"**s overlevelsesmuligheder.

Under dette 3-delte skematiserede regelsæt er der logisk et ikke nærmere konkretiserbart sæt af retningslinier. Denne logik fremkommer ved, at gruppen af boligløse indeholdt 6 undergrupper, heraf gadebørn. Såfremt blot en aldersvariabel anlægges, da kan der således være en aldersbetinget erfaringsdifferentiering gående fra ca. 15 år og op blandt de boligløse og hermed retningslinierne for disse. Således må der også mhp. retningslinier skematiseres.

Her vil jeg som modvægt til en af gadelarm, storbysnavs samt omskiftelighed determineret tilværelse som boligløs påpege, at det gamle princip om ro, renlighed og regelmæssighed her kunne bringes i anvendelse som hovedretningslinierne. Dette lyder selvmodsigende, da jeg ovenfor har skelnet mellem regel på et andet niveau end retningslinie. Hvordan kan regelmæssighed så pludselig være underlagt retningslinie? Vægten i ordet skal imidlertid ikke lægges på første del, regel-mæssighed, men derimod på sidste del, regel-mæssighed. Denne forståelse indebærer en med tilbagevendende hyppighed fravigen fra reglen og tilbagevenden til reglen, altså et processuelt forløb. Dvs., med hverdagsordet regelmæssighed menes der et processuelt forløb, egentlig en retningslinie, der jævnligt tages under overvejelse. Når denne 3-delte skematisering af retningslinier anlægges, da medfører det spørgsmålet: hvor tit skal disse retningslinier diskuteres, dvs., netop hyppigheden i regelmæssigheden.

Dette kan der sættes et konkret tal på. I løbet af en uge, vil **"Det Vandrende Herberge"** have maksimalt 7 overnatninger for boligløse, og hermed 7 muligheder for en fælles diskussion. Imidlertid vil 7 forandringer af retningslinier på en uge medføre, at der hverken er retning eller linie tilbage, men derimod anarki. Det, der kendetegnede den laissez-faire lederstil, som blev omtalt afsnit 9.5. Og som, hvis realiseret, egentlig er en opfordring til en vedvarende strøm af konflikter, der uløst gennem manglende beslutningstagen og hermed manglende etablering af quasibehov, se afsnit 3.2., vil modvirke den boligløsheds/bofasthedsdiskussion, projekt **"Det Vandrende Herberge"** indbefatter.

Men nogle møder må holdes. Ellers ingen forandringsmulighed og ingen proces. Jeg vil vurdere, at der skal et møde til ugentligt mhp. diskussioner af retningslinier samt konsekvenser af eventuelle konfrontationer mellem retningslinier og regler. Mødet skal være åbent for alle, der i den forløbne uge har overnattet i **"Det Vandrende Herberge"** én nat. Men mødet skal samtidig være lukket for personer, der ikke har overnattet i løbet af ugen. Forudsætningen for at kunne deltage i diskussionen af retningslinier er, at der er et konkret erfaringsgrundlag at diskutere udfra, herunder også med tavst talende mimik, gestikulation eller odeur af gadersnavs.

Det er indlysende, at personer fra den "Faste Kerne" deltager i disse møder, men med samme type åbenheds/lukkethedsklausul. Såfremt en person fra den "Faste Kerne" ikke har deltaget i **"Det Vandrende herberge"**s proces i den forløbne uge, da har vedkommende ej heller konkret egen erfaring at diskutere udfra.

Et andet spørgsmål, der også melder sig er, hvor mange retningslinier skal gælde. Her er svaret: De nødvendige! Men er dette få eller mange? Fordelen ved mange retningslinier anses oftest for at være den præcision, hvormed reguleringen af det sociale samspil så kan foregå. Hvilket videre anses for at være effektivt og lønsomt. Dette er forkert, medmindre det drejer sig om særdeles store antal personer, der igennem en grundig indlæring af retningslinierne kender dem til fingerspidserne. Hvilket aldrig vil være muligt i en herbergssituation, da en nyttilkommen boligløs jo ikke kan kende retningslinierne på forhånd, og ej heller i et kortvarigt modtageforløb nå at sætte sig ind i disse. Dvs., enten skal modtageforløbet være langvarigt med indskærpelse af regler, noget i stil med den mortifikationsproces og oplæringsproces, jeg omtalte i afsnit 7.1., eller også vil der med mange gældende retningslinier herske et ukendskab til disses nærmere indhold hos alle, hvilket medfører diffusitet. Både mortifikationens og oplæringsens magtanvendelse i modtagesituationen, samt diffusitetens mulighed som baggrund for konflikter er i modstrid med **"Det Vandrende Herberge"**'s idégrundlag. Derfor skal der ikke være mange retningslinier, men få.

Dette medfører naturligvis også en større frihed for alle parter til at fungere ud fra disse retningslinier, hvilket naturligvis medfører at denne frihed vil blive undersøgt gennem grænseafprøvning af typen: Her kommer jeg..., Eller: Jeg er meget bedre end dig...! I disse tilfælde bør der være konduite tilstede, samt konsekvens. Få regler er ikke ensbetydende med slaphed. Her bliver samspillet mellem få retningslinier og ugentlig fællesmøde vigtigt. De i ugens løb forekomne situationer, eksempelvis i værste fald bortvisen af en boligløs fra herberget, skal diskuteres på dette fællesmøde, og dette kan såvel medføre ændring af retningslinie, karantæne for den boligløse såvel som skarp og hård påtale overfor den person fra den "Faste Kerne", der var ansvarlig for eksempelvis bortvisningen. At være i den "Faste Kerne" er ingen garanti for ikke også selv at blive bortvist.

Når jeg i den grad fremhæver vigtigheden af fællesmødet, og fællesmødets autoritet, da er det pba. den fællesmødepraksis, en Kris (Yoors, 1980, p. 154ff), sigøjnere anvender. ved at lade fællesskabet være autoriteten har sigøjnere overlevet på vandring i efterhånden 700 år. På nøjagtig samme måde, men uafhængigt af sigøjnererfaringen, var det, der genskabte perspektivet i en række unge menneskers liv i det borgerkrigshærgede Sovjet i 1920'erne, netop tanken at fællesskabet er autoriteten. De unge, der nåede frem til Markarenko (1988), var i nogle tilfælde udover hjemløshed og omstrejfen også særdeles hårdt belastede kriminelle. Men fællesskabet gav personlig vækst. Dette er to positive erfaringer, der ikke bør glemmes. Det er disse erfaringer, jeg vil tilstræbe at overføre til den Københavnske herbergsverden med projekt **"Det Vandrende Herberge"**.

Konklusionen mhp. regulering bliver derfor, at der på fornuftig vis indenfor regltyperne sikkerhed, kontrol og økonomi på en for alle parter vedkommende måde bør tilstræbes at fungere med så få retningslinier som muligt ud fra princippet om ro, renlighed og regelmæssighed, der i **"Det Vandrende Herberge"**'s proces tages op til vurdering minimum 1 gang ugentlig i det i løbet af ugen etablerede fællesskab.

10.5. Afslutning.

I stedet for her at ridse hovedlinierne op, vil jeg afslutte med et citat af Asgar Jorn fra 1947. Det lyder:

"Lad os ikke begynde med at fastlægge rammer. lad os begynde med det, som skal indrammes. Lad os genskabe den menneskelige tilværelse, og lade rammerne elastisk følge udviklingen i denne tilværelses manifestationer, så livet kan præge rammerne i stedet for at rammen tvinger og former livet. Dette er en højtidelig og indtrængende opfordring hertil."

Dette indeholder essensen af tankegangen i afsnit 10, og jeg er fuldstændig enig med Asger Jorn i hans opfordring. lad dette være en viderebringelse heraf.

11.0. ET SANERINGSKVARTER SKITSERET.

Få mennesker idag gør sig tanker om, hvilken enorm udbygning af København, der skete i årene 1850 og frem. Et inddirekte indtryk heraf kan imidlertid opnås ved at tage vandreturen på Vestvolden rundt om København. Dette befæstningsanlæg (Willerslev, 1986, p. 11) blev opført 1886-93 med det formål at beskytte det stærkt ekspanderende København. Da alt arbejde foregik manuelt, med skovl og trillebør, var behovet for arbejdskraft så stort, at der også var tilrejsende svenskere tilknyttet arbejdsstyrken. Udgiften til dette anlægsarbejde var enorm, den daværende Rigsdag ønskede at beskytte boligerne for den fremvoksende industris arbejdere for enhver pris. Det idag naturskønne område, Vestvolden, er, afhængig af hvordan man foretager vandreturen, 15-20 km lang, og anlægsarbejdet heraf var Danmarks største arbejdsplads.

Det er i denne enorme boligmasse, vore dages sanering foregår. Antallet af boliger, der er forsvundne, angives til at være 140.000 i perioden 1970-85 (Fridberg, 1992, p. 56), og såfremt hver bolig har rummet 2 voksne og i nogle tilfælde børn, da er minimum 300.000 mennesker i København blevet berørt af disse 15 års sanering.

Hvordan menneskene i de nu forsvundne bykvarterer har haft det med hinanden, er det umuligt at efterspore. Men læsning af Herdal (1934) kan give et indtryk. Hans roman "Man skal jo leve" er trøsteløs i titel, i sproglig formulering, i menneskene, der beskrives, og i det arbejderkvarter, der beskrives. Det er ganske enkelt mennesker uden håb i en håbløs situation. Imidlertid sker der ved læsningen dette, at dette håbløse pludseligt forandrer sig, menneskene og miljøet bliver engagerende, for det er ganske enkelt ægte mennesker med et virkeligt eksisterende liv, der skildres. Der findes glæder og sorger, det gør der overalt, men først og fremmest findes der et fællesskab. De usle boligforhold for alle gør, at man er solidariske ovefor hinanden og støtter hinanden i problemsituationer. Glimtvis i gamle arbejder kvarterer, eksempelvis i Nansensgade, findes dette fællesskab endnu blandt de beboere, der har været i kvarteret i mange år.

"**Det Vandrende Herberge**" i et saneringskvarter må således i forhold til kvarterets oprindelige beboere forvente at møde nogle ikke konkretiserbare sociale netværk, der ikke bare lader sig forandre, og som meget vel kan rumme såvel positive og negative reaktioner overfor de forskelligartede boligløse, der udgør "**Det Vandrende Herberge**"s målgruppe. Hvad det

konkret møde mellem de boligløse og de oprindelige fastboende vil indeholde, kan ikke forudses.

Imidlertid kan der foretages nogle generelle overvejelser. Disse vil her blive foretaget med udgangspunkt i nogle loveksempler mhp. regulering af boligforholdene, samt med udgangspunkt i nogle af de foretagne interviews. Disse interviews er: Interview med beboer i kvarter med Christiania, samt Interview af beboer i kvarter ved Dannerstiftelsen og endelig Interview af initiativtager til Danner. (Alle interviews er bragt i bilag. Jeg vil ikke i teksten her henvise yderligere til dem, medmindre der er tale om ordret citat.)

For såvel Christiania og Danners vedkommende er der tale om etablering af noget nyt i en bydel, der er i en saneringsproces. Dvs. nogle anderledes mennesker, herunder boligløse, kommer til de bofaste. Dette gælder ikke for Sundholms vedkommende. Sundholm blev bygget udenfor byen, på en tom Amager Fælle, og det var de bofaste i bolimassen, der gradvist voksede frem ved Sundholm, der kom til de boligløse på Sundholm, og ikke omvendt. Dertil kommer at Sundholm ved sin åbning 1908 ikke var et eksempel på noget nyt, det var derimod et resultat af en århundredelang tradition for, hvordan samfundet ønsker at forholde sig til personer, fattige, arbejdssky, boligløse etc., som samfundet i sin selvforståelse betragtede som marginaliserede.

Imidlertid skal jeg allerede tage et forbehold. Det i 1971 nye Christiania på et 5 kvadratkilometer stort område, der idag vel bebos af ca. 1000 mennesker, kan ikke blot sidestilles med det i 1979 nye Danner, der er en stor bygning på hjørnet af Gyldenløvesgade og Nansensgade, og som vel har ca. 100 mennesker tilknyttet. Det er ej heller hensigten med det følgende. Denne er udelukkende at fremdrage nogle erfaringer mhp. mulige konsekvenser af mødet bofast/boligløs. Men først skal jeg give nogle eksempler på lovgrundlaget.

11.1. Lovgrundlag, nogle eksempler.

Hele lovgivningen omkring boliger, reguleringer af boligforhold samt sanering af boligkvarterer er et kompleks af juridiske retningslinier, hovedsageligt koncentreret om økonomiske forhold, herunder borgerens ret til at påklage afgørelser efter visse konkret definerede tidsfrister. Det jeg her vil fremdrage er spørgsmålene: Hvem beslutter? og Hvilken økonomisk konsekvens for borgeren har en given beslutning?

Ved læsning af loven om regulering af boligforholdene pr. 1/1-1983 (Boligministeriet, 1983) er det påfaldende i paragraf 1 at konstatere, at : "Kommunalbestyrelsen kan beslutte, at reglerne ikke skal gælde i kommunen."

Det er endvidere logisk, at den del af boligmassen, der ikke nedrives, men søges bibeholdt i genoprettet stand, da er der en del udgifter ved genopretningen. Disse pålægges naturligvis boligtageren, hvis husleje derfor stiger. Men stigningen er stor. En bolig i Nansensgadekvarteret er således i huslejeudgift i perioden 1979 til 1992 steget til det 6-dobbelte. Hertil kan der søges saneringsboligsikring efter særlige regler, således at - afhængig af forholdet mellem husstandsindkomst og boligudgift - der ydes støtte til den nye husleje over enten en 5-års eller en 10-års periode. (Jvf., Boligministeriet, 1988 samt Boligministeriet 1991).

Konsekvenserne af ovenstående loveksempler er, at boligreguleringsproblematikken afgøres af den i en given kommune herskende politiske ideologi i form af antallet af mandater i

kommunalbestyrelsen, for Københavns vedkommende borgerrepræsentationen. Dvs. borgeren i den givne boligmasse er et element i et politisk magtspil, der er svært gennemskueligt. Det er jo ikke nødvendigvis de samme politiske partier, der arbejder sammen på kommunalt plan, som de politiske partier, der i folketinget og regering arbejder sammen på landsplan.

Yderligere medfører de økonomiske betingelser, at en borger, der ønsker at forblive i kvarteret, efter en stakket frist af 5 til 10 års varighed med saneringsboligstøtte, skal til at betale en husleje af en ganske betragtelig størrelse. Hvilket vil være umuligt for en lavindkomstfamilie. Denne tvinges derfor væk fra kvarteret til et nyt kvarter med lave huslejer, sandsynligvis et kvarter, der på samme måde som det oprindelige, er saneringsmodent, og denne familie vil så skulle hele saneringsprocessen igennem engang til.

Ved sanering af et kvarter vil der således ske det, at en række personer i kvarteret flytter grundet nedrivninger, hvilket medfører at gamle sociale netværk knyttet til boligens beliggenhed rives i stykker. De personer af den oprindelige befolkningsgruppe, der forbliver i kvarteret, vil kun kunne forblive der en stakket frist, og derefter vil de også være tvunget til at flytte. Resultatet heraf er, at nye flytter ind i kvarteret. Mennesker, der kan betale de nye huslejer og i socioøkonomisk henseende tilhører et andet socialt lag end de oprindelige beboere. Blandt disse nye beboere vil der naturligvis vokse et nyt netværk frem, hvis indhold i forhold til **"Det Vandrende Herberge"** er uden betydning, da saneringsprocessen i kvarteret så er afsluttet, og herberget er vandret videre. Men hvad er læren fra det nye, Christiania og Danner, i et saneringskvarter?

11.2. Reaktioner på det nye i to saneringskvarterer.

Jeg vil tage udgangspunkt i Christianshavn, da etableringen af det ny, Christiania, fandt sted 8 år før etablering af det ny Danner af 1979.

Garvede Christianiaveteraner hævder, at Christiania blev besat ultimo september 1971. Denne tanke er forståelig pba., at Christiania's 1. års fødselsdag afholdtes sidste uge af september 1972 (Nitten, Chr., 1978). Imidlertid er dette forkert. Det område, der senere er blevet kaldt Christiania, er aldrig blevet besat i form af, at nogle bestemte mennesker på et konkret tidspunkt har sat sig i besiddelse af et aflukket område.

Ved gennemgang af de københavnske dagblade fra sommeren 1971 og frem til årsskiftet, viser det sig, at den første omtale af Christiania er i B.T. d. 27/10-1971 (Christensen, 1971, se Bilag p. 134ff) under en prangende overskrift: "Her er døren til en ny by midt i byen". Artiklen er endvidere prydet med et stort billede af et ungt menneske med langt hår, der stikker hovedet ud af et lille firkantet hul i et plankeværk. Derudover er artiklen prydet af et billede af et ungt par, der er på spadseretur med en barnevogn. Om denne barnevogn er blevet bragt ind i denne nye by gennem hullet i plankeværket undlader artiklen at tage stilling til, ligesom artiklens tekst er særdeles sparsom.

Historien bag denne artikel og disse billeder er imidlertid følgende. Hele det store militære område, der idag kaldes Christiania, var igennem et par år gradvist blevet tømt for militært personel, og på et ikke nærmere fastlagt tidspunkt var hele området åbent for enhver, da hovedporten stod åben. Hvilket alle på Christianshavn vidste, herunder selvfølgelig også de mennesker, der var med ved besættelsen af en saneringsejendom, Sofiegården, i Prinsessegade på Christianshavn ultimo 60'erne (Se herom Hansen i Politisk Revy, 1969), og netop denne

gruppe mennesker beskrives i en artikel i Information d30/12-1971 som kernen i Christiania-miljøet, (Ellegaard, 1971, se Bilag p. 137f). Fornuftige lokalbeboere på Christianshavn undersøgte naturligvis området og fjernede på god klunsermaner alt af umiddelbar værdi. Der var på forskellige tidspunkter telte opslået på området, der dels er naturskønt og dels er tæt på Københavns centrum, hvilket gjorde området velegnet som overnatningssted for turister uden midler til en egentlig campingplads.

Da der naturligvis ikke var nogen grund til at gribe ind fra ordensmagts side åndede alt fred og idyl, og efterhånden kom der flere og flere til området. Ingen lokalbeboer på Christianshavn så skævt hertil, hvordan folk overnatter er folks egen sag, og hver passede sit. Pludselig en dag i oktober blev der så fra lokalbeboerside registreret nogle mennesker med fotografiapparater, pressefolk. Disse stod omkring nogle få unge mennesker, ingen lokalbeboer på Christianshavn kendte. Politiet patruljerede fredeligt, der foregik intet ulovligt.

Da politiet flere gange havde passeret gruppen af mennesker uden at blande sig, løb et af de unge mennesker hen til en nærliggende telefonboks og meldte sig selv til politiet for ulovlig indtrængen på afspærret område. Samtidig blev der brækket noget træ af plankeværket og lavet et bål. Som følge af, at politiet havde fået en anmeldelse, måtte det så gribe ind, hvorefter pressefotografernes blitz lynede. Dagen efter var den såkaldte fristad Christiania opfundet. En mediehappening havde fundet sted.

På dette tidspunkt, jvf. B.T. artiklen d. 27/10-1971, skulle der være ca. 100 relativt fastboende mennesker på området. Disse mennesker blev mødt særdeles positivt af lokalbefolkningen, der passede deres daglige dont, og undertiden tog sig en øl efter fyraften på kajen til kanalen. Hvis vejret var til det, samledes nogle stykker til en bid brød på et bord bestående af en omvendt sildekasse, andre venner og bekendte kom eventuelt forbi, de fik en bid brød med, og snakken gik stille og roligt om stort og småt. Blandt de ca. 40.000 mennesker, der dengang boede på Christianshavn, var det ligegyldigt om en person var klædt i kedeldragt eller hippie-kostume, folk var velkomne, som de var. Også de nye ovre på kasernen, der blev til Christiania.

Det var ganske anderledes ved etableringen af Danner. Lokalbefolkningen vidste naturligvis godt, at der Nansensgade 1 lå en gammel rød bygning, hvori der boede nogle kvinder. Sådan havde det altid været. Der var ingen berøringsflade mellem disse kvinder og det øvrige kvarter. Kvarteret var et gammelt arbejderkvarter, i 40'erne havde Nansensgade været Danmarks mest befolkede gade, hvor mange boede i "Sibirien", et bygningskompleks med forhus og 5 baghuse med korridorlejligheder. Dette område, Nansensgade 19, var det første, der blev revet ned, og i stedet er der bygget en betonbygning, der idag bl.a. huser en del af handelshøjskolen.

Miljøet var som på Christianshavn. Man snuppede sig en pilsner efter fyraften, enten på trappestenen eller på et af de mange lokale værtshuse. Folk kendte hinanden, snakkede med hinanden, var venner, selvom der naturligvis også kunne falde en øretæve ved uenighed. Når et rask slagsmål var overstået, var uenigheden ude af verden, og de to kombattanter drak selvfølgelig en øl sammen. Der var ingen grund til at bære nag.

I dette kvarter, november 1979, var der ganske pludseligt en masse kvinder samlede, og en 150-200 kvinder invaderede Dannerbygningen d. 2/11-79. Disse kvinder, der havde deres rod i 70'ers kvindebevægelsen, populært kaldet rødstrømper, ønskede at omdanne den gamle Dannerbygning til et center for voldsramte kvinder. Lokalbeboernes reaktion herpå var høfligt

sagt blandet, eller lidt mere bramfrit udtrykt blev følgende type spørgsmål stillet: Hva' fa'en skal vi med den gang lort?

Mange af de kvindeselvbevidste aktivister kom på de lokale værtshuse, hvor lokalbeboere med undren overhørte deres samtaler, og nogle af de lokale kvinder tænkte, at det åbenbart skulle til at være en ny måde at slippe af med manden på. Blandt mandlige lokalbeboere blev det en yndet sport at provokere de nytilkomne bevidste kvinder med bemærkninger som flg., jeg har hørt refereret i lokalmiljøet: En kvindes plads er i hjemmet, med en lænke om benet, så hun kan gå fra sengen til køkkenet. Eller flg.: Er der nogen der vil se min blåprikkede jyske drankerpik? Efter mandebemærkninger af denne type blev der vild diskussion. De nye i kvarteret blev ikke umiddelbart akcepteret, de skulle både ses an og provokeres, sættes på prøve i en noget negativt ladet atmosfære.

Men hvordan gik det, de nye i saneringskvarteret og lokalbeboerne imellem? Min respondent fra Christianshavn fortæller, at op gennem 70'erne skiftede holdningen til Christiania. Flere og flere kriminelle elementer flyttede ind, og når disse personer tog lidt fat på idealisterne, så slog de pæne idealister ikke igen. Der begyndte langsomt at blive flere og flere tyverier i bydelen. Flere og flere narkomaner havde søgt tilflugt på Christiania og på et tidspunkt var der regulær krig mellem to grupper, Bull Shit og Hells Angels, om narkotikamarkedet. Og udover narkotika var der diverse andre varer i omløb, dvs. hælerforretning. Værst var det i slutningen af 70'erne og begyndelsen af 80'erne, og lokalbefolkningen var godt og grundigt træt af Christiania. Selvom Christiania selv gennem etablering af Regnbuehær gradvist fik etableret noget selvjustits, skiftede lokalbefolkningens holdning. Den positive velkomst var blevet til negativitet. Idag, 20 år efter, hævder min respondent, at enhver af de oprindelige beboere på Christianshavn med største fornøjelse ville køre en bulldozer igennem Christiania og jævne det hele med jorden. (Disse oplysninger stammer fra en uformel snak, jeg fik med respondent Beboer Christianshavn, da interview blev godkendt).

Danner, der oprindeligt blev mødt med afprøvende negativitet, gik det modsat. Den kvindelige lokalbeboer, jeg interview'ede, mente, at Dannerarbejdet var særdeles positivt. Respondent nævner, uden at opgive personnavne naturligvis, at kvinder, der oprindeligt var kommet til kvarteret i forbindelse med at søge hjælp på Danner, i kvarteret havde fundet en ny mandlig partner med positivt resultat. Lokalbeboeren påpeger endvidere, at der jo ikke er nogle lokalbeboere, som ved, om de andre i kvarteret selv har haft brug for tilbuddet for Danner. Dette er, begrundet i egen erfaring, reel snak. En af de kvindelige beboere i kvarteret, som ellers havde fraflyttet området, sad pludselig en eftermiddag på gaden og græd. Denne kvindelige bekendt vendte tilbage netop grundet Danner's tilbud. Danner er således idag akcepteret og respekteret af det lokalmiljø, Dannerstiftelsen af 1979, var nyt i.

Hvorfor gik det galt med Christiania og dets forhold til lokalbeboerne? Jeg mener, at grunden hertil er, at Christiania allerede ved sin etablering var for åben i forhold til udefrakommende personer, samt at det mislykkedes for Christiania at foretage en organisering, herunder at få defineret et fælles mål og søge at efterleve dette.

Ved sammenligning af B.T. d. 27/10-1971 og Information d. 30/12-1971 ses det at antallet af beboere på Christiania i løbet af disse to måneder er 5-doblet, fra 100 beboere til 500 beboere. Det ses endvidere, at fællesorganisering, bl. a. omkring renovation, ikke er lykkedes. Det, der er lykkedes, det er at være fælles om en holdning, der hedder: Enhver rager til sig. Det oprindelige fællesskab har udviklet sig til regulært nasseri.

Den individualistiske fortagsomhed har givet sig udtryk etablering af forretninger, 7 værtshuse og 1 bageri. Allerede på dette tidspunkt er en Christianit klar over, at den påbegyndte udvikling er farlig. Information citerer vedkommende for bemærkningen, hvornår kommer rotterne. Efter min mening, da var rotterne allerede kommet i løbet af de første måneder. Der var villigt gjort plads til personer, der ikke ønskede Christiania som et konstruktivt alternativ til det bestående, dvs. det danske samfund, byen København og lokalkvarteret Christianshavn.

Det, disse personer ønskede, under dække af idealisme, var personlig berigelse, ikke blot gennem uautoriseret handel med diverse ting, men også gennem dette, at bostedet og forretningsvirksomheden var afgiftsfri til forskel fra alle andre steder i Danmark. Da denne "fri"-handel var etableret og var blevet hård, blev det nødvendigt for nogle, herunder stofmisbrugere, at skaffe kapital til nødvendige indkøb, hvilket gjorde, at Christianshavn i en periode blev oversvømmet af indbrud. Hvilket naturligvis medfører, at lokalbeboernes oprindelige positive indstilling til Christiania gradvist forandres til en negativ indstilling.

Jeg kan så undre mig over, at lokalbeboerne på Christianshavn ikke gik i aktion mod Christiania, da den negative holdning blev stærk. Jeg spurgte ikke min respondent fra Christianshavn om dette, og jeg har derfor ingen konkret viden herom. Mit indtryk er imidlertid, at Christiania sideløbende med udviklingen af den grove individualistisk orienterede udvikling af privatkapitalisme bibeholdt elementer af idealisme. Samt at det netop var disse elementer, der bestandig blev brugt som facade, når Christiania blev angrebet.

Det er en kendsgerning, at Christiania på alternativ vis producerede smukke ting, koncerter, teater, musik, plakater osv. Endvidere er det en kendsgerning, at en række mennesker, der ikke kunne fungere i det almindelige samfund, fandt et sted at være netop på Christiania. Facaden var således ikke forkert, blot mangelfuld. Denne facade opretholdes den dag idag, Christiania har informationskontor, der er rundvisning af turister på Christiania, og Christiania er kendt over hele europa som et socialt eksperiment i København.

En anden faktor, der efter min mening spiller ind, er, at i tiden, hvor Christiania udvikler sig i negativ retning, da forandres befolkningsgruppen på Christianshavn. De nyindflyttede i ejerlejlighederne kan individuelt være negative overfor Christiania, men da gruppen i øvrigt ikke selv har noget til bopælen og bydelen opbygget netværk, da har den ej heller en organisering at handle igennem mod Christiania. Og dette er så situationen i begyndelsen af 90'erne.

Modsæt gik det med Danner. En oprindelig negativ lokalbefolkning blev positivt indstillet overfor det nye initiativ. Hvorfor? Jeg mener, at dette skyldes, at Danner på intet tidspunkt har været ukritisk åben for hvad som helst. Endvidere havde Danner ved sin etablering et specifikt mål, som aktivisterne kunne organisere sig om, dette at være et sted for kvindekultur, at være et sted hvor voldsramte kvinder kunne søge tilflugt.

Endvidere bliver der på Danner udover arbejdet med konkrete voldsramte kvinder også arbejdet med kvindelige aktivister, der melder sig mhp. at bidrage til Danner's arbejde. En kvinde, der kommer til Danner med det mål at bidrage til at "frelse", vil i Dannermiljøet blive sat igang med en egenproces om, hvorfor hun er der, og en egen erkendelse om, hvordan hun kan bruges i det fælles arbejde. Yderligere finder denne målrettede proces sted indenfor murene af Dannerbygningen, og berøringsfladen med lokalbeboere er således begrænset.

Den eneste berøringsflade, kvinder fra Danner, hvadenten de er tilknyttet Danner som voldsramte eller som frivilligt arbejdende, har med lokalbeboere, er i det omfang, de lokale værtshuse benyttes. Disse har i årenes løb skiftet karakter, dvs. nogle steder er forsvundne, andre steder er oprettet med mere specifikt mål som spiserestauranter eller gennem sit tilbud rettet mod en anden kundekreds end de lokale beboere. Dvs., der er idag få steder, hvor lokalbeboer og en kvinde fra Danner naturligt vil mødes. Samtidig er der også sket en markant udskiftning af lokalbeboere, hvor jeg vil tro, at mange nytilflyttere overhovedet ikke ved, at den røde bygning på hjørnet Gyldenløvesgade/Nansensgade er Danner. Dvs., ikke en gang på et individualistisk niveau hos en nytilflytter vil Danner være problematisk.

Afslutningsvis om disse to nye steder i saneringskvarterer i København vil jeg fremhæve, at forskellen i holdning til disse steder skyldes, at det ene sted, Christiania, var ukritisk mhp. deltagere i det nye, mens Danner allerede fra starten var kritisk mhp. deltagere. Kontakten lokalbeboere og deltagere fra det nye i kvarteret er blevet bestemt heraf, med det resultat at der er vokset henholdsvis negativitet og positivitet frem overfor det nye. Inden disse erfaringer skal overføres på det nye, "**Det Vandrende Herberge**", skal jeg kort gøre nogle betragtninger over mennesket i saneringskvarteret.

11.3. Mennesket i saneringskvarteret.

Allerede i afsnit 11.2. har jeg været inde på, at de oprindelige beboere i et saneringskvarter havde et fælles socialt netværk knyttet til den fælles boligmasse. Jeg har endvidere været inde på, at nytilflyttere til kvarteret som udgangspunkt er individualister, da de endnu ikke har etableret et fælles netværk knyttet til nærhed i boligmæssig henseende.

De oprindelige beboere i et saneringskvarter vil typisk være mennesker, der er i kvarteret primært grundet den lave husleje, som en saneringsmoden bolig vil koste. Dvs. mennesker, der enten er lavtlønnede eller er på den ene eller anden overførselsindkomst, mennesker der i sociallagstihørsforhold er lavt placerede, samt økonomisk sårbare.

Det, disse mennesker står overfor, er beslutninger, der er truffet af nogle kommunalpolitikere på en uigennemskuelig måde. De står endvidere overfor en proces, der i tidlig udstrækning også er uigennemskuelig, da saneringsprocessen let kan udgøre 10-15 år. Med et konkret eksempel, et saneringsforslag fremlægges 1981, men i januar 1993 er det endelige prisniveau for boligerne endnu ikke fastlagt, og der kan sagtens gå 2 år til med sag i boligretten, før prisen er fastlagt. Dvs., også prisen på bolig er uigennemskuelig.

Endvidere er boligstøttemulighederne uigennemskuelige, da lovene herom ikke umiddelbart oplyses til borgerne, og de borgere, der selv finder frem til lovene, kan eventuelt ikke forstå lovene, da de ikke besidder juridisk ekspertviden. Borgerne står endvidere overfor en offentlig forvaltning, der objektivt er under nedskæring og omstrukturering, hvilket gør, at den offentlige forvaltning ikke fungerer optimalt overfor borgeren, og måske direkte fejlagtigt.

Dertil kommer, at borgeren i saneringskvarteret gradvist ser det traditionelle sociale netværk ændres og eventuelt forsvinder, da flere og flere af venner og bekendte fraflytter. Hvem, der flytter hvornår, er heller ikke til at vide, da der i en langvarig saneringsproces sagtens kan forekomme andre grunde til at forlade kvarteret. Dødsfald, sygdom, skilsmisse, arbejdsløshed etc. Dvs. det sociale netværks udvikling er ej heller gennemskueligt. Disse faktorer gør, at den

enkelte borger i et saneringskvarter har meget ringe mulighed for at planlægge på længere sigt, hvilket gør livsperspektivet uigennemskuligt.

Men gælder dette virkelig for samtlige oprindelige borgere i et saneringskvarter? Noget tyder på det, når der sker en sammenligning mellem erfaringen fra 1971's Nørrebro og Nansensgadekvarteret 20 år senere. I en artikel: "Hvad siger slumfolket selv" (Bilag, p. 132f) findes følgende udsagn om en saneringsdemonstration på Blågaards Plads: "Det foruroligende var bare, at af den Sorte Firkants ca. 15.000 beboere deltog måske 100 af kvarterets oprindelige beboere, dvs. mindre end 1 %." (Carlsen, 1971). Tallet er det samme nu. I et ejendomskompleks indeholdende 120 lejemål og hermed ca. 300 beboere var der oprindeligt 3 boligaktivister i midten af 80'erne, idag er der 2 tilbage. Disse personer er ikke velset af de øvrige. Udover at der ikke bliver hilst på disse mennesker, da falder der også bemærkninger om højrøvhed samt sindssyge stodder, ved du hvad du gør. Dvs., de få personer i et saneringskvarter, der søger at bevare overblikket, søger at tænke frem og perspektivere, faktisk må kæmpe en dobbelt kamp. Dels kampen mod overgreb mod boligen i saneringsprocessen og dels kampen mod naboers foragt.

11.4. Afslutning.

Hvad betyder de fremhævede aspekter ved saneringskvarteret for den oprindelige beboer i følelsesmæssig henseende? Jeg vil hævde, at der i forbindelse med saneringsprocessens ødelæggelse af sociale relationer, kombineret med manglende gennemskuelighed af saneringsprocessens konsekvenser på langt sigt, samt dette at den enkeltes livsperspektiv hermed i et eller andet omfang er uafklaret, da vil de oprindelige beboere føle angst i et eller andet omfang.

Denne tilstedeværende, men ikke nødvendigvis formulerede angst vil medføre, at der holdes mere og mere fast i det stabile, der er tilbage, eksempelvis resterne af et socialt netværk. Som respondent fra kvarteret ved Danner bemærkede det i en velkendt sproglig vending: "...de få, der er tilbage, de holder sammen som ærtehalv." (Bilag, p.12, linie 157f) Dette kan medføre, at der i kvarteret dannes en front mod det nye, og denne mulighed skal der tages højde for i forbindelse med "**Det Vandrende Herberge**".

Imidlertid viser det sig også, at der ved indførelse af det nye, konkretiseret med henholdsvis Christiania og Danner, i et saneringskvarter, da er såvel positive som negative reaktioner mulige. Disse reaktioner justeres imidlertid af de lokale beboere over tid, afhængig af hvordan det nye i kvarteret videreudvikler sig, forstået som hvilke personer, der kommer til kvarteret, i og med det nye's etablering. Dette skal der også tages højde for i forbindelse med "**Det Vandrende Herberge**"s tilstedeværelse i et saneringskvarter.

Endelig vil der være nogle tilflyttere til saneringskvarteret. Disse mennesker har ikke i forvejen nogen netværkslignende organisering knyttet til boligens placering, hvilket gør, at disse mennesker som enkelte personer nok kan have nogle positive/negative meninger om "**Det Vandrende Herberge**", men disse meninger er uden afgørende betydning, da det må antages at være usandsynligt, at de nytilflyttede danner front mod herberget i dets midlertidige tilstedeværelse i kvarteret. Med disse afsluttende bemærkninger, skulle grundlaget for tanken om "**Det Vandrende Herberge**" være tilstede.

12.0. EN GENEREL PLAN SOM KONKLUSION.

I og med at arbejdsseksemplaret af denne opgave har hvilet et stykke tid, da er jeg blevet opmærksom på et tilsyneladende paradoks. Dels arbejder jeg ud fra tankegangen om "Det Ufærdige" som bagvedliggende princip, men samtidig bruger jeg på det individuelle plan i forbindelse med Lewin's aktionsforskningsmodel det Lewin'ske begreb quasibehov, dvs. at dette at tage en beslutning har en intrapsykisk konsekvens.

At tage beslutning vil af mange blive forstået som at gøre noget færdigt. men beslutningstagen set i relation til tanken om quasibehov er faktisk det modsatte. Det er her beslutningen, der skaber quasibehovet, som først er færdig i det øjeblik, hvor en behovsopfyldelse har fundet sted. beslutningstagen forstået på denne måde er således både at gøre noget færdigt og at påbegynde noget nyt.

Denne vanetænkning i forbindelse med at tage beslutning må jeg medreflektere i min skitsering af en generel plan som handlemulighed, at noget tænkes ufærdigt støder, vækker en ufrløsthed hos den enkelte, og kommende personer i relation til "Det Vandrende Herberge" vil efter al sandsynlighed undre sig over, at projektet tænkes ufærdigt. Derfor vil jeg i min skitsering af handlemuligheden i form af en generel plan gøre det, at jeg bruger to generelle planer, der tænkes parallelt forløbende med det ufærdige i feltet mellem disse planer, der er på hvert sit niveau.

Den ene generelle plan indbefatter det aspekt, jeg løbende gennem opgaven har nævnt, det konkrete jordnære samarbejde med boligløse. Den anden generelle plan er at skabe en forening, der har som formål at støtte projektet. Imellem disse to niveauer må jeg så selv være et balancesøgende bindeled.

Inden jeg går i gang med denne skitsering, skal jeg påpege en personlig svaghed, jvf. Holbergs dejlige citat fra "Den Politiske Kandestøber", hvor der siges: "Et søkort at forstaae, et andet skib at føre". Hvor banalt det end lyder, da er jeg bange for hunde. I artiklen "Jobbet gør os bange" (Junø, 1990, se bilag p. 123-124) nævnes, at en tilsynsassistent på Sundholm blev angrebet af en schæfer. Tilsvarende var der en episode i T.V.- udsendelsen "Orkanens Øje" (Engels, 1992), hvor en lokalbeboer grundet sine to hunde havde fået lov til at bruge området omkring Mændenes Hjem. Dvs., der til boligløse samt lokalbeboere med tilknytning til boligløse indgår fænomenet store hunde. Som privatperson må jeg således tilstræbe samarbejdsrelation med en person uden angst for hunde samt uden egen hund.

Efter denne noget personlige digression, da skal afsnit 12 disponeres på følgende måde. Hvor træffes boligløse?, Hvordan etableres en samarbejdsrelation boligløse imellem?, Hvilke kategorier af mennesker kunne tænkes at være interesseret i at danne en forening og hvordan gøres det? Efter disse skitseringer af generelle planer, der tænkes i tidlig parallel, vil jeg disponere énstregen med Før iværksættelse af "**Det Vandrende Herberge**", "**Det Vandrende Herberge**" etableret første gang, Opbrud fra, samt vandring til og reetablering af "**Det Vandrende Herberge**" på ny. Dertil kommer Hvilken viden kan "**Det Vandrende Herberge**" bidrage med? samt Afsluttende perspektivering.

12.1. Hvor træffes boligløse?

Umiddelbart er svaret "Væresteder" som fremhævet af respondent Tidligere Boligløs, der i sin beskrivelse af boligløse (Bilag, p. 15) ganske enkelt beskrev boligløse gennem at tegne et "Værested"s indretning rumligt. Men der var jo en gruppe boligløse, der ikke kom på "Væresteder". Det var "De grundet stofmisbrug boligløse". Disse boligløse vil imidlertid kunne findes udenfor byens apoteker ca. 15 minutter før åbningstid. For at falde i uformel snak kræves blot lidt slidt tøj, et lidt nusset udseende, en hår og skægpragt, der ikke har set en frisør i lidt for lang tid. Dette eksperiment foretog jeg mig konkret i Frederiksborggade, og jeg fik her en spontan samtalekontakt, som vedkommende og ikke jeg indledte, om at have mistet nogle "doner", hvilket viste sig at være slang for metadon.

En anden gruppe boligløse, gadebørnene, vil kunne træffes på bl.a. hovedbanegården. Samtalekontakten kunne eventuelt kunne etableres ved "at komme til at sidde ved siden af" pågældende og herpå afvente, om pågældende har lyst til at sige noget, eller der kunne bydes en cigaret. Imidlertid skal jeg ved denne gruppe erindre, at seksuelt misbrug kan være en erfaringsballast hos det enkelte gadebarn, hvorfor kønsforskel kombineret med aldersforskel gør, at en kontakt her skal være meget varsom.

Jeg har ikke her omtalt hvilke boligløse, der primært har min interesse. Det vil blive gjort i afsnittet Før iværksættelsen af "**Det Vandrende Herberge**".

12.2. Hvordan etableres en samarbejdsrelation boligløse imellem?

Det jeg her vil skitsere er en generel tanke om, hvorledes noget sådant kan gøres. Jeg har undervejs i opgaven karakteriseret min menneskeforståelse, herunder betydningen af det sociale, fællesskabet. Imidlertid er den boligløse jo kendetegnet ved at have valgt noget socialt fra, dvs. et minimumsfællesskab. Imidlertid er der noget andet ved mennesket, der også er vigtigt udover det sociale, dette at mennesket er nysgerrigt, hvilket vel netop kendetegner individualisten. En søgen og hermed en forbunden interesse i dette eller hint.

Såfremt et menneske ikke gennem længere tid har dyrket denne interesse, da kan det tilstræbes at denne interesse påny vækkes, specielt mhp. at få styrket vedkommendes selvrespekt, dette: "Jeg kan noget!". Denne tanke tvinger mig så ind i en kort formulering af normalitet/afvig, som Franz From i sin tid formulerede. Den hed: "Vi former hinandens tilværelse, vi definerer hinandens personligheder, gruppen bestemmer, hvad det er at være et menneske, hvordan du skal være for at få lov til at føre titel af menneske: Hvis du er for stor og aparte, så skal du nøfles. Så var du ikke et menneske, men en afviger, gal eller forbryder: Sagen er at vide, hvad der er normalt, og det normale har ofte meget snævre rammer." (From, 1970, p. 94, fremhævelse From's). Og netop dette, at det normale har snævre rammer gør, at netop selvrespekten skal re-etableres.

Såfremt der langsomt kan bringes andre aspekter ind i denne interesse, først perifert og senere med konkret sigte, da kan de forskellige interesser hos de forskellige mennesker bringes til at tangere hinanden. Når denne tangering er opnået, da kan de tangerende interesser begynde at overlappe hinanden. Hvilket som figur betragtet vil kunne skildres med de olympiske ringe fra vore olympiader.

Hvis dette kan gøres i en samarbejdende relation gennem den gruppe, jeg tidligere omtalte som den "Faste Kerne", da vil den enkelte eventuelt få et nyt og mere nuanceret syn på samfundet, herunder eget valg i boligløsheds/bofasthedsproblematikken.

12.3. Hvilke kategorier af personer kunne tænkes at være interesseret i at danne en støtteforening? Og hvordan gøres det?

Grundlæggende vil det være personer, der føler en social indignation, at noget er forkert, at boligløse er mennesker på godt og ondt ligesom alle andre mennesker. Disse personer vil i en lang række tilfælde have valgt uddannelse og erhverv pba. denne indignation, dvs. med en særdeles bred betegnelse socialarbejdere.

Og med denne brede betegnelse mener jeg såvel præsten, lægen, juristen, diakonen, pædagogen, psykologen, sygeplejersken såvel som politikerne og andre, der ved siden af deres almindelige erhverv er gået ind i en eller anden form for aktivt arbejde for en sag. Der er således mange, der potentielt kunne tænkes som medlemmer af en støtteforening til "**Det Vandrende Herberge**". Det, det derfor handler om, er at vække interesse for projektet.

Hvilket er et kæmpearbejde, jvf. respondent Initiativtager Dannerstiftelsen, der udtaler: Du skal have fat i nogle mennesker... det er et kæmpearbejde først at få tilstrækkeligt mange mennesker interesserede i et se fidusen, og det var det, vi gjorde, et hestearbejde med at invitere og invitere, lave kaffebord og hygge-nygge og vise rundt og forklare og...indtil vi fik tilstrækkeligt mange mennesker gjort interesserede, og så begyndte de der ringe at brede sig..." (Bilag, p. 61, linie 236ff).

Her skal erindres, at Danner jo blev besat, og at der derfor var rum at vise rundt i, borde til at servere kaffe på osv. Det har "**Det Vandrende Herberge**" ikke som udgangspunkt. Men såfremt et "Værested" kunne gøres interesseret, da ville et sådant netop kunne lægge disse lokaliteter til i en indledende fase.

Spørgsmålet bliver så, hvor mange mennesker, skal der til i den indledende fase? Her er det min vurdering, at fem til ti personer, der grundigt kan gennemdiskutere idéen, vil være tilstrækkeligt. For hvis ikke alle er enige og har samme mål indledningsvis, da vil det senere i udviklingsprocessen af en forening være katastrofalt. Derfor ikke for mange til start.

Herpå vil disse mennesker kunne danne sig et overblik over, hvilke arbejdsopgaver, der er ved at bygge en forening op. Såsom, hvilke vedtægter, hvilke medlemmer, hvilken type aktivitet i foreningen udover at være støtteforening til "**Det Vandrende Herberge**", hvilket medlemsbidrag osv.

Der vil også skulle foretages en vurdering af, hvordan en bestyrelse skal sammensættes. Her vil det grundet egen eksperimenteren med etablering af en skakklub være vigtigt, at bestyrelsen sammensættes bredt politisk. Således at udefrakommende, dvs. fra borgerrepræsentationen i København samt borgmestre, krav til "**Det Vandrende Herberge**" kan imødegås.

Vigtigheden heraf har jeg erfaret gennem min eksperimenteren med etableringen af en skakklub. Grundet et magtskifte i bestyrelsesregi i studenterhuset, hvori skakklubben var en underforening, opstod der øjeblikkeligt problemer med at få henvendelser besvaret, økonomiske dispositioner blev mistænkeliggjort samt henvendelser til skakklubbens bestyrelse blev fremsat

i en formulering til det ene bestyrelsesmedlem og i en anden og radikal anderledes form til et andet bestyrelsesmedlem, naturligvis med det resultat, at skakklubbens bestyrelse internt grundet denne misinformation pludselig var splittede med aflysning af arrangementer til følge. Den politiske gruppe, der overordnet i studenterhusregi pludselig kom til magten, var netop ikke repræsenteret i skakklubbens bestyrelse. En erfaring, ikke negativ, da den jo var lærerig.

En sådan bestyrelse i en støtteforening til **"Det Vandrende Herberge"** vil derudover have som formål at skaffe flere støttemedlemmer, at søge de relevante fonde om penge til realisering af **"Det Vandrende Herberge"** samt lejlighedsvis selv gå ind i det konkrete samarbejde med boligløse som periodevis medlemmer af den **"Faste Kerne"**.

Men hvordan skaffes de første fem til ti personer? Det gøres først og fremmest gennem uformelle kanaler i form af venner, bekendte, bekendtes bekendte, som alle har den sociale indigation. Når disse mennesker så grundigt har diskuteret idéen, da kan der arbejdes videre mhp. at kontakte vigtige nøglepersoner, såsom en velrenommeret psykiater, en engageret præst, en central politiker, en person fra fagbevægelsen osv., dvs. folk med interesse og indflydelse. Om disse mennesker, der evig og altid af denne eller hin person eller gruppe af personer kontaktes, så kunne gøres interesseret, er et andet spørgsmål. Folk imed position og indflydelse har altid en lang arbejdsdag, og vil som følge heraf være meget nøjeregnende med, hvilke nye engagementer, de indlader sig i. samtidig med, at denne kategori af personer også vil være nøjeregnende med, hvad deres navn og position skal bruges til.

Endvidere spiller der også tilfældigheder ind. Respondent Initiativtager dannerstiftelse nævner direkte, at den private relation mellem den socialdemokratiske Helle Virkner fra Frederiksbergs kommunalbestyrelse og det tidligere konservative folketingsmedlem Haunstrup Clemmensen, der på daværende tidspunkt var direktør i en kreditforening medførte en fleksibel og favorabel lånemulighed mhp. istandsættelse af Dannerbygningen. Og tilfældigheder kan jo pr. definition ikke forudses.

At skabe en støtteforening vil derfor være et enormt arbejde, muligvis uigennemførligt, men i og med jeg beskæftiger mig med muligheden, tror jeg naturligvis selv på at det kan lade sig gøre.

12.4. Før iværksættelse af **"Det Vandrende Herberge"**.

Hele projektet står og falder med, om der kan findes minimum én boligløs, der synes tanken om et midlertidigt herberge, der skal opbygges af boligløse selv, er en god idé. Den/de boligløse, der skal kontaktes omkring idéen, vil tilhøre den undergruppe af boligløse, jeg kaldte de bevidst boligløse i afsnit 9.3., folk som går igang med en opgave, fordi den er spændende, men som ikke selv er interesseret i at blive bundne af opgaven gennem længere tid. Hvor aspektet midlertidighed ikke er en hindring for engagementet.

Stedet hvor bevidste boligløse kan træffes vil være **"Væresteder"**, og på disse **"Væresteder"** vil der sandsynligvis også findes information om, hvor der aktuelt er tomme ejendomme, der er tilgængelige, da nogle af **"Værestedet"**s gæster sandsynligvis bruger tomme ejendomme som natlogi i forvejen.

Såfremt en kontakt etableres og beslutning om at realisere **"Det Vandrende Herberge"** tages, da er begyndelsen til gruppen den **"Faste Kerne"** etableret. Gruppens første opgave vil

ganske enkelt være at besigtige ejendommen mhp. om den egner sig til formålet. Herpå er der naturligt to opgaver, en teoretisk, der hedder, at finde ud af hvem ejendommen tilhører, samt hvorlænge ejendommen skal stå tom inden nedrivning/genopretning, samt en praktisk, dvs. at orientere sig i bykvarteret mhp. at finde de steder i kvarteret, hvor de fastboende naturligt mødes. Det være sig beboerhus, møntvaskeri, hos købmand eller andre lokale handlende, på et værtshus eller hvad der i øvrigt måtte være.

Såfremt ejendommen skal stå tom gennem længere tid, dvs. minimum et halvt år, da kan den overvejes som mulighed, og herpå skal der naturligvis forhandles med ejer samt myndigheder om en tilladelse om at anvende ejendommen gratis. Projekt **"Det Vandrende Herberge"** er tænkt som et lav-budget fænomen, og der skal således ikke stiles mod at betale husleje. Denne forhandling kunne tages efter, at nogle fra den "Faste Kerne" var flyttet ind, så at sige havde besat bygningen. I såfald måtte ejer/myndigheder vælge mellem at tilkalde politi for med magt at udsmide de boligløse, eller at gå ind i en konkret forhandling om en midlertidig brug af bygningen. Såfremt politiet vælges som løsning, da vil en konkret udsmidning medføre presedækning, hvori boligløshedsproblematikken kunne problematiseres, og **"Det Vandrende Herberge"** præsenteres. Såfremt forhandlingen lykkes, uden politiindgriben, som det skete med Danner, da vil det første, der skal ske med bygningen være at indrette primitive køkken-og spisefaciliteter, samt et rum til overnatning for den "Faste Kerne".

Sideløbende hermed skal lokalbefolkningen kontaktes på deres naturlige mødesteder, en dialog skal sættes igang, dels for at orientere de lokale fastboende samt hvis muligt engagere nogle af de lokale beboere i **"Det Vandrende Herberge"**, f. eks. ved fællesspisning. I dette første forløb er det vigtigt, at fejlen fra Christiania ikke gentages, dvs. at alle, der kommer tilstrømmende ukritisk akcepteres. Målet, at skabe **"Det Vandrende Herberge"** for ca. 20 boligløse i en opgang må fastholdes, så der ikke pludselig er 100 til 200 mennesker, der skal organiseres. Ved en stor tilstrømning af "aktivister" kan der ganske enkelt ikke sorteres mellem de, der reelt går ind for **"Det Vandrende Herberge"**'s idé, og de, som ønsker sig en alternativ oplevelse. Og i en sådan eventuel tilstrømning, vil idéen let bukke under.

Såfremt ovenstående på mirakuløs vis, og mirakler sker jo, specielt hvis de opsøges, lykkes, da er tiden kommet til at vurdere hvilke konkrete behov **"Det Vandrende Herberge"** har. Først og fremmest er det nødvendigt med aftale om lys, gas, vand samt en telefontilslutning. Noget sådant skal betales, lige som madvarer, så finansieringsproblematikken dukker op som det første presserende problem. I starten ville det være naturligt, at den "Faste kerne" kollektivt finansierede efter evne, og i det noget længere perspektiv kunne der være tale om, at **"Det Vandrende Herberge"** blev akcepteret som et alternativt herbergseksperiment, hvorfor der ville kunne søges fondsmidler, såvel private legater som kommunale og statslige midler. Hvad, der skal søges, samt hvor, der skal søges, vil afhænge af, hvilke betingelser, der er knyttet til en pulje penge. Men søges må der, da etablering af de minimumsfaciliteter, jeg skildrede i afsnit 9.1., skal finansieres på en eller anden måde.

Penge er jo som regel gode at have, men dog ikke, såfremt bevillingen sætter betingelser for pengene, der er i strid med **"Det Vandrende Herberge"**'s idé. Dvs., at være en midlertidig herbergsforanstaltning uden reintegrationskrav til den boligløse, hvori der finder en diskussion af bofastheds/boligløshedsproblematikken sted, samtidig med at **"Det Vandrende Herberge"** konkret bygges op i en saneringsejendom på den måde, jeg skitserede i afsnit 10.1.

Samtidig skal det hele tiden erindres, at der er tale om en aktionsforskningstankegang. Dvs., ikke blot skal **"Det Vandrende Herberge"** etableres, men der skal også ske en erfaringsindsamling. Lewin udtrykte det på følgende måde: "Hvis vi taler om forskning, mener vi aktionsforskning, dvs. handling på et realistisk niveau, handling der altid er fulgt af selv-kritisk objektiv erkendelse og vurdering af resultater. da vi synes om at lære hurtigt, vil vi aldrig være bange for at komme til kort. Vi stiler mod: ingen handling uden forskning; ingen forskning uden handling." (Marrow, 1969, p. 193.) Krumtappen i denne forskning vil være de fast tilbagevendende ugentlige fællesmøder pba. de retningslinier, jeg opstillede i afsnit 10.4., men denne erfaringsopsamling, erkendelse og vurdering sætter naturligvis igang allerede ved den første opsøgen af et "Værested" fra idéhavers side.

12.5. "Det Vandrende Herberge" etableret første gang.

Hvordan det sociale liv i herberget kommer til at forme sig første gang, det eksisterer, er umuligt at forudsige. Det er indlysende, at de første personer i den "Faste Kerne" vil komme til at spille en dominerende rolle, ganske enkelt da de har været med i processen fra dens begyndelse. Men i og med, at der er indbygget en åbenhed/lukkethedsklausul mhp. deltagelse i fællesmøder ud fra konkret deltagelse i herbergets liv i løbet af den forløbne uge, se afsnit 10.4., da vil en sådan dominans kun være af midlertidig karakter. Det er endvidere sandsynligt, at gruppen den "Faste Kerne" relativt hurtigt i **"Det Vandrende Herberge"**s liv vil forandre sig, da udgangspunktet var de bevidst boligløse, som antagelig kun bliver i processen, så længe de finder den spændende.

Men andre vil komme til, fra de andre beskrevne undergrupper af de boligløse. Og med skiftende mennesker, da skiftende behov samt gensidige krav til hinanden i det sociale liv. Såvel behov og krav vil umiddelbart kunne skifte fra dag til dag i og med gruppen af boligløse skifter dagligt. Men da der skal være en eller anden grad af regulering, da må det ugentlige fællesmøde beslutte, hvilke retningslinier den følgende uge skal forløbe efter. Der kan derfor ikke fremstilles en pjece med generel information, da retningslinierne skifter ugentligt, men der kan ved tavle eller hurtigt fremstillede plakater orienteres om ugens retningslinier.

Det vil så være op til den "Faste Kerne" om disse retningslinier bliver fulgt i den samarbejds ånd, de tilsigter. Jeg er overbevist om, dels fra læsning af artiklen "Jobbet gør os bange" (Junø, 1990) og dels fra mit reinterview på Sundholm, hvor der hele tiden var støj, skænderi etc. i baggrunden, at der vil være konflikter i ugens løb. Dette kan såvel være grundet tyveri, grundet uønsket "handel", og her tænker jeg specielt på narkotika, grundet mindre hensigtsmæssig omgang med kanyler, grundet overdreven spiritusindtagelse, samt en lang række andre grunde, som vil være at finde i løbet af blot den første måned i **"Det Vandrende Herberge"**s liv. Spørgsmålet bliver her, hvordan skal disse konflikter løses?

I det øjeblik, de optræder må de selvfølgelig løses umiddelbart, f.eks. gennem brug af et "utilfredsværested", se 10.2., men såfremt samme type konflikt atter og atter dukker op, da må denne gøres til genstand for nøjere granskning. Her skal det erindres, at der altid er minimum 2 personer, der er ansvarlige for en konflikt. Således kan én bestemt boligløs ikke isoleret optræde i rollen "det dumme svin", dette fænomen har naturligvis dels en genese, dels et konkret udslag i den givne situation, samt en eller anden fremtidig konsekvens. Her må den enkelte, der er havnet i ovennævnte rolle støttes i form af, at fællesskabet som helhed engageres i en eller anden form for problemløsning, dvs. hvor både den enkelte person og fællesskabet, vedkommende befinder sig i, søges ændret. Noget sådant kan først ske ved det ugentlige

fællesmøde, hvilket gør, at nogle uger muligvis bliver et sandt helvede at komme igennem. Men jeg skal her markere, at selvom en uge har været et helvede, da er det ikke ensbetydende med eksklusion af en given "synder". Jeg betragter eksklusion, udstøden af fællesskabet, som den værst tænkelige straf, at udsætte et menneske for, jvf. mit afsnit om, hvorfor det sociale er vigtigt, se afsnit 9.2. Ved eksklusion fra fællesskabet gør man mennesket til lidt mindre menneske, hvilket ikke er interessen i **"Det Vandrende Herberge"**. Men en eller anden sanktionsmulighed må foreligge, og jeg forestiller mig, at karantæne over en given tidsperiode kunne bruges som sådan. Efter fællesmødets beslutning.

Umiddelbart bringer det også spørgsmålet om fast personale frem, for vil en "Fast Kerne" af boligløse, hvoriblandt nogle eventuelt har tidligere venskabelige relationer til vedkommende, kunne håndhæve problemløsningen? Jeg tror, at dette godt kan lade sig gøre i det lange løb, selv om de fleste nok vil være uenig med mig på dette punkt. Men hvis de unge mennesker, Markarenko (1988) arbejdede med, kunne løse problemerne uden et stort antal fast tilknyttede pædagoger, hvorfor skulle danske boligløse så ikke kunne? Imidlertid vil der i **"Det Vandrende Herberge"**s proces ikke være nogen grund til at afvise fast personale, såfremt dette faste personale kunne indgå i den "Faste Kerne" i en klar forståelse af, at der tilstræbes ligeværdighed og ikke formynderi.

Spørgsmålet er så, hvor skulle man finde et fast personale, og hvilke mennesker, skal det være? Som nævnt i afsnit 8.6. er den aflønning, der ydes i den traditionelle herbergsverden, konkret Sundholm, så problematisk, at socialpædagoger ikke vil have arbejdet. Men kunne socialpædagoger i det hele taget bruges? Hvad kræver en sådan arbejdsopgave? Efter min mening konkret livserfaring fremfor begrænset teoretisk kunnen. Dvs. en bred livserfaring ville være en bedre kvalifikation end en pædagoguddannelse, gennemført mens vedkommende var i begyndelsen af tyverne. Endvidere, da **"Det Vandrende Herberge"** er tænkt som opbyggen, konkret og materielt, af en saneringsejendom, da ville en håndværksmæssig uddannelse ikke være af vejen. Og da **"Det Vandrende Herberge"** hele tiden vil være i en uforudsigelig proces, da kan der ikke uddannes på forhånd til dette arbejde, det må ske i selve processen.

Den organisation, der indeholder både mænd og kvinder, som umiddelbart kunne skaffe et sådant personale, ville være Forbundet af Offentlige Ansatte, og da der er stor arbejdsløshed indenfor denne faggruppe, så ville der sikkert være nogle interesserede. Imidlertid måtte disse interesserede dog være opmærksom på, at nogen livsstilling er det ikke. Ligesom **"Det Vandrende herberge"** er midlertidigt, da ville personaletilknytning også være af tidsbegrænset karakter. Lige så snart argumentet: Det har vi prøvet før! dukker op fra en person i den "Faste Kerne", da er det på tide, at enten vedkommende søger et andet sted hen, eller herberget bør opløses. Når udfordringen, engagementet og visionerne er blevet til vane, da vandrer herberget ikke mere, og så er grundidéen bortfaldet.

Det almindelige herberge, som Sundholm, jvf. interview, eller Mændenes Hjem, jvf. TV-udsendelsen "Orkanens Øje" (Engels, 1992), yder kun en seng, et sted at spise, og så den helt naturlige sikkerhed, som kontakt til læge, socialrådgiver etc. er, hvilket jeg ikke har været inde på undervejs. Denne sikkerhed skal naturligvis også findes i **"Det Vandrende Herberge"**, hvilket er en praktisk opgave for den "faste Kerne" at løse. Dvs., der er intet fælles for de boligløse på et traditionelt herberge andet end at sove i samme rum, som grundlag for samværet boligløse imellem. **"Det Vandrende Herberge"** er alternativet hertil netop gennem

at opbygningsopgaven, samt gennem at denne opbygningsopgave naturligt fortsætter med herbergets vandring til ny saneringsejendom.

Og hvis boligløse skal kunne gå ind i en erfaringsudveksling omkring bofastheds/boligløshedsproblematikken, samt et nyt valg om egen situation som enten fortsat boligløs eller fornyet bofasthed, da må der være en større fælles og aktiv berøringsflade overfor hinanden end blot dette, at sove i samme rum. Og netop denne berøringsflade mener jeg findes i et aktivt, medbe-sluttende og hermed engagementskabende, jvf. Lewin's tanke om quasibehov, samarbejde om en livsnær arbejdsopgave som aktuelt "Tag over hovedet", "et sted at være for kulden" samt "et muligt tilhørsforhold".

Men hvornår er opbygningsopgaven færdig, hvornår skal **"Det Vandrende Herberge"** vandre videre? Et svar herpå i form af en bestemt tidsfrist kan ikke gives, men tiden er inde til fornyet vandring, hvis den ene eller den anden af følgende betingelser indtræder:

1. Den konkrete saneringsejendom skal rives ned.
2. Den konkrete saneringsejendom er gjort så godt i stand, at der ikke er flere opbygning-sopgaver at arbejde med, hvorved **"Det Vandrende Herberge"** bliver identisk med et traditionelt herberge.
3. Gruppen af boligløse bliver nærmest udelukkende én af de 6 nævnte undergrupper af boligløse, se afsnit 9.3. I såfald er **"Det Vandrende Herberge"** forvandlet til en specialinstitution, hvori den generelle diskussion af boligløshed/bofasthed er forandret til en specifik normalitets/afvigs diskussion, hvilket ikke er intenderet.
4. Såfremt der i **"Det Vandrende Herberge"**'s liv begynder at være mange ytringer om, at sådan gør vi her. Dvs. at herberget er blevet til en vane.
5. Såfremt der er vokset en stærk modvilje mod **"Det Vandrende Herberge"** frem i lokalkvarteret, med en fastlåst naborelation og en dannen front mod herberget fra lokalbeboernes side til følge. Noget sådant vil hæmme en diskussion af boligløshed/bofasthed, der naturligvis ikke blot tænkes udført internt i **"Det Vandrende Herberge"**, men også eksternt i hele lokalmiljøet, da et bykvarter i sanering har boligen og dens fremtid som naturligt fælles berøringspunkt.

Udover disse 5 mulige betingelser vil der sandsynligvis være flere, jeg ikke umiddelbart kender, men som vil dukke op i processen. Det vigtige er, at processen holdes i live for herigennem at rumme den boligløses proces, der i sin essens netop er vandrende. Samtidig vil **"Det Vandrende Herberge"** miste sin karakter af antiinstitution, såfremt det bliver varigt, i faste bestemte rammer samt med opdragelses/undervisningsfunktion som mål. Det bliver herigennem blot endnu en knobskydning af det etablerede samfunds generelle behov for at holde fast på sine borgere, fremfor at **"Det Vandrende Herberge"** er et sted for konkurrerende modsigelse (Mathiesen, 1973) og herigennem berigelse af samfundet og samfundets selvforståelse mhp. boligløshed/bofasthed.

12.6. Opbrud fra, samt vandring til og reetablering af "Det Vandrende Herberge" på ny.

Hvornår er opbygningsopgaven færdig, hvornår skal "Det Vandrende Herberge" vandre videre? Et svar herpå i form af en bestemt tidsfrist kan ikke gives, men tiden er inde til fornyet vandring, hvis den ene eller den anden af følgende betingelser indtræder:

1. Den konkrete saneringsejendom skal rives ned.
2. Den konkrete saneringsejendom er gjort så godt i stand, at der ikke er flere opbygningssopgaver at arbejde med, hvorved "Det Vandrende Herberge" bliver identisk med et traditionelt herberge.
3. Gruppen af boligløse bliver nærmest udelukkende én af de 5 nævnte undergrupper af boligløse, se afsnit 9.3. I såfald er "Det Vandrende Herberge" forvandlet til en specialinstitution, hvori den generelle diskussion af boligløshed/bofasthed er forandret til en specifik normalitets/afvigs diskussion, hvilket ikke er intenderet.
4. Såfremt der i "Det Vandrende Herberge"s liv begynder at være mange ytringer om, at sådan gør vi her. Dvs. at herberget er blevet til en vane fremfor en udfordring.
5. Såfremt der er vokset en stærk modvilje mod "Det Vandrende Herberge" frem i lokalkvarteret, med en fastlåst naborelation og en dannen front mod herberget fra lokalbeboernes side til følge. Noget sådant vil hæmme en diskussion af boligløshed/bofasthed, der naturligvis ikke blot tænkes udført internt i "Det Vandrende Herberge", men også eksternt i hele lokalmiljøet, da et bykvarter i sanering har boligen og dens fremtid som naturligt fælles berøringspunkt.

Udover disse 5 mulige betingelser vil der sandsynligvis være flere, jeg ikke umiddelbart kender, men som vil dukke op i processen. Det vigtige er, at processen holdes i live for herigennem at rumme den boligløses proces, der i sin essens netop er vandrende. Samtidig vil "Det Vandrende Herberge" miste sin karakter af antiinstitution, såfremt det bliver varigt, i faste bestemte rammer samt med opdragelses/undervisningsfunktion som mål. Det bliver herigennem blot endnu en knobskydning af det etablerede samfunds generelle behov for at holde fast på sine borgere, fremfor at "Det Vandrende Herberge" er et sted for konkurrerende modsigelse (Mathiesen, 1973) og herigennem berigelse af samfundet og samfundets selvforståelse mhp. boligløshed/bofasthed.

Det konkrete opbrud fra en given saneringsejendom indeholder imidlertid også en arbejdsopgave. Såfremt saneringsejendommen skal rives ned, da skal de materialer, der skal bruges i opbygningen af "Det Vandrende Herberge" i en ny saneringsejendom, og som kan medtages, naturligvis genanvendes således at udgiftsniveauet til opbygning i den nye saneringsejendom bliver så lav som mulig.

Men hvortil går vandringen? Naturligvis til ét eller flere nye saneringskvarterer i storbyen København. Herudover er der imidlertid endnu en mulighed, jeg ikke har været inde på tidligere. Der kan ske det, at nogle boligløse undervejs i "Det Vandrende Herberge"s proces har fundet sammen om en interesse i at etablere sig udenfor København. I såfald må der skabes mulighed for dette, hvilket jeg skal vende tilbage til i afsnit 12.8., afsluttende perspektivering.

Reetablering af **"Det Vandrende Herberge"** i et nyt saneringskvarter i København vil som grundlag følge den skitse, jeg har fremlagt i afsnit 12.1. samt 12.2. Imidlertid vil der for hver gang **"det Vandrende Herberge"** har været etableret være større viden om, hvordan en sådan etablering skal foregå. Denne viden er naturligt blevet indsamlet i og med der er tale om aktionsforskning, der jo ikke kun er aktion men netop også forskning.

Dette rejser imidlertid det principielle spørgsmål om, hvem der på forhånd har denne viden, og hvem der skal igang med at erhverve sig en tilsvarende viden. Dvs. muligheden for, at et givent erfaringsgrundlag hos nogle medfører dominans og hermed magt over andre. Svaret herpå er, at der i en gruppe af mennesker altid vil være forskellig erfaringsbaggrund, hvilket netop udgør fordelene ved at arbejde sammen. Muligheden for erfaringsdominans er således altid til stede, og opgaven bliver derfor ikke at bekæmpe erfaringen, men tværtom at modvirke tendenser til dominans, når disse synes at være på vej til at fastlåse den givne sociale relation i et magt/afmagt forhold.

Den eneste måde at gøre noget sådant på, er gennem - med et gammelt teaterudtryk - at bryde tiden, stedet og handlingens enhed gennem mobilitet, hvilket jo netop er grundidéen bag **"Det Vandrende Herberge"**.

12.7. Hvilken viden kan **"Det Vandrende Herberge"** bidrage med?

Da hele dette projekt er tænkt som et aktionsforskningsprojekt, da er det ikke blot aktionen men også forskningen, der må træde frem. Her vil jeg tage udgangspunkt i Dreier, der i en lille artikel i Udkast gør sig til talsmand for nogle synspunkter, jeg finder relevante om relationen personale bruger.

Dreier skriver (1992, p. 211-212), idet jeg parafraserer, at der er 3 krav til den foreliggende forskning. For det første, at teorier og metoder skal fortælle, hvad praktikere gør, ikke blot hvad de skal gøre. Dvs., der skal være en materiel funderet overensstemmelse mellem teori og praksis. For det andet påpeger Dreier, at der er forskelle i personale og brugersynvinkler på samme praksis, og at det i denne situation er nødvendigt at opprioritere brugernes synsvinkler. Dvs., princippet om, at den som har skoen på bedst ved, hvor den trykker. En god tanke. Og for det tredje fremhæves, at der skal gøres op med den udbredte antagelse om, at brugerne blot følger de råd, de får, og overfører dem til deres dagligliv. Også en glimrende tanke, da brugerne af et givent socialt hjælpesystem jo ikke er objekter i systemet, men subjekter i samarbejde med systemet.

Det er netop sådanne tanker, der for mig er vigtige i relation til projekt **"Det Vandrende Herberge"**. Godt nok har samfundet, "videnskaben", en stor viden om borgerne, herunder den enkelte borgers plads i samfundsstrukturen, såvel som bosiddende som i vedkommende borgers plads i produktionslivet i form af en arbejdsplads. Institutionernes fremvækst, som jeg tidligere har beskrevet, har ensartetheden som mål, og det uensartede som genstand mhp. at opnå dette mål. Men alle mennesker er nu engang ikke ens, og det ens, normaliteten, har som nævnt i mit tidligere anvendte citat fra Franz From, meget snævre rammer. Efter min mening alt for snævre rammer. Og netop derfor kan disse rammer udforskes gennem konfrontationen mellem dem indenfor rammerne og dem udenfor rammerne. Konkret den boligløse versus den bofaste.

Når boligløse vandrer, hvilket jeg finder ganske naturligt, absolut legitimt og herigennem møder sjove mennesker, jvf. respondent Landevejsridder (Bilag, p. 102, linie 131ff), da er dette jo udtryk for en i kvalitativ henseende langs sundere livsform en T.V.-apparatets evindelige larm og flimren aften efter aften i mange hjem. Og det er efter min mening de såkaldt "normale", der kunne lære af boligløse, ligesom boligløse jo også kunne lære noget af de "normale". I denne gensidighed kan alle lære noget.

For det første et svar på spørgsmålet om, der findes en generel årsag til boligløshed. Dvs. er der bag disse forskellige grupper boligløse nogle helt bestemte typer af erfaringer, der peger på noget i samfundsformationen som helhed kritisabelt? Og her tænker jeg ikke i en eventuel virkelig eller postuleret mangel på boliger.

For det andet, hvad er egentlig fordelene og ulæmperne ved at være boligløs? Hertil kunne der utvivlsomt opstilles en stribe svar, men findes der en eller anden form for systematik i disse svar?

For det tredje, hvilke fordomme findes der egentlig om boligløse? Hvor meget er vanetænkning, hvor meget er egentlig udtryk for den bofastes afmagt fremfor den boligløses postulerede afmagt?

For det fjerde, hvad mener boligløse egentlig en bolig er, samt hvad er forskellen på en bolig og et hjem? Modstillet til et tilsvarende spørgsmål stilet til de bofaste?

For det femte, hvad præcist går galt, når den boligløse glider ud i boligløsheden i et processuelt forløb fra en oprindelig bofasthed?

Samt en lang række yderligere spørgsmål, der helt automatisk vil dukke op i forbindelse med det konkrete arbejde med boligløse. Og det er vigtig viden at have for et givet samfund, for netop de individualister, der ligger på grænsen til det, der kaldes "normalitet", er jo dem, der kan bidrage til ny viden. I Danmark er dette essentielt, da vort eneste råstof i forhold til omgivende lande netop er viden.

Svaret på disse spørgsmål kan efter min mening ikke udelukkende rummes indenfor den type videnskab, der opprioriterer kvantitative data fremfor kvalitativ indsigt. Et nyt eksempel på noget sådant er læge Brandt's disputats: "Yngre hjemløse i København" (1992). Det socialpsykiatriske arbejde er efter min mening glimrende indenfor sin tradition, men ikke fuldt tilstrækkeligt.

Brandt mener: "En person er hjemløs, når vedkommende ikke har en bolig, der kan opfattes som stabil, blivende og opfyldende vedkommendes krav til en rimelig boligstandard. Samtidig med at vedkommende ikke magter at benytte sig af samfundets relationer og institutioner i allerbredeste forstand - således familiært netværk samt private og offentlige institutioner af enhver slags, idet årsagen til dette kan være åbenlyse eller mere skjulte forhold hos den enkelte eller i den måde samfundet indretter sig på." (Ibid., p. 158).

Brandt mener endvidere, at denne definition dækker ikke blot yngre, men generelt hjemløse, herunder også relativt hjemløse, dvs. personer med hyppigt skift af opholdssted hos familie, venner og bekendte.

Det, Brandt mangler, er, hvad en boligløs selv mener en bolig er. Og hvornår bliver boligen et hjem? Brandt udefra-bestemmer borgeren med skiftende opholdssteder, hvilket indeholder en anelse af det illegitime, samfundet i almindelighed knytter til det at være boligløs eller i Brandts terminologi hjemløs.

Min synsvinkel er en anden, den boligløse er på forhånd defineret som en ligeværdig og legitim borger, der selv er medbestemmende i den konkrete aktion og forskningen knyttet hertil. Denne metode kritiseres, jvf. Sørensen (1992) mhp. ikke at opnå konkret forskningsmæssige resultater, en holdning, der kritiseres som udelukkende polemik, jvf. Pålshaugen (1992). Det bagvedliggende problem i denne diskussion er spørgsmålet: Hvad er videnskab?

Et svar herpå er følgende holdning. Videnskab er to ting. For det første forskning, der giver ny viden. For det andet forskning, der ægger til fornyet forskning og hermed fornyet viden. Som sådant kan hverken kvantitativt orienteret forskning eller kvalitativt orienteret forskning siges at være den eneste rette vej til ny viden. Min mening er, at der skal tilstræbes en kombination. Med udgangspunktet ligeværdighed mellem den forskende og den udforskede.

Denne tanke genfinder jeg hos Dreier (1992, p. 214-215), der fremhæver at "medarbejderne må optrænes i kooperativ praksisforskning", samt at der "For brugernes vedkommende må indbygges lignende evaluerende spørgsmål i det løbende samarbejde med dem for at fremme deres bevidste og optimale brug af servicen: Hvad er der sket siden sidst i din tilværelse? Hvad og hvem står bag evt. problemrelevante begivenheder?..." Kort sagt præcis det indhold, jeg tidligere fremhævede som det ugentlige fællesmødes funktion i projekt "**Det Vandrende Herberge**", se afsnit 12.5.

12.8. Afsluttende perspektivering.

Såfremt de to parallelt forløbende skitser til handlemuligheder lykkes, dvs. på det ene niveau etablering af støtteforening og på det andet niveau et konkret samarbejde med først bevidst boligløse og siden med de andre grupper af boligløse, da kunne man forestille sig, at der opstod forskellige vandrende herberger forskellige steder i byen. Steder, der yder støtte til boligløse i storbyen uden at kræve, at de absolut skal integreres eller genopdrages.

I den diskussion, der vil forløbe i de forskellige vandrende herberger, da ville såvel boligløse som bofaste samt storbyens og myndighederne for denne få ny viden om byen som entitet, samt den enkelte borgers forhold til denne entitet. En viden, der ikke er uvæsentlig, da storbyer breder sig verden over, og det vel ikke kan være ligegyldigt, hvordan storbyer skal brede sig, såfremt de skal fungere optimalt.

Endvidere kunne jeg forestille mig, at der blandt boligløse kunne findes mennesker, der ønskede tilsvarende vandrende herberger udenfor storbyen. I såfald kunne landsbyen komme på tale som midlertidige refugier for boligløse, lidt på den måde Christie (1990) angiver. Dvs. steder, hvor anderledes mennesker lever sammen på anderledes måder i en udstrakt grad af tolerance og vedkommenhed, som netop er kendetegnet ved tiden til hinanden fremfor stress mhp. at tjene penge til diverse statusgoder. Med blot ét eksempel skal jeg skildre en sådan landsby specielt mhp. dens tolerance. I en landsby i Norge, Videråsen, blev en mand optaget i landsbysamfundet. Vedkommende mand havde en fængselsstraf bag sig for mindre heldig kønslig omgang med småpiger, uden at der var tale om direkte voldtægt. Kort tid efter mandens ankomst til landsbyen, blev han fundet en aften gemt i et hus, hvori der boede en mindreårig

pige. Moderen fandt manden. Men i stedet for at råbe op eller skabe dramatik på anden vis inviterede moderen manden på aftensmad, så han kunne lære hele familien at kende. (Christie, 1990, p. 21).

Christie omtaler i sin bog, at der udover Europa findes omkring 60 sådanne landsbyer, og der burde også være nogle i Danmark. På en måde kan man sige at netop Christiania i København er netop en sådan landsby, for der er ingen tvivl om, at der her på en lang række punkter findes en tolerance over for ellers "afvigere". Jeg kender imidlertid ikke selv Christiania godt nok til at kunne vurdere, om dette er tilfældet. men min respondent Beboer Christianshavn omtalte Christiania med noget blandede følelser. Tilsvarende kunne man tænke på det i nordsjælland etablerede Økologiske Landsby projekt. Imidlertid har jeg en enkelt gang hørt dette sted beskrevet i forbindelse med en kvinde, der psykisk havde det skidt, på en sådan måde, at det på nuværende tidspunkt ikke har nået den tolerance, der tilstræbes i de af Christie omtalte landsbyer.

Men tiden er jo moden til noget sådant. Grundet omsiggribende arbejdsløshed og hermed forbunden flugt fra land til by, da er der faktisk mindre landsbyer rundt omkring i Danmark, der vil kunne erhverves rimeligt billigt, eksempelvis på Lolland-Falster kanten, og hvor der langsomt kunne opbygges refugier for vandrende, søgende, individualistiske, boligløse.

Her ville der så selvfølgelig ikke være tale om en landsby, der vandrede, som herberget i storbyen. Men gennem nøgtern vurdering af tidsbegrænsethed for den enkelte i landsbyen ville medføre, at mobiliteten blev bibeholdt. Men dette er et udviklingsperspektiv, et perspektiv der først kan formes, såfremt det i byen vandrende herberge bliver en realitet.

Jeg tror på, at **"Det Vandrende Herberge"** kan blive en realitet. Ellers ville jeg naturligvis ikke have lavet projektet. Og opbygget denne idé til beslutningstagen om udførelse af en generel plan, jvf. Lewin's aktionsforskningsmodel. Men jeg ved, at denne beslutningstagen og realitet bliver særdeles svær at opbygge. Det vil tage et ikke nærmere specificeret antal år. men såfremt processen kan initieres, såfremt jeg selv forstår at pendle mellem niveauet at samarbejde med boligløse og at få en støtteforening til at fungere, da ville jeg herigennem realisere min egen forståelse af psykologiens fornæmste kvalitet. Dette at skabe muligheder for menneskeligt samvær på en sådan måde, at det enkelte menneske kan udvikle sig kvalitativt i det fællesskab, der betinger, at det enkelte individ er et menneske. En proces, der aldrig må blive færdig, da isolationen af individet fra fællesskabet netop skaber det u-menneskelige!

Det Vandrende Herberge

Anvendt litteratur.

- Ahl, K. : "Fidusen", (1976), Samlerens Forlag, Kbh. 1977.
- Ahrensborg, A. : "Viborg sagen" i Amalie, 1986, 8.årg., nr. 6, p. 4-10.
- Anders, G. : "Vi Eichmann-sønner", (1964), Gyldendal 1965.
- Annandale, C. : "The Concise English Dictionary. Lite rary, Scientific And Technical".
Blackie and Son Limited, London 1911.
- Amtsrådsforeningen
i Danmark: : "Amterne og videreudviklingen af paragraf 105 institutioner".
Amtsrådsforeningen i Danmark, 1990.
- Arcel, et al. : "Arezzoprojektet. På vej mod en demokratisk psykiatri" i
Dansk Psykolog Nyt, 1977, 31. årg., nr. 20, p. 503-519.
- Arcel, L.T. : "Distriktpsychiatri-Distriktpsychologi -En ny praksis eller
edderkoppensstrategi." I Nordisk Psykologi, 1978,
30 årg.,nr. 1, p. 1-21.
- Asplund, J. : "Om undren overfor samfundet." (1970). Hans Reitzel, Kbh.
1971.
- Asplund, J. : "Bertillon & Holmes" (1976). Forlaget Klods-Hans, Kbh.
1978.
- Asplund, J. : "Tid,rum,individ och kollektiv." Liber Forlag, Stockholm
1985.
- Asplund, J. : "Det sociala livets elementära former". Korpen, Göteborg,
1987.
- Asplund, Dreier &
Mørch : "Socialpsykologi og social integration. En introduktion".
I Udkast, 1975, 4. årg., nr.1, p.3-45.
- Axel, E. : "Anstalt og menneske" i Gregersen, B. (red.): "Om Goffman.
11 artikler." Hans Reitzel, Kbh. 1975.
- Baastруп, P. Chr. : "10 års erfaringer med terapeutisk samfund" i
Ugeskrift for læger, 1975, 137 årg., nr. 46, p.2731-2737.
- Bahner, A.-M. : "Psykiatriens integration - Galskabens udelukkelse".

Speciale i psykologi, KUA, 1988,

- Balint, M. : "The Pyramid and The Psychotherapeutic Relationship." i The Lancet, 1961, p. 1051-1054.
- Bastholm, H. : "Anstalt og psykiatri. Nogle magtstrategiske overvejelser." Speciale i psykologi, KUA, 1985.
- Beldring, A. : "Kondomet eller den sociale internering. Essays om etik, moral og socialt arbejde." Pædagogisk Psykologisk Forlag, Kbh. 1991.
- Berg, Hr. : "På herberg i København. En beretning om klientellet på de københavnske herberger for mænd." Socialpolitisk Forenings Småskrifter, nr. 57. Herbergsgruppen og socialpolitisk forening, Kbh. 1982.
- Biering, S. (red.) : "Landevejens farende svende." Forlaget Børge Binderup, Kbh. 1970.
- Bistandsloven : "Bekendtgørelse af lov om social bistand." Socialministeriets bekendtgørelse nr. 817 af 6/12-1990. Kbh. 1990.
- Boligministeriet : "Lovbekendtgørelse nr. 46 af 28/1 - 1983." Kbh. 1983.
- Boligministeriet : "Lovbekendtgørelse nr. 467 af 1/8 - 1988." Kbh. 1988.
- Boligministeriet : "Lov nr. 498 af 28/6-1990." Kbh. 1990.
- Boligministeriet : "Lov nr. 376 af 6/6-1991." Kbh. 1991.
- Brandt, P. : "Yngre hjemløse i København. Belyst ved en undersøgelse af de socialpsykiatriske forhold hos de 18-35 årige brugere af institutionerne for hjemløse i København." FADL, Kbh. 1992.
- Brown, R. : "Social Psychology." The Free Press, New York, 1965.
- Bruun, J. : "Et distriktpsikiatrisk team." Opgave i Anvendt II, KUA, 1991.
- Brüel & Nielsen : "Fremmedordbog." Gyldendal, 10. udgave, 2. oplag, Kbh. 1987.
- Carlsen, O. : "Hvad siger slumfolket selv." i Ekstra Bladet d. 28/9-1971.
- Castel, Castel & Lowell : "The Psychiatric Society." Columbia University Press., New York 1982.
- Christensen, R. : "Her er døren til en ny by midt i byen" i B.T., d. 27/10-1971.

- Christie,N. : "Til forsvar for ghettoen. Om landsbyer for usædvanlige mennesker.".(1989), Munksgaard, Kbh. 1990.
- Dam, A. : "Menneskelinien. 11 skildrier." Gyldendal, Kbh. 1966.
- Dam, A. : "Menneskekår. Afsluttende skildrier." Gyldendal, Kbh. 1967.
- Dreier,O. : "Kvalitetsbegrebet i socialt arbejde set fra brugerside, i Udkast, 1992, 20. årg., nr. 2, p. 211ff.
- Drever, J. : "A Dictionary of Psychology." Penguin, Middelsex, England, 1952.
- Direktoratet for
Københavns Hos-
pitalsvæsen. 25/9-87 : "Udkast til principper om psykiatriplan". Dublikat, Kbh. 1987.
- Dunham,H.W. : "Community Psychiatry: The Newest Therapeutic Bandwagon." (1965) i Millon (Ed.): "Theories of Psychopathology and Personality." Saunders Company, London 1973.
- Eliasson, R. : "Den nya psykiatrin i korseld." Prisma, Stockholm 1979.
- Ellegaard, L. : "Christiania. Drømmen om en fristad og det benhårde krav til organisation." i Information, d. 30/12-1971.
- Elsass & Friese : "Strategier for miljøarbejde. - En socialpsykologisk beskrivelse i græsrodsbevægelsernes eget sprog." I Agrippa, 1987, 9. årg., p. 53-59.
- Elsass & Friese : "Miljøarbejde. psykologens samarbejde med lokalsamfundet." i Nordisk psykologi, 1988, 40. årg., nr. 1, p. 15-23.
- Enevig,A. : "Sigøjnere i Danmark". Fremad, Kbh. 1969.
- Enevig,A. : "Analyse af et sigøjnerbesøg." i Rütz (Red.): "Fynske forfattere fortæller." Nordisk Litteraturforlag, Kbh. 1971.
- Engels,L. : "Orkanens Øje". i Dansk T.V. I, d. 11/8-92.
- Foucault,M. : "Sindssygdom og psykologi." (1954). Rhodos, Kbh. 1971.
- Foucault,M. : "Galskaps historie i oplysningstidsalder." (1961). Gyldendals Norske Forlag, Oslo 1973.
- Foucault,M. : "Overvågning og straf." (1975) Rhodos, Kbh. 1977.
- Foucault,M. : "The Subject and Power." i Dreyfus & Rabinow:

- "Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics.".
The Harvester press, London 1982.
- Foudraine, J. : "Hvem er af træ?". Bd. I-II (1971). Borgen, Kbh. 1973.
- Frankl, V. : "Psykologi og eksistens." (1957/1962)
Gyldendal, Kbh. 1967.
- Fridberg, T. : "De socialt udstødte." Socialforskningsinstituttet, Kbh. 1992.
- From, F. : "Om Erik Bøgh's "Drift-optegnelser", i La Cour m.fl.:
"Poe-klubben. Årbog 1970." Lademann, Kbh. 1970.
- Frøstrup & Møller : "Hjemløs." Mentalhygiejnisk Forlag, Kbh. 1972.
- Gailbraith, J. K. : "Et liv i vor tid." Samleren 1982.
- Giddens, A. : "The Constitution of Society.".
Polity Press, Oxford, England, 1984.
- Goffman, E. : "Anstalt og menneske. Den totale institution socialt set".
(1961) Paludans Fiolbibliotek, Kbh. 1967.
- Goffman, E. : "Stigma." (1963) Gyldendal, Kbh. 1975.
- Graa, B. : "Indlagt på lukket afdeling. Tyve kvinder fortæller.".
Samlerens Forlag, Kbh. 1978.
- Grund, J. : "Kommuner lader boliger stå tomme."
i Det Fri Aktuelt, d. 6/5-92.
- Grundtvig m.fl. : "Kramers Luftkasteller." i Politiken d. 13/2-1992.
- Hansen, B. : "Sofiegården." i Politisk Revy, 1969, 6. årg., nr. 119, p. 2-3.
- Hastrup, T. : "Latin-Dansk Ordbog." 7. udg., 2. Opl.,
Gyldendal, Kbh. 1983.
- Hawkins, J.M. : "The Oxford Paperback Dictionary." Oxford University Press,
Oxford England 1979.
- Herdal, H. : "Man skal jo leve." Funkis, Kbh. 1934.
- Hjemløshed : "Hjemløshed." Temanummer af Socialrådgiveren 1990, nr. 23.
- Holberg, L. : "Den Politiske Kandestøber." (1722)
J.P. Madsen Linds Forlag, Kbh. 1912.
- Holzkamp, K. : "Grundlegung der Psychologie."

Campus Verlag, Frankfurt 1983.

- Holzkamp-Osterkamp, U. : "Erkendelse, emotionalitet, handleevne." i Dreier (Red.): "Den Kritiske Psykologi." Rhodos, Kbh. 1979.
- Hornby, Cowie & Gimson : "Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English." Oxford University Press. 19. ed. Oxford England 1984.
- Hviid, J. : "Det manipulerede menneske.", Gyldendal, Kbh. 1964.
- Iversen, L.(a) : "Nogle træk af hospitalernes historie i Danmark." i Gregersen m. fl.: "Sygdom i samfundet." Fremad, Kbh. 1979, p. 86 - 100.
- Iversen, L.(b) : "Det autoritære hospital." i Gregersen m.fl.: "Sygdom i samfundet." Fremad, Kbh. 1971, p. 101 -120.
- Jensen, P. : "Dømt til ensomhed." Weekendavisen, 19/1-1990.
- Jensen, T. : "Stygge Krumpen." Lademann, Kbh. 1986.
- Jepsen, J. : "Omgangsformer på psykiatriske institutioner - to kulturer." i Amalie, 1985, 7. årg., nr. 5., p. 25-29.
- Jones, M. : "Socialpsykiatri i praksis." (1960) Gyldendal, Kbh. 1968.
- Jorn, A. : "Menneskeboliger eller tankekonstruktioner i jernbeton." i Arkitekten, 1947, Ugehæfte, p. 61. Her citeret fra Habermann, U.: "Det tredje netværk - grundbog om frivilligt socialt arbejde." Akademisk Forlag, kbh. 1987.
- Junø, P. : "Jobbet gør os bange." i B.T., 2. sektion, 29/5-1990.
- Junø & Marker : "På druk i otte år." i B.T., 1/2-1993.
- Jørgensen, F.(a) : "Institutionspsykiatriens afvikling. Årsager og konsekvenser." i Ugeskrift for læger, 1988, 150 årg. nr. 24, p. 1498-1500.
- Jørgensen, F.(b) : "Kronisk psykiatrisk syge glemmes." Kronik, Politiken, 21/12-88.
- Jørgensen, F.(c) : "Forholdet mellem distrikts-og institutionspsykiatri. Før, nu og i fremtiden." i Agrippa, 1988, 10. årg., nr. 4, p. 218-232.
- Jørgensen, P. P. : "De store overfrakker." i "Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og folkemindevidenskab." Foreningen Danske Folkeminder, Kbh. 1978.

- Kafka, J. : "Processen.". (1914) Gyldendal, kbh. 1981.
- Karpatschof, B. : "Fra den store indespærring til den store udstødning." i Psykolog Nyt, 1991, 45. årg., nr. 18, 617-619.
- Kesey, K. : "Gøgereden.". (1962) Borgen, Kbh. 1971.
- Kjærgaard, G. : "De slog patienterne ihjel." i Sygeplejersken, 1992, 92. årg nr. 10, p. 4-12.
- Knob, J. : Signeret illustration, i Agrippa, 1978, 1. årg. nr. 2, p. 30.
- Kofoed, H.C. : "Slået ud - nej.". De Unges forlag, Kbh. 1945.
- Kubie, L.S. : "Pittfalls of Community Psychiatry.". (1968) i Millon (Ed.): "Theories of Psychopathology and personality." 2. ed. Saunders, London 1973.
- Laing, P. D. & Esterson, A. : "Familieliv. 11 undersøgelser af normalitet, galskab og familie." (1974). Rhodos, kbh. 1974.
- Lewin, K. : "Action Research And Minority Problems.". (1946) i Lewin, G. (Ed.): "Resolving Social Conflicts." Harper & Row, New York, 1948.
- Lewin, K. : "Group Decision and Social Change." (1947) i Newcomb & Hartley (Eds.): "Readings in Social Psychology." Henry Holt and Company, New York, 1947.
- Lewin, Lippitt & White. : "Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created "Social Climates."" i The Journal of Social Psychology, 1939, 110. årg., p. 271-299.
- Lippitt, R. : "An Experimental Study of Authoritarian and Democratic group Atmospheres." i Studies in Topological and Vector Psychology, I, University of Iowa Studies in Child Welfare, 1940, nr. 16.
- Lippitt & White : "An Experimental Study of leadership and Group life". i Newcomb & Hartley: "Readings in Social Psychology." Henry Holt and Company, New York 1947.
- Lindhardt, A. & Reisby, N. : "Distriktpsikiatriske projekter i Danmark udgående fra sygehusvæsenet." i Ugeskrift for Læger, 1984, 144 årg.,

nr. 23, p. 1733 -1740.

- Lindzey & Aronson : "The Handbook of Social Psychology."
2. ed. Addison- Wesley, london 1968.
- Luria, A. R. : "Om Erkendelsesprocessernes Historiske Udvikling.
En Experimentalpsykologisk Undersøgelse".
Munksgaard, Kbh. 1977.
- Løchen, Y. : "Idealiser og Realiteter I Et Psykiatrisk Sykehus.". Oslo, 1970.
- Malinowski, I. : "Der Innere Schweinhund." i
Politisk revy, 1968, 5. årg., nr. 98, p. 2-3.
- Markarenko, A. : "Vejen Til Livet.". (1933-35) Sputnik, Moskva, 1988.
- Marrow, A.J. : "The Practical theorist. The life And Work of Kurt Lewin."
Basic Books, London 1969.
- Mathiesen, Th. : "Det Ufærdige. Bidrag til Politisk Aktionsteori.". (1971).
Hans Reitzel, Kbh. 1973.
- Mathiesen, Th. : "Løsgjengerkrigen.". Forlaget Sosionomen, Oslo 1975.
- Moltke, C. : "Landsforeningen for mentalhygiejne og mentalhygiejnisk for-
ening for børne- og ungdomsforsorg. Beretning 1966."
i Mentalhygiejne, 1967, 20. årg., nr. 1, p. 2-5.
- Munk-Jørgensen : "Distriktpsikiatriske Modeller." i "Kompendium i
distriktpsikiatri og psykoanalytisk teori."
Frederiksborg Amts Sygehusvæsen, Hillerød, Januar 1987.
- Murray, A. : "Nacka-projektet."
i Nordisk Psykologi, 1976, 28. årg., nr. 1, p. 16-21.
- Nielsen m. fl. : "The Samsø Project. A Community psychiatric Project In A
Geografically Delimited Population." i Acta Jutlandica,
1981, Med. Ser. 23., LV.
- Nitten, Chr. : "Christiania Plakater 1971-78."
Informations Forlag, Kbh. 1978.
- Poe, E.A. : "Manden i mængden.". (1840) i Poe, E.A.:
"Uhyggelige fortællinger.". Carit Andersens Forlag, KBH.,
uden årstal.
- Poe, E.A. : "Dr. Tjære og professor Fjers system.". (1844).
i Poe-klubbens Arbejdsudvalg:
"Poe-klubbens yndlingslæsning.". Vendelkjærs Forlag,
Kbh. 1966.

- Pålshaugen, Ø. : "Aksjonsforskning: En nyttig vitenskap?"
i Tidsskrift for samfunnsforskning, 1992, 33. årg., p. 231-251.
- Rasborg, F. : "Pædagogisk proces-og produktanalyse."
Danmarks pædagogisk Institut, Kbh. 1969.
- Reed, D. : "Anna." (1976), Gyldendal, Kbh. 1977.
- Reintoft, H. : "Det kan kolde hjerner ej forstå." Hans Reitzel, Kbh. 1985.
- Reisby, N. : "Psykiatriens historie." i Welner m.fl.:
"Psykiatri. - En tekstbog.", FADL., Kbh. 1980.
- Rosenbaum, R. : "Når virkeligheden svigter."
i Psyke & Logos, 1986, 7. årg., nr. 1, p. 22-38.
- Sabroe, K.-E. : "Socialpsykologi. Forståelsesrammer og begreber."
Akademisk Forlag., 2. udg., 2. opl., Kbh. 1989.
- Scheper-Huges & Lowell : "Psychiatri Inside Out: Selected writings of Franco Basaglia."
Columbia University Press, New York 1987.
- Simon, B. : "Abbé pierre og klunserne i Paris." Lohse, Kbh. 1964.
- Sindssygelov-grupperne : "Middelfart Sygehus. Psykiatrisk Af deling."
Forlaget Amalie, Kbh. 1984.
- Schmidt, L.-H. : "Magten og den sociale diskurs."
Aalborg universitetsforlag, Aalborg 1981.
- Socialministeriet: : "Cirkulære af 17/12-1986." Kbh. 1986.
- Sonne, M. : "Psykiatriske alternativer. - Et rejsebrev fra Californien."
i Agrippa, 1984, 6. årg., nr. ?, p. 118-127.
- Szasz, T. : "The Myth of Mental Illness." i Millon (Ed.): "Thories of
Psychopathology and personality." Saunders, London 1973.
- Sørensen, A. : "Aksjonsforskning om og i arbejdslivet."
i Tidsskrift for samfunnsforskning, 1992, 33. årg., p. 213-230.
- Sørensen, K. S. : "Hjælp til en halv million danskere."
Artikel, Politiken 2/10-1976.
- Taikon, K. : "Zigenarska." Wahlström & Widstrand,

Stockholm 1963.

- Tolman, C.W. : "Critical Psychology. An Overwiev." i Tolman & Maiers (Eds.): "Critical Psychology. Contribution To An Historical Science Of The Subject." Cambridge University Press, New York 1991.
- Tranekjær Rasmussen, E. : "Dynamisk Psykologi og dens Grundlag. Nogle Metodisk-prncipielle Betragtninger og Forslag." Munksgaard, Kbh. 1965.
- Tranekjær Rasmussen, E. : "Bevidsthedsliv og Erkendelse. Nogle Psykologisk-erkendelsesteoretiske Betragtninger." 3. opl. Munksgaard, Kbh. 1968.
- Weber, M. : "Makt og Byråkrati." (1922) Gyldendal, Oslo 1971.
- White & Lippitt : "Autocarcy and Democracy. An Experimental Inquiry." Harper and Brothers, New York 1960.
- Willerslev, A. : "Danmarks største arbejdsplads. Opførelsen af Københavns landbefæstning 1886-93." Amadeus, Kbh. 1986.
- Yoors, J. : "Sigøjnerne." (1967). Hekla, Kbh. 1980.
- Zweig, S. : "Skaknovelle." (1942) Aschehoug, Kbh. 1973.
- Øst, A.C. : "Arbejdsanstalten Sundholm." Uden forlagsangivelse, Kbh. 1908.

